

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Кафедра міжнародних комунікацій і політології

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему

**ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНІ АСПЕКТИ ОПЕРАЦІЇ США В
АФГАНІСТАНІ**

Галузь знань 29 – Міжнародні відносини

Спеціальність 291 – Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії

Спеціалізація Міжнародна інформація

Освітня програма Міжнародна інформація

ДРМВІ. 291

Виконала: здобувачка групи МВІм-20-1 _____ І.П. Слободян
(підпис)

Керівник: доц., к. психол.н. _____ О.І., Бондаренко
(підпис, дата)

До захисту допускаю:

В.О. Зав. кафедри

_____ О.А. Посвістак
(підпис, дата)

_____ 2021 р.

Хмельницький, 2021

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет: міжнародних відносин

Кафедра міжнародних відносин та туризму

Рівень вищої освіти: Другий(магістерський)

Галузь знань 29 – Міжнародні відносини

Спеціальність 291 – Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії

Спеціалізація Міжнародна інформація

Освітня програма Міжнародна інформація

ЗАТВЕРДЖУЮ

В.о. зав. кафедри міжнародної комунікації та політології

_____ Посвістак О.А.

01.09.2021 р.

ЗАВДАННЯ НА ДИПЛОМНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ

Слободян Ірина Петрівна

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи «Військово-політичні аспекти операції США в Афганістані»
керівник роботи Бондаренко О.І., к психол.н., доц
Затверджено наказом ректора університету від *25.08.2021 р. № 102*
2. Строк подання студентом роботи на кафедрі *13.12.2021 р.*
3. Вихідні дані до роботи: *матеріали міжнародних організацій, міжурядових європейських організацій, державних органів влади, інформаційно-аналітичних центрів, статистичні звіти, публікації в ЗМІ, Інтернет, виступи провідних політиків та лідерів суспільної думки.*
4. Зміст пояснювальної записки (перелік питань, що їх належить розробити):
  - Проаналізувати загальні відомості відносин США і Афганістану;
  - Провести статистичний аналіз військово-політичного аспекту операції США в Афганістані.
  - Провести когнітивне моделювання когнітивне операції США в Афганістані,
  - Зробити прогноз можливого розвитку подій, прогноз розвитку рівня тероризму та політичної стабільності Афганістану після закінчення військово-політичної операції США
5. Дата видачі завдання *01.09.2021 р.*

Керівник _____

Завдання прийняв до виконання _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ п/п	Назва етапів дипломної роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1	Вибір теми і складання бібліографії.	02.09 – 22.09.21	
2	Вивчення стану проблеми за темою «військово- політичні аспекти операції США в Афганістані»	23.09 – 03.10.21	
3	Збір фактичного матеріалу.	04.10–27.10.21	
4	Уточнення мети, задач і обґрунтування концепції роботи.	27.10 – 31.10.21	
5	Вибір методів аналізу матеріалів. Попереднє формулювання гіпотез, припущень, тощо.	31.10 – 07.11.21	
6	Обробка зібраного матеріалу.	07.11 – 19.11.21	
7	Виявлення тенденцій, схем розвитку проблемної ситуації, прогнозування та формулювання підходів до розв'язання проблеми.	19.11 – 22.11.21	
8	Підготовка тексту основної частини роботи. Формулювання висновків за розділами.	22.11 – 08.12.21	
9	Підготовка текстів виступу та загальних висновків.	08.12 – 11.12.21	
10	Здача роботи на рецензування	14.12.2021	

Студент-дипломник

_____ (підпис)

Керівник роботи

_____ (підпис)

АНОТАЦІЯ

на дипломну роботу Слободян Ірини Петрівни

Тема роботи: Військово-політичні аспекти операції США в Афганістані

Спеціальність: 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії (Міжнародна інформація)»

Науковий керівник: к. психолог. н. Бондаренко О. І.

м. Хмельницький, 2021 р.

Дипломна робота виконана на 130 с., містить 15 таблиць, 30 рисунків, список використаних джерел складається зі 103 найменувань.

Ключові слова: ОПЕРАЦІЯ США, АФГАНІСТАН, ВТРАТИ, БІЖЕНЦІ, ЗАГИБЛІ, ООН, НАТО, ТЕРОРИЗМ, БЕЗПЕКА, СТРАТЕГІЯ.

Актуальність теми полягає у сучасних змінах глобального геополітичного розкладу, одною з причин яких стало завершення операції США в Афганістані. Тому аналіз факторів, причин та наслідків, які впливали на проведення операції є актуальними для розуміння цих змін.

Перший розділ роботи присвячується загальним відомостям відносин США і Афганістану, зроблений ретроспективний огляд афгано-американських відносин, визначені причини операції США в Афганістані та проаналізований стан вивченості відносин США і Афганістану у науковій літературі.

У другому розділі проаналізовано військово-політичний аспект операції США в Афганістані; визначені фактори, які вплинули на хід та закінчення операції, розглянуті геополітичні інтереси США в Афганістані; проаналізовано зміни стану національної безпеки, соціально-економічної та політичної сфери Афганістану за роки операції США. Проаналізовано політичну стратегію США у вирішенні афганського конфлікту та закінчення операції США в Афганістані.

У третьому розділі зроблено когнітивне моделювання операції США в Афганістані, зроблений прогноз можливого розвитку подій, прогноз розвитку рівня тероризму та політичної стабільності Афганістану після закінчення військово-політичної операції США.

ANNOTATION

for the diploma work of Slobodian Iryna Petrivna

Topic of the diploma work: Military-political aspects of the US operation in Afghanistan

Specialty: 291 «International Relations, Public Communications and Regional Studies (International Information)»

Scientific supervisor: of thesis: Olena Bondarenko, Assistant Professor, PhD in Psychology

Khmelnysky, 2021

Thesis is performed on 130p., contains 15 tables, 30 images, the list of used sources consists of 103 names.

Key words: US operation, Afghanistan, losses, refugees, casualties, UN, NATO, terrorism, security, strategy.

The relevance of the topic lies in current changes of global geopolitical schedule, one of the reasons for which was the end of the US operation in Afghanistan. Therefore, the analysis of factors, causes and consequences that influenced the operation are relevant for understanding these changes.

The first section deals with general information about US-Afghan relations, a retrospective review of Afghan-American relations, identifies the causes of the US operation in Afghanistan and analyzes the state of study of US-Afghan relations in the scientific literature.

The second section analyzes the military-political aspect of the US operation in Afghanistan; identifies factors that influenced the course and end of the operation, considers US geopolitical interests in Afghanistan; changes in the state of national security, socio-economic and political spheres of Afghanistan during the years of the US operation are analyzed. The US political strategy in resolving the Afghan conflict and ending the US operation in Afghanistan are analyzed.

The third section provides a cognitive modeling of the US operation in Afghanistan, a forecast of possible developments, a forecast of the level of terrorism and political stability in Afghanistan after the US military-political operation.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК РИСУНКІВ	8
ПЕРЕЛІК ТАБЛИЦЬ.....	10
ВСТУП	11
1 ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ ВІДНОСИН США І АФГАНІСТАНУ.....	13
1.1 Загальні відомості про Афганістан	13
1.1.1 Політичний устрій.....	13
1.1.2 Національний та соціальний стан.....	14
1.1.3 Економіка країни	16
1.2 Ретроспективний огляд афгано-американських відносин	22
1.3 Причини операції Сполучених Штатів Америки в Афганістані	27
1.4 Стан вивченості відносин США і Афганістану у науковій літературі ..	30
Висновки до розділу:	32
2 АНАЛІЗ ВІЙСЬКОВО- ПОЛІТИЧНОГО АСПЕКТУ ОПЕРАЦІЇ США В АФГАНІСТАНІ	34
2.1 Геополітичні інтереси США в Афганістані	34
2.2 Соціально-економічний стан Афганістану за роки операції США	38
2.3 Національна безпека Афганістану	50
2.4 Політичний аспект врегулювання конфлікту в Афганістані.....	53
2.5 Формування національних сил оборони Афганістану.....	60
2.6 Наркобізнес та наркоторгівля в Афганістані	63
2.7 Політична стратегія США у вирішенні афганського конфлікту	66
2.8 Оцінка ефективності стратегії США в Афганістані.....	72
2.9 Закінчення військово-політичної операції США в Афганістані.....	76
2.10 Втрати США внаслідок операції в Афганістані	80
3 МОДЕЛЮВАННЯ ОПЕРАЦІЇ США В АФГАНІСТАНІ	86
3.1 Визначення факторів моделі операції США в Афганістані	86
3.2 Розрахунок моделі операції США в Афганістані.....	98
3.3 Сценарний підхід до прогнозування можливого розвитку операції США в Афганістані.....	104

3.4 Прогнозування розвитку Афганістану після закінчення військово-політичної операції США	106
3.4.1 Прогнозування рівня тероризму в Афганістані	106
3.4.2 Прогноз політичної стабільності Афганістану	110
Висновки до розділу:	114
ВИСНОВКИ.....	116
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	119

ПЕРЕЛІК РИСУНКІВ

Рисунок 2.1 – Рівень зайнятості населення станом на 2012 р.	41
Рисунок 2.2 – Рівень населення яке має банківський рахунок.	42
Рисунок 2.3 – Внутрішньо переміщене населення в Афганістані	43
Рисунок 2.4 – ВВП Афганістану за галузями економіки в поточних цінах (млн. афгані).....	44
Рисунок 2.5 – Показник зросту ВВП (млрд.дол) з 2018 по 2020 рік.....	45
Рисунок 2.6 – Показник сільського господарства, промисловості та послуг у ВВП станом на 2018-2020 рр.	45
Рисунок 2.7 – Структура товарообігу станом на 2019 рік (млн.дол.).....	49
Рисунок 2.8 – Індекс глобального тероризму в Афганістані2012-2020 рр.....	53
Рисунок 2.9 – Динаміка змін індексу ефективності роботи уряду	55
Рисунок 2.10 – Динаміка змін індексу ефективності роботи уряду	56
Рисунок 2.11 – Динаміка змін індексу верховенства права у Афганістані.....	56
Рисунок 2.12 – Динаміка змін індексу боротьби з корупцією	57
Рисунок 2.13 – Динаміка змін індексу якості управління Афганістану	58
Рисунок 2.14 – Число біженців з Афганістану з 2011 по 2020 рр.....	59
Рисунок 2.15 – Порівняння країн за кількістю прибулих біженців з Афганістану на кінець 2020 року	59
Рисунок 2.16 – Поранені серед цивільного населення Афганістану.....	62
Рисунок 2.17 – Поранені серед цивільного населення Афганістану	62
Рисунок 2.18 – Загальні втрати мирного населенняАфганістану.....	63
Рисунок 2.19 – Число поранених серед мирного населення Афганістану	63
Рисунок 2.20 – Виробництво опіуму в Афганістані (тонн)	64
Рисунок 2.21 – Військова допомога США Афганістану (млн.дол.)	81
Рисунок 2.22 – Чисельність американських військ в Афганістані	82
Рисунок 3.1 – Когнітивна карта моделі операції США в Аганістані.....	97

Рисунок 3.2 – Значення узагальнених коефіцієнтів зворотного зв'язку когнітивної моделі.....	101
Рисунок 3.3 – Приведені коефіцієнти впливу факторів системи на цільовий «Операція США в Афганістані».....	102
Рисунок 3.4 – Приведені коефіцієнти впливу цільового фактору «Операція США в Афганістані» на фактори системи.....	103
Рисунок 3.5 – Найкращі оцінки впливу керуючих факторів на цільовий за сценаріями.....	104
Рисунок 3.6 – Найгірші оцінки впливу керуючих факторів на цільовий за сценаріями.....	105
Рисунок 3.7 – Прогноз індексу тероризму в Афганістані після закінчення військово-політичної операції США на 2021-2023 роки.....	109
Рисунок 3.8 – Прогноз політичної стабільності Афганістану після закінчення військово-політичної операції США на 2021-2023 роки.....	113

ПЕРЕЛІК ТАБЛИЦЬ

Таблиця 1.1 – ВВП Афганістану за галузями економіки в поточних цінах	18
Таблиця 1.2 – Перелік міжнародних договорів та документів між Сполученими Штатами Америки та Афганістану.....	26
Таблиця 2.1 – Основні напрямками експорту товарів з Афганістану у 2019 році(млн.дол.).....	46
Таблиця 2.2 – Основні товарні групи експорту з Афганістану в 2019 році	46
Таблиця 2.3 – Товари, що експортуються з Афганістану станом на 2019 рік....	47
Таблиця 2.4 – Торгові партнери з імпорту товарів до Афганістану станом на 2019 рік (млн.дол)	48
Таблиця 2.5 – ТОП-10 товарів, що імпортуються до Афганістану станом на 2019 рік	48
Таблиця 3.1 – Лінгвістичні змінні взаємодії факторів та їх числові значення...89	89
Таблиця 3.2 – Вихідна матриця взаємодії факторів когнітивної моделі.....	97
Таблиця 3.3 – Результати розрахунків когнітивної моделі операції США в Афганістані.....	99
Таблиця 3.4 – Нормалізовані результати розрахунків когнітивної моделі.....	100
Таблиця 3.5 – Динаміка рівня тероризму в Афганістані.....	106
Таблиця 3.6 – Результати обчислень коефіцієнтів b_k , a_k за формулами Бесея для прогнозування зміни індексу тероризму в Афганістані.....	108
Таблиця 3.7– Прогноз індексу тероризму в Афганістані після закінчення військово-політичної операції США на 2021-2023 роки.....	109
Таблиця 3.8 – Динаміка політичної стабільності Афганістану.....	110
Таблиця 3.9 – Результати обчислень коефіцієнтів b_k , a_k за формулами Бесея для прогнозування зміни індексу політичної стабільності в Афганістані.....	112
Таблиця 3.10 – Прогноз політичної стабільності Афганістану після закінчення військово-політичної операції США на 2021-2023 роки.....	113

ВСТУП

США 20 років намагалися контролювати ситуацію в Афганістані. Американська військова кампанія не принесла країні миру і демократії – до влади знову прийшли радикальні ісламісти. Але найдовша військова кампанія в історії США – лише один з епізодів військової історії Афганістану, яка налічує не одне століття: його потрясли зіткнення Британською та Російською імперіями, Друга світова війна, криваві революції та десятирічне збройне протистояння з Радянським Союзом. Однак жодній великій державі так і не вдалося затвердити тут свій вплив, і в гірських афганських кишлаках, як і раніше, живуть за законами предків. «Цвинтар імперій» – таким пафосним терміном називають Афганістан, коли згадують про його військову історію. Поспішне виведення американських військ та евакуація громадян США з Афганістану знаменують собою закінчення найтривалішої війни в історії США. У ході конфлікту загинули тисячі американських військовослужбовців, на матеріальне забезпечення афганської армії було витрачено понад 83 млрд доларів, а всього в Афганістан було закачано понад 1 трильйон доларів, і все це виявилось неефективним.

На завершальному етапі афганська урядова армія, яка налічувала понад 300 000 солдатів, екіпірованих та навчених Сполученими Штатами, не змогла протистояти Талібану, у лавах якого налічувалося лише близько 75 000 бійців. Також афганський уряд так і не став популярним у народі. Рівень корупції та некомпетентності уряду був критично недооцінений як військовими, так і зовнішньополітичними колами США. Хоча виведення іноземних військ було неминуче і про нього було оголошено давно і заздалегідь, небажання та нездатність афганської армії до оборони стали ударом по іміджу США. Прихід талібів до влади в Афганістані означає нову віху в історії не лише цієї країни, а й усього регіону. Їхній прихід сприяє зростанню ісламістських радикальних ідей. Подальша громадянська війна в Афганістані посилить проблему біженців і додатково дестабілізує регіон, що може вплинути на розстановку сил у всьому світі.

Актуальність теми полягає у сучасних змінах глобального геополітич-

ного розкладу, внаслідок якого відбувся вивід військ США з Афганістану. Проте становище з безпекою країни залишається дуже напруженим. Розростання зони нестабільності навколо Афганістану набирає все більших обертів. Поширення рухом «Талібан» екстремістської ідеології в сусідні держави становить небезпеку для їхньої безпеки та стабільності. Зростає недовіра до США у мусульманських державах та в усьому світі. Неможливість США протягом 2001-2021 рр. забезпечити безпеку в Афганістані відбивається на престижі Вашингтона, що призводить до зростання популярності радикального ісламу і цим сприяє появі нових екстремістів.

Мета дослідження – вивчення результатів проведення операції США в Афганістані. **Об'єктом дослідження** є вплив військово-політичної операції США на економічний, соціальний, політичний та безпековий стан Афганістану. **Предмет дослідження:** показники стану економіки, політики, безпеки та соціальної сфери під час операції США в Афганістані.

Основні задачі магістерської роботи:

- Проаналізувати загальні відомості відносин США і Афганістану.
- Провести статистичний аналіз військово-політичного аспекту операції США в Афганістані.
- Провести когнітивне моделювання когнітивне операції США в Афганістані.
- Зробити прогноз розвитку рівня тероризму та політичної стабільності Афганістану після закінчення військово-політичної операції США.

Методи дослідження: історичний, порівняльний, системний, фактографічний пошук, когнітивне моделювання, сценарний підхід та тренд-сезонне моделювання.

Новизною роботи є систематизація інформації про вплив операції США на розвиток Афганістану. Визначенні причин та наслідків проведення операції США в Афганістані та визначено фактори, які впливають на результати проведення операції. Також у роботі розроблено когнітивне моделювання та прогнозування рівня тероризму та політичної стабільності в Афганістані по закінченню операції.

1 ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ ВІДНОСИН США І АФГАНІСТАНУ

1.1 Загальні відомості про Афганістан

Афганістан – офіційна назва Ісламська Республіка Афганістан – країна гір і пустель, розташована в південно-західній частині Центральної Азії. Територія країни становить 652,090 тис. км². 80% території займають гори та плоскогір'я. Надра Афганістану багаті на нафту, кам'яне вугілля, залізну руду, кольорові метали, графіт, сірку, дорогоцінне каміння. Багато родовищ ще не досліджено. Столиця країни – місто Кабул (населення приблизно 3 млн. осіб). Сусідні країни: на півночі – Туркменістан, Узбекистан, Таджикистан; на сході і півдні – Пакистан, Китай (кордон довжиною 23 км. у гірських важкодоступних районах Паміру); на півдні, південному заході і заході – Іран. Афганістан складається з 32 провінцій (велятів). Кожна провінція поділяється на округи (вулусвалі), які відповідно складаються з волостей (алакадарі). [1]

З 1946 року Афганістан є членом ООН, Руху неприєднання (з 1954), ФАО і ЮНІСЕФ (з поч. 1960-х рр.). Також до цього списку додається Організація «Ісламська конференція» (ОІК) (з кін. 1960-х рр.), Організації економічного співробітництва (ЕКО) (з 1992), МБРР та МВФ.[2]

1.1.1 Політичний устрій

Афганістан – унітарна держава з республіканською формою правління, яка була на перехідному етапі політичного розвитку. Після ліквідації Ісламського Емірату почався процес нового державного будівництва Афганістану (грудень 2001 року). Органи влади поділяються на виконавчу, законодавчу та судову: Виконавча влада – президент, який є главою держави і главою уряду країни (обирається на 5 років). Законодавча влада – двопалатна Національна Асамблея, обрана у вересні 2010 р. Нижня палата – Волесі джирга (Народні збори) – 249

членів, депутати обираються прямим голосуванням терміном на 5 років. Верхня палата – Мешрано джирга (Збори старійшин) – 102 члени. Третина з них (34 особи) призначаються Президентом країни терміном на 5 років; третина обирається радами провінцій терміном на 4 роки; третина обирається районними радами терміном на 3 роки. Судова влада – верховний суд, апеляційний суд, суди першої інстанції.[1] Вищий орган законодавчої влади – парламент (маджлес-е Меллі). Вищий орган виконавчої влади – кабінет міністрів. Глава держави, глава вищого органу державної влади, глава вищого органу виконавчої влади – Хамід Карзай.[2]

1.1.2 Національний та соціальний стан

Населення: за офіційною інформацією – 36,129 млн. осіб (2019 р.), за неофіційною – понад 40 млн. осіб, густота населення – 55,4 особи/км² (2019.). Афганістан є багатонаціональною країною, яку населяють: пуштуни (афганці) – 42 %, таджиків – 27 %, хазарейці – 9 %, узбеки – 9 %, аймаки – 4%, туркмени – 3 %, балохи – 2 %, інші народи – 4% (див. рисунок 1.1) [3]

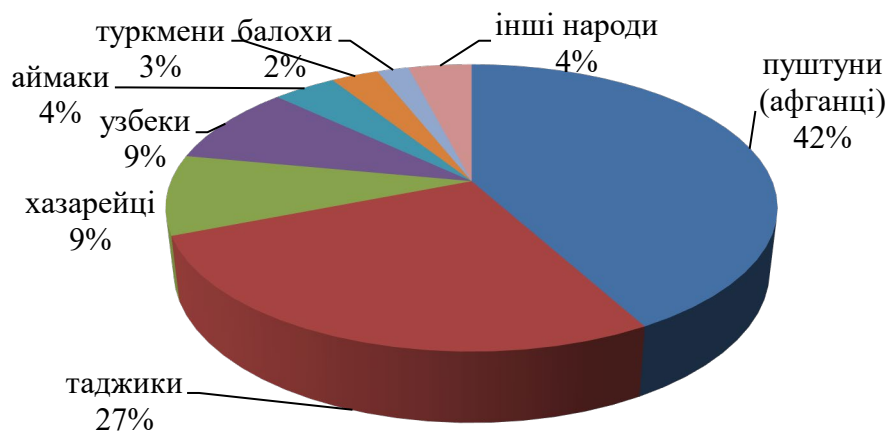

Рисунок 1.1 – Національний склад населення Афганістану

Динаміка населення за останні 10-20 р., де середній річний приріст населення склав 3,43%, включаючи біженців, що повертаються (за переписом 1979 р., населення країни нараховувало 15,5 млн чол.).[4] До 2002 р. число біженців

становила 5,5 млн чол., з них в Пакистані - 3,2 млн, в Ірані – 2,1 млн, решта в Індії, ОАЕ, Кувейті, Західній Європі, США. Після 2001 року в країну повернулися 2,2 млн біженців. Народжуваність 41 ‰. Дитяча смертність 144 чол. на 1000 новонароджених, середня тривалість життя – 46,6 року [2]

Щодо показників віросповідання в країні то, воно представлене в основному ісламом. Близько 80% населення сповідують іслам сунітської течії, шіїтської (в основному це перси і хазарейці) – 19%, інші релігії становлять – 0,4% (сикхізм, індуїзм, зороастризм, язичники та 30 тис. християни).[2] Як зазначено на рисунку 1.2 найбільше в Афганістані ісповідується іслам. Відповідно до цього у країні панують жорсткі принципи та погляди саме ісламської течії.[5]

Рисунок 1.2 – Віросповідання в Афганістані

Станом на 2015 рік рівень писемності становить(див. рисунок 1.3) – 38,2% дорослого населення віком від 15 років. 52 ‰ – серед чоловіків, 24,2 ‰ серед жінок. Тобто спостерігається поширеність писемності серед жінок нижчий. Середня тривалість освіти становить 11 років, для хлопців – до 13 років, для дівчат до 8 років. [6]

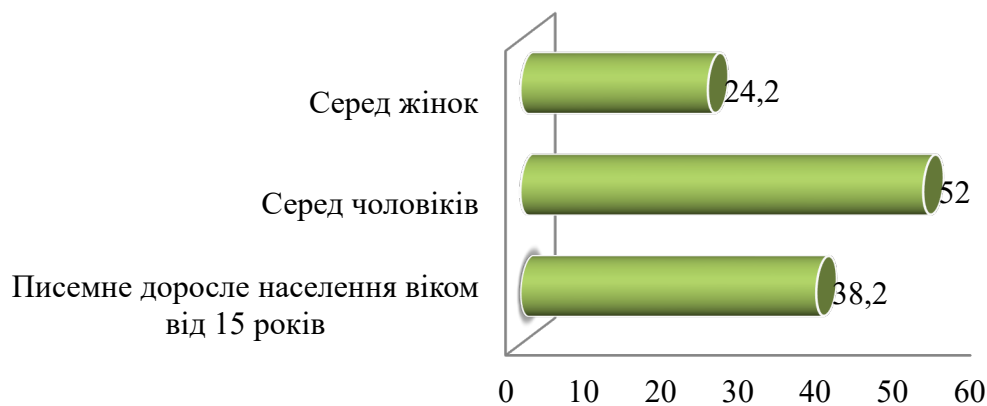

Рисунок 1.3 – Рівень писемності серед населення станом на 2015 рік.

Щодо охорони здоров'я, то забезпеченість лікарями в країні на рівні 0,27 лікаря на 1000 мешканців (станом на 2013 р.). Забезпеченість лікарняними ліжками в стаціонарах – 0,5 ліжка на 1000 мешканців (станом на 2012 рік). Загальні витрати на охорону здоров'я 2014 року становили 5,3% ВВП країни (46-те місце у світі). Смертність немовлят до 1 року, станом на 2015 р., становила 115,08‰ (1-ше місце у світі); хлопчиків – 122,64‰, дівчаток – 107,15‰. Рівень материнської смертності 2015 р. становив 396 випадків на 100 тис. народжень (22-ге місце у світі).[3]

Афганістан входить до складу ряду міжнародних організацій: Міжнародного руху (ICRM) і Міжнародної федерації товариств Червоного Хреста і Червоного Півмісяця (IFRCS), Дитячого фонду ООН (UNISEF), Всесвітньої організації охорони здоров'я (WHO).

1.1.3 Економіка країни

Афганістан – одна з найбідніших країн світу, яка сильно залежить від іноземної допомоги і транзитної торгівлі. Військові дії, які не припинялися з 1979 року, практично повністю зруйнували економіку. Також нищівного удару надали наслідки посухи 1998-2002 рр.[7]

Варто зазначити, що з 1967 р. було розроблене велике газове родовище Ходжа-Гугердаг, з 1982 р. – родовище Джаркудук; обидва – на півночі країни (біля м. Шібірган). У 1980-х рр. газ в основному експортувався в СРСР. Ведеться також видобуток вугілля (родовище Дарайя-Суф), нафти (Ангот), кам'яної солі (поблизу м. Талукан), лазуриту (Сарі-Санг), будівельних матеріалів.[3]

Переважно економіка країни традиційно базується на сільському господарстві, в якому переважають дрібні селянські господарства. Загальна площа сільсько-господарській угідь, включаючи пасовища, становить близько 62% території країни, частка орних земель – 16%. Орні землі переважно зайняті зерновими культурами, які вирощують на висоті до 2700 м. Збір пшениці – 2686

тис.тон., ячменю – 345 тис.тон., кукурудзи – 298 тис.тон. На рівнинах і в передгір'ях вирощують рис 388 тис. тон. Найбільш родючі ділянки земель розташовані мозаїчно: на півночі – в долинах приток Амудар'ї, на сході – в долинах річок Кабул, Логар, Саробі і Лагман, в центральній частині – в Средньоафганських горах, на півдні – в віляті Гільменд, на заході – в віляті Герат. [8] Вирощують також цукровий буряк, бавовник, олійні та цукрова тростина. Розвинені садівництво (абрикоси, персики, груші, сливи, вишня, гранати, цитрусові), виноградарство, баштанництво; вирощують мигдаль і волоський горіх. [2] У секторі тваринництва, переважає розведення овець (8,8 млн. голів) і кіз (6 млн. голів), зайняті в основному кочові племена.

Загальна вартість легального експорту Афганістану – 98 млн. дол., імпорт перевищив 1 млрд. дол. (2002р.). Головні продукти експорту – фрукти, горіхи, килими, шерсть, бавовна, вироблені і необроблені шкури тварин, дорогоцінні й напівкоштовні камені. Головні країни-покупці товарів з Афганістаном: Пакистан (28,6%), Індія (27,6%), Фінляндія (6,1%), Бельгія (5,1%), Німеччина (5,1%), Росія (4,1%) і США (4,1%). Ввозяться засоби виробництва, продукти харчування, текстильні вироби, нафтопродукти. В основному з Пакистану (24,3%), Південної Кореї (14%), Японії (9,1%), США (8,7%), Німеччини (5,7%) [9]

З приходом до влади моджахедів (представники руку «Талібан») у 1992р. і аж до початку XXI століття Афганістан, який перебував у стані громадянської війни та внутрішньої усобиці, тією чи іншою мірою зберіг обмежені торговельні зв'язки із зовнішнім світом. Економічна співпраця майже повністю припинилася, якщо не брати до уваги деякі спільні з американською компанією спроби уряду талібів організувати відновлення системи телекомунікації.[9] За деякими оцінками, в останній рік правління режиму «Талібан» понад 53% афганського ВВП припало на частку сільського господарства, 28,5% промисловості та 18,5% сфери послуг, при цьому 70% населення було зайнято в аграрному секторі.

Зовнішня гуманітарна та економічна допомога, яка почала надходити до країни після приходу до влади у 2002 р. нового уряду, принесла певні позитивні зміни у соціальному та господарському житті Афганістану. Про це побічно сві-

дчать макроекономічні показники, наведені в Таблиці 1.1 і відбивають як номінальний, і реальний рівень зростання вартості сукупного обсягу вироблених кінцевих товарів та послуг.[9]

Таблиця 1.1 – ВВП Афганістану за галузями економіки в поточних цінах (млн. афгані) [9]

Галузі	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009р.	2010р.	2011 р.
Сільське господарство	153754	184134	165835	196843	207301	241743
Промисловість	10546	122549	137732	196843	207301	241743
Сфера послуг	136844	184680	220764	280148	358650	436399
Всього	396094	491363	524331	610933	719559	871513
Податки на імпорт	11579	14267	17836	21782	27300	32477
ВВП за ринковими цінами	407673	505630	542167	632715	746855	903990

Сільське господарство, як свідчать дані Таблиці 1.1, у системі виробництва афганського валового продукту щодо попередніх десятиліть значно знизилася, Афганістан традиційно залишається аграрною країною. Справа в тому, що за останні роки обсяги вкладень у цю галузь були порівняно меншими, ніж у сфері інфраструктури, насамперед галузі транспорту та телекомунікацій. Ситуація в сільському господарстві з цієї причини, як і до 2001 р., переважно все ще залежить від погодних умов, а Афганістан – країна з аридним кліматом і потребує розвиненої системи іригації. Насамперед, з цієї причини за останні роки в системі ВВП країни аграрний сектор почав втрачати свої позиції. Якщо у 2006р. сільське господарство виробляло 37% від загального обсягу ВВП, до 2007 р. цей показник знизився на один пункт, склавши 36%, а надалі продовжив падати (у 2008 та 2009 рр.. – приблизно 30%, у 2010 р. – 28%) та до 2011 р. досяг рівня 27%.[9] За даними зазначеної таблиці , з 2006 по 2011 рр. рівень номінального ВВП Афганістану зріс у 2.2 рази, а реального – на 35%. Виходячи з цих даних, можна визначити вплив інфляції на величину номінального ВВП за роками. Так, у 2006 рр. за рахунок зміни загального рівня цін ВВП зріс у 1,3 рази, у 2009 р. – 1,7 та у 2011 р. у більш ніж 2 рази.

Варто наголосити, що всі зазначені позитивні зміни здебільшого відбуваються під впливом зовнішньої допомоги та певної внутрішньої політичної ста-

більності, забезпеченої також частково силами міжнародної коаліції. Афганістану власних ресурсів для підтримки позитивних змін поки не вистачає. Надходження з допомогою внутрішніх джерел становлять незначну частину доходів афганського державного бюджету. Загалом економіка країни, як і політична ситуація, перебуває у поганому стані. Рівень безробіття в країні коливається між 35% – 40%, близько 36% громадян живуть нижче за межі бідності, рівень інфляції в 2011 р. склав 13,8%. [9]

За даними Світового банку, 97% ВВП країни утворюється завдяки донорам і військовим витратам сил міжнародної коаліції в Афганістані. Це означає, що після 2014 року – дати виведення сил коаліції з Афганістану – ці витрати помітно скоротилися, що неминуче призвели до негативних наслідків тисяч афганських сімей. [10]

Ключовим моментом була конференція країн – донорів щодо відновлення Афганістану (січень 2002 рік у Токіо). У ній брали участь представники 61 країни, включаючи Росію, США і країни ЄС, а також ООН, Світового банку, Міжнародного валютного фонду (далі-МВФ), Організації Ісламського співробітництва та ряд інших організацій), на якій було розроблено програму надання допомоги (4,5 млрд. дол. до 2006р.). В результаті намітилися деякі позитивні тенденції в розвитку економіки, особливо аграрного сектора. На найближчі роки поставлені два основних завдання: спонукати селян відмовитися від вирощування опійного маку і провести розвідку родовищ нафти і природного газу в північних районах країни. [11]

Варто зазначити, що ВВП становить 20 млрд. дол. (700 дол. на душу населення – станом на 2003рік). 60% ВВП створюється в сільському господарстві, 20% - в промисловості, 20% – у сфері послуг. Зовнішній борг ісламської країни перевищує 8,5 млрд. дол. (2004 р.), значна його частина припадає на Росію. Станом на березень 2004 року за даними МВФ афганська економіка зросла на 20%. Зростання пояснюється міжнародною допомогою та закінченням посух (за оцінками, з 2002 по 2017 рік до країни надійшло близько 100 млрд. Дол. допомоги). ВВП у розмірі 4 млрд. дол. у 2003 фінансовому році було перерахова-

но МВФ у 6,1 млрд. дол.. після додавання доходів від опійної продукції. Середня заробітна плата випускників у 2010 р. становила 0,56 дол. за годину. [11]

В свою чергу афганський уряд намагався закликати іноземні інвестиції для покращення своєї економіки. Потоки фінансової допомоги Афганістану, за даними Світового банку, знизилися з приблизно 100% ВВП у 2009 р. до 42,9% ВВП у 2020 р. на тлі багаторазового скорочення іноземного військового контингенту. Станом на 2017 рік мінімальний розмір оплати за працю становив 72 долара США. При цьому Афганістан досі повністю залежить від міжнародної допомоги. Хоча у 2019 році державні доходи залишалися високими завдяки податковій реформі 2018 року, але все ж таки афганський уряд не зміг компенсувати зниження іноземних пожертв, які становили близько 50% бюджету. [11] Найбільш процвітаючою галуззю за роки війни і нестабільності стало виробництво опійного маку (за деякими оцінками, забезпечує до 1/3 ВВП). Афганістан перетворився на головного світового постачальника опіуму.[10] [12]

Варто зазначити, що події 2020 – 2021 рр. призвели до економічної кризи країни. У серпні 2021 р. до влади в Афганістані прийшов «Талібан», що вплинуло на економіку, яка вже стикається з серйозними проблемами в галузі розвитку. Очікується, що швидке скорочення міжнародної грантової підтримки, втрата доступу до офшорних активів та порушення фінансових зв'язків призведуть до серйозного спаду економіки, зростання бідності та макроекономічної нестабільності. Ще до краху уряду Афганістан стикався із серйозними проблемами в економіці та розвитку. Економічне зростання Афганістану було повільним до серпня 2021 р., що відображає слабку впевненість у собі на тлі ситуації, що швидко погіршується з безпекою і важких посушливих умов, що негативно позначаються на сільськогосподарському виробництві. Крім того, у квітні в Афганістані розпочалася третя хвиля COVID-19. Рівень інфікування досяг рекордно високого рівня: менш як 5 % населення було повністю вакциновано. Очікується, що після захоплення влади талібами обсяг виробництва різко скоротиться через сукупний вплив раптового припинення витрат донорів та уряду, збоїв у торгівлі та дисфункції банківського сектора. [10]

Протягом 2021 р. державні доходи не відповідали передбаченим у бюджеті рівням, що відображає надмірно оптимістичні цільові показники доходів. З середини липня показники прибутків погіршилися, оскільки таліби захопили основні прикордонні переходи.[13] Виконання бюджету сповільнилося у контексті погіршення умов безпеки для реалізації проекту (рівень виконання бюджету розвитку склав 28,4 % наприкінці липня порівняно з 32,1% у 2020 р, а потім різко сповільнився). На початок серпня «Талібан» отримав контроль над митними пунктами, на які припадало близько 57% загальних митних зборів, що еквівалентно приблизно 27% загальних державних доходів. У піврічному огляді бюджету уряд знизив цільові показники доходів на 26% та скоротив асигнування на проекти розвитку та інші дискреційні витрати на 45% (або 0,5 млрд доларів). Доступна обмежена інформація про фінансові показники після захоплення влади талібами. Уряд «Талібану» відновив централізований митний збір, щоденний збір складає близько 50-60% від середнього показника 2020 р.[10]

Перспективи економіки та розвитку суворі. Різке скорочення міжнародної допомоги веде до колапсу базових послуг у галузі охорони здоров'я та освіти. Раптова втрата активності державного сектору вплине на всю економіку, особливо на сектор послуг та будівництво (на які припадає 58% ВВП). Очікується, що скорочення грантів у поєднанні зі втратою доступу до іноземної валюти призведе до кризи платіжного балансу, оскільки Афганістан історично покладався на приплив грантів для фінансування свого великого торгового дефіциту (28% ВВП у 2020 р.). При нинішній траєкторії Афганістан, ймовірно, зіткнеться з знеціненням афганської валюти, інфляцією та нестачею найважливіших предметів домашнього вжитку, включаючи продукти харчування та паливо.[10]

Очікується, що значна частина населення переміститься за межу бідності через негативні дії через канали зайнятості та цін. Десять мільйонів афганців уразливі перед бідністю, живучи з доходом від одного до 1,5 разів, що перевищує межу бідності (0,94 долара США на людину на день). Ситуація із продовольчою безпекою також погіршиться, що може мати довгострокові негативні наслідки з урахуванням молодого населення Афганістану.[10]

1.2 Ретроспективний огляд афгано-американських відносин

Варто зазначити, що Афганістан займає важливе геостратегічне положення, розташовуючись поблизу від таких ключових, але нестабільних місць, як Перської затоки і індійсько-пакистанського кордону. А в майбутньому, коли нафта і газ з Центральної Азії, здатної, за наявними оцінками, змагатися за величиною запасів з родовищами Північного моря, займуть гідне місце на світовому енергетичному ринку, – стратегічне значення Афганістану, швидше за все, ще більше зросте. Країна може виявитися важливим транспортним коридором для експорту цих енергоресурсів і для доступу на ринки Центральної Азії. Крім того, Афганістан може послужити сполучною ланкою в торгівлі між Центральною і Південною Азією. Однак замість всього цього він сьогодні представляє собою загрозу для розвитку регіону: провідними ланками його експорту стали наркотики, зброя і ісламський радикалізм.[14]

Розвиток відносин між країнами, які є протилежними за своїм віросповіданням, формою влади та менталітетом вказує на те, що відчувався вплив «сильнішої» країни задля власних інтересів. США згідно опитуванню «ВВС» 2012 року були найбільш сприятливо налаштовані щодо Афганістану.

Афгано-американські відносини набули нового розмаху з початком Холодної війни, яка відбувалася між штатами та СРСР. Як вже зазначалося, що Афганістан – одна з найбільш бідніших країн світу. Відсутність покладів корисних копалин і віддаленість від торгових шляхів, а також географічна важкопрохідність, повинні були зробити її куточком далекої від великої політики. Але тут відбуваються події, які формують міжнародний порядок денний і змушують говорити про Афганістан політиків світу. Так було за часів «Великої гри» – протистояння Російської та Британської Імперій в Центральній Азії у другій половині XIX і першій чверті XX століття. Так сталося і в кінці 1970-х, коли Афганістан став місцем зіткнення СРСР і США. [15] В результаті Афганістан міцно увійшов в американську політику до сьогоднішнього дня. Саме з протистояння двох наддержав почали формуватися відносини між Афганістаном та США.

В кінці 1970-х в розпал Холодної війни, як Радянський Союз, так і США, уникаючи прямого зіткнення, активно використовували треті країни в якості поля для протистояння. 27 квітня 1978 року в Афганістані сталася Саурської революція. Внаслідок революції диктатура Мухаммеда Дауда, встановлена в 1973 році, була повалена, до влади прийшли представники Народно-демократичної партії Афганістану (НДПА). Після Саурської революції в Афганістані та приходу афганських комуністів до влади місцем протистояння між двома наддержавами став Афганістан. Відзначимо, що до революції 1978 р. Афганістан негласно дотримувався нейтралітету, використовуючи допомогу, як СРСР, так і США. [15] В свою чергу США не виключали думки, що революція відбулася за допомогою марксистських сил. Цей фактор почав впливати на обережність відносин до Афганістану. Але все ж таки американська влада схилилася до думки, що новостворена влада є більш націоналістичною ніж комуністичною і Радянський Союз не є до цього причетним.

Важливим фактором у становленні відносин між країнами відіграв Адольф Дабс, який виступав в розробці планів по закріпленню американських позицій в Середньому Сході. Основною метою Дабса було зближення з владою Афганістану та в залученні їх до співробітництва з США. Радянський Союз в свою чергу занепокоївся роботою Дабса в результаті чого він був вбитий терористами. Ця ситуація викликала обурення в Білому Домі та сприйнятті як операція КДБ (комітет державної безпеки СРСР) направлений проти нормалізації американо-афганських відносин.[15]

Вбивство американського посла стало каталізатором, що викликав серйозні зміни у зовнішній політиці Вашингтона в Афганістані. Саме після лютого 1979 року США остаточно відходять від колишньої позиції – залучити афганське керівництво за допомогою економічної і фінансової допомоги. У Білому домі і Держдепартаменті розуміли, що колишній курс на «Витягування» Афганістану з-під повного впливу СРСР провалився.[16]

У зв'язку з цим адміністрація Дж. Картера справила різке скорочення всіх програм допомоги Демократичній Республіці Афганістан (далі ДРА). Виняток

склала лише програма гуманітарної допомоги населенню. Але менш, ніж через півроку, в серпні 1979 року і вона була повністю припинена. 29 березня 1979 року видається Акт розвитку міжнародного співробітництва, згідно з яким допомога ДРА з боку США могла бути відновлена лише після офіційних вибачень і визнання відповідальності за смерть американського посла, а також за умови забезпечення безпеки для співробітників посольства США. При цьому США заявили, що вони готові до подальшого співробітництва, незважаючи на ситуацію яка склалася, і чекають зустрічних кроків від афганської влади.[16]

У цілому з самого початку афганської кризи в американській верхівці були прибічники двох моделей поведінки американської адміністрації по відношенню до Афганістану. Першу модель можна назвати лояльною, її головним ініціатором був держсекретар С.Венс, він виступав за продовження контактів з афганською владою і за обережну політику опозиції. Друга модель поведінки може бути охарактеризована як жорстока, її прагнув втілити в життя помічник президента по національній безпеці З.Бжезицький він виступав за зруйнування політики по відношенню до офіційного Афганістану і підтримку ісламської опозиції. [16] Починаючи з 1979 року США зайняли у відношенні офіційного Афганістану жорстоку політику.

У результаті подій які відбувалися в країні афганський конфлікт почався навесні 1979 р. як громадянська війна, як внутрішня справа самих афганців.[17] Спалахнуло повстання із сутичок між трьома моджахедів (учасники збройних формувань, що воювали з радянськими військами та маріонетковими урядовими військами Афганістану під час радянської інтервенції до цієї країни у 1979-1989 рр.[18] Союзниками афганських моджахедів були США).[19] Поки Кабул дотримувався курсу нейтралітету і неприєднання, в країні зберігалися мир і спокій. В регіоні Середнього Сходу і Південної Азії склався свій, досить стабільний баланс сил. Саме нейтральний, а простіше кажучи, «нічий», Афганістан в рівній мірі влаштовував і США (які концентрували увагу на Пакистані та Ірані), і СРСР, який мав у своїй південній стороні стабільну країну, спокійний кордон і нейтрально-дружній уряд. Але саме прихід до влади лівих радикалів, який був

сприйнятий на Заході як «рука Москви», фактично порушив цей природний баланс сил і викликав відповідну реакцію з боку США – Москву треба було стримувати усіма засобами.[20] Вже з січня 1979 р. Вашингтон починає нарощувати обсяги таємної допомоги афганській опозиції. Використовуючи їх, США прагнули блокувати зростання радянського, а з лютого 1979 р. і іранського впливу в республіці. Афганістан став розглядатися США як арена зіткнення з СРСР.[19]

Події 1978-1979 рр. вплинули не тільки на розвиток Афганістану, але й на відносини двох супердержав. Більше того, саме Афганістан призвів до нового витку Холодної війни та загострення міжнародної напруженості. Проблема Білого дому полягала у тому, що його політика переслідувала конкретні цілі і не прогнозувала результати своєї політики у довгостроковій перспективі. Постачання озброєння та екіпірування афганським моджахедам досягали астрономічних показників. Необхідно розуміти, що це все зброя просто не могла розчинитись. Більш того, основними інтересами американської адміністрації був не сам Афганістан, а зменшення радянського впливу в регіоні та повалення комуністичного режиму в Афганістані. Важливою складовою американської стратегії була робота з моджахедами, підготовка яких проходила в ісламських медресе на території Пакистану. В подальшому Пакистан відіграє важливу роль у подіях американсько-афганського конфлікту.[15]

Таким чином, в ісламській країні зіткнулися ідеологічні інтереси СРСР і стратегічні прагнення США в Азії при тому, що протиборство урядового і антиурядового блоків в боротьбі за владу в ДРА переплелось з протиріччями всередині кожної зі сторін, які базувалися (і базуються) не тільки на політичному, але і на національному, релігійному, соціальному, меркантильному, геополітичному аспекті та сплелися в такий клубок, розплутати який не вдається вже 30 років нікому ні мирними, ні військовими засобами.[19] Надалі афгано-американські відносини набули нового розмаху після подій 11 вересня 2001 року. Як зазначалося, американська влада перейшла до жорстокої моделі поведінки. Протистояння з «Талібами» простежуються до сьогоднішнього дня.

Договірно-правова база

Таблиця 1.2 – Перелік міжнародних договорів та документів між Сполученими Штатами Америки та Афганістану.

Назва	Підписано
Створення Конституції ДРА(проголошення республіки).[21]	14 лютого 1977р.
Угода про співпрацю між КДБ СРСР і органами безпеки ДРА.[22]	5 серпня 1978р.
Підписання Акту розвитку міжнародного співробітництва.[22]	29 березня 1979р.
Акт про секретну допомогу афганським ісламістам в боротьбі з комуністичним режимом в Афганістані.[22]	3 липня 1979р.
Підписаний Указ американським президентом Джиммі Картером, що санкціонував фінансування антиурядових сил в Афганістані.[24]	Липень 1979р.
На засіданні Політбюро було прийнято рішення про введення військ.[22]	12 грудня 1979р.
Створення Конституції РА.[21]	1987р.
Створення Конституції Афганістану .[21]	1990р.
Держсекретар США Джеймс Бейкер та міністр закордонних справ СРСР Борис Панкін підписали угоду, згідно з якою з 1 січня 1992 року припинялися всякі постачання озброєння воюючим сторонам.[24]	Січень 1992р.
Резолюція Ради Безпеки ООН №1386, яка створила правову базу для розгортання антитерористичних операцій і створення Міжнародних сил сприяння безпеки в Афганістані.[23]	Грудень 2001 р.
Створення Стратегії національної безпеки США.[23]	17 вересня 2001 р.
Домовленість з президентом Узбекистану І. Карімовим про використання узбецького повітряного простору та авіаційної бази в Ханабаді.[23]	5 жовтня 2001 р.
Конгрес США приймає Patriot Act(Антитерористический закон)[23]	25 жовтня 2001 р.
Рада безпеки ООН резолюцією №1378 закликала до створення перехідного уряду в Афганістані і запросила країни ООН відрядити туди миротворчі сили.[23]	14 листопада 2001р.
Заснування Міжнародних сил сприяння безпеці.	20 грудня 2001р.
Затверджена нова Конституція Афганістану[21]	4 січня 2004 р.
США та Афганістан підписали Згоду про стратегічне партнерство.[24]	2 травня 2012 р.
Президент Трамп повідомив про підписання з Талібаном угоди, згідно з якою США виводять війська з Афганістану, а долю країни мають визначити переговори афганського уряду з Талібаном. США й таліби підписали мирну угоду під назвою «Угода про мир в Афганістані»[23]	лютий 2020р.

1.3 Причини операції Сполучених Штатів Америки в Афганістані

Сьогодні Афганістан перебуває у фокусі уваги світової спільноти. Багато в чому ця увага прикута до військових дій, що ведуться в даній республіці протягом уже понад 20 років двома «протиборчими таборами». Перший представлений міжнародною коаліцією на чолі зі США та афганським урядом. Інший – непримиренною збройною опозицією в особі руху «Талібан». Для США військова кампанія в Афганістані вже є найтривалішою війною в історії. Незважаючи на те, що вже було зроблено так багато зусиль у справі вирішення ситуації, що склалася в країні, знайти остаточне рішення поки не вдається. [25]

Вторгнення до Афганістану США та Британії наприкінці 2001 року передувала більш ніж двадцятирічна війна в Афганістані.[26] 24 грудня 1979 року радянські танки прорвалися через Амудар'ю до Афганістану, нібито для відновлення стабільності після перевороту, який привів до влади парочку марксистсько-ленінських політичних груп – Народну партію (Халк) та Прапор (Парчам).[27] Але радянська присутність викликала загальнонаціональний бунт бійців, відомих як моджахеди, які використовували іслам як джерело натхнення, що об'єднує. Ці винищувачі отримали широку таємну підтримку з боку Пакистану, Саудівської Аравії, і США, і до їхньої боротьби приєдналися іноземні добровольці (які невдовзі сформували мережу, відому як «Аль-Каїда», для координації своїх зусиль). Згодом моджахеди витіснили прорадянський уряд Афганістану та створили перехідний уряд. [27]

Однак моджахеди були політично роздроблені, і 1994 р. збройний конфлікт загострився.[28] З'явився «Талібан», який у 1996 р. захопив Кабул. Він встановив суворе тлумачення ісламського права, яке, наприклад, забороняло жіночу освіту і наказувало відрубання рук або навіть страту як покарання за дрібні злочини. У тому ж році лідер «Аль-Каїди» Осаму бен Ладена вітали в Афганістані, і він заснував там штаб-квартиру своєї організації.[15]

В ході розвитку подій Рада Безпеки ООН приймає Резолюцію 1267, створюючи так званий Комітет із санкцій проти «Аль-Каїди» та «Талібану», який

пов'язує ці дві групи як терористичні утворення та накладає санкції на їх фінансування, поїздки та постачання зброї. Дії ООН пройшли за періодом посилення «Аль-Каїди» та її лідера Осамі бен Ладена, який керував терористичним угрупованням з Афганістану та Пешавара, Пакистан, наприкінці 1980-х років, до Судану у 1991 році та назад до Афганістану в середині минулого століття. 1990-ті рр. «Талібан», який виник з попелу пострадянської громадянської війни в Афганістані, надає «Аль-Каїді» притулок для операцій. [15]

Варто зазначити, що з допомогою «Аль-Каїди» до літа 2001 року таліби встановили контроль над більш ніж 90% афганської території. 9 вересня того ж року наймані вбивці «Аль-Каїди» вчинили вбивство знаменитого лідера моджахедів Ахмада Шаха Масуда, який очолював Північний Альянс (вільна коаліція ополченців моджахедів, яка утримувала контроль над невеликою частиною північного Афганістану) під час боротьби з підтримкою США для своїх зусиль.[27] Експерти з тероризму вважають, що вбивство Ахмада Шаха Масуда забезпечило Осамі бен Ладену захист з боку талібів після терактів 11 вересня. Експерт Пітер Берген пізніше називає вбивство Масуда «завісою для атак на Нью-Йорк і Вашингтон, округ Колумбія»[29].

Зважаючи на події які створилися, бойовики «Аль-Каїди» викрадають чотири комерційні авіалайнери, розбиваючи їх об Світовий торговий центр у Нью-Йорку та Пентагон у Вашингтоні, округ Колумбія. Четвертий літак розбився в полі в Шанксвіллі, штат Пенсільванія. Внаслідок нападів загинуло близько трьох тисяч людей. Хоча Афганістан є базою для «Аль-Каїди», жоден з дев'ятнадцяти викрадачів літаків не є громадянином Афганістану. Групу очолив єгиптянин Мохаммед Атта, а п'ятнадцять викрадачів були вихідцями із Саудівської Аравії.[29] 18 вересня 2001 року президент Джордж Буш підписує спільну резолюцію, яка дозволяє застосування сили проти осіб, відповідальних за напад на США 11 вересня. Ця спільна резолюція пізніше буде процитована адміністрацією Буша як юридичне обґрунтування свого рішення про вжиття радикальних заходів щодо боротьби з тероризмом, від вторгнення до Афганістану, до прослуховування громадян США без ухвали суду і до взяття табору

для затриманих у затоці Гуантанамо, Куба. [29] Відповідальність за вибухи було покладено американською адміністрацією на «Аль-Каїду» на чолі з Осамом бен Ладеном і притулок їхнього режиму талібів. [30] Відмова останніх видати бен Ладена призвела до того, що американське керівництво прийняло рішення зробити великомасштабне вторгнення до Афганістану, мотивуючи цей крок необхідністю боротьби з осередком світового тероризму, з незаконним обігом наркотиків, порушенням прав людини та норм міжнародного права.[31][32]

Офіційно продекларованими цілями вторгнення США були: повалення режиму талібів; звільнення території Афганістану від впливу талібів; захоплення та суд над учасниками «Аль-Каїди».[34]

Після терактів адміністрація президента США Дж. Буша об'єдналася навколо стратегії вигнання талібів з Афганістану та ліквідації «Аль-Каїди». Буш зажадав, щоб лідер талібів Мулла Мохаммед Омар «передав владі США усіх лідерів «Аль-Каїди», які ховаються на «вашій землі», і коли Омар відмовився, офіційні особи США розпочали здійснення плану війни.[31] Кампанія в Афганістані таємно розпочалася 26 вересня. Команда Центрального розвідувального управління (ЦРУ), відома як Jawbreaker, прибуває в країну і, працюючи із союзниками-антиталібами, ініціює стратегію повалення режиму.[33] Офіційні особи США сподівалися, що співпрацюючи з афганцями, вони зможуть уникнути розгортання великих сил в Афганістані. Представники Пентагону були особливо стурбовані тим, щоб США не були втягнуті в тривалу окупацію Афганістану, як це сталося з Радянським Союзом понад два десятиліття тому. [34]

США поклалися насамперед на Північний Альянс, який щойно втратив Масуда, але перегрупувався під керівництвом інших командирів, включаючи таджицького лідера Мохаммеда Фахіма та Абдула Рашида Дустума (узбека). Американці також об'єдналися з антиталібськими пуштунами на півдні Афганістану, включаючи маловідомого вождя племені на ім'я Хамід Карзай.[35]

Незабаром до команди ЦРУ приєдналися контингенти спецназу США та Великобританії, які разом постачали афганцям зброєю, спорядженням та порадами. Вони також допомогли координувати націлення на повітряну кампанію,

що розпочалася 7 жовтня 2001 року, коли американські та британські військові літаки завдавали ударів по цілям талібів, що ознаменувало публічний початок операції «Незламна свобода». [27]

1.4 Стан вивченості відносин США і Афганістану у науковій літературі

Історію Афганістану не випадково називають історією воєн. Протягом усіх двохсот п'ятдесяти з невеликим років свого існування ця країна була ареною численних та тривалих воєн, насамперед внутрішніх, але також і з іноземними загарбниками. На стан історіографічної вивченості теми впливають деякі обставини. Досліджуваний період у хронологічному відношенні охоплює сучасні події. У зв'язку з цим у науковому обороті є невелика кількість робіт з цієї теми. Крім того, вітчизняна та зарубіжна історична наука досить мало зверталася до теми політики США в Афганістані в такий стислий і наближений до нашого часу історичний період.

Можна вважати, що базою для дослідження даної теми послуговували статті таких авторів як А.С. Тетерюк, Я.А. Чижевский, Д.В. Приймачук, М.А.Конаровский, В. Г.Коргун, Шарипов М.Є., А. Костиря, Т.В. Рабуш, Чернішков О. В. У своїх працях вони описують проблематику відносин Афганістану з США, причини, фактори та хід розвитку подій ісламської країни. Щодо іноземних інтернет – ресурсів, досить широко подають інформацію та розкривають проблему війни і політики між США та Афганістаном – це Britannica, The White House та Council on Foreign Relations. Britannica подає статті в яких описується війна, «прелюдія» до початку терактів 11 вересня 2001 року, початок терактів та відродження талібів з точки погляду американського ЗМІ. [27]

Варто зазначити, що більшість статей написано з 2012-2013 рр. Також необхідно відзначити, що тема Афганістану за останні роки набула відомої популярності. Російські та зарубіжні засоби масової інформації надають вельми великий матеріал, який може бути використаний при написанні наукових

праць. Одним із найбільших авторів, які пишуть на тему Афганістану, є В.Г.Коргун. У його монографії – «Росія та Афганістан. Історичні шляхи формування образу Росії в Афганістані» досліджуються закономірності розвитку цієї країни, яка багато десятиліть виступала буфером між Росією/СРСР та Великобританією. У книзі простежується ідея, що відповідальність за афганські події несуть усі учасники «великої гри». Інша фундаментальна робота В.Г. Коргуна – «Історія Афганістану. XX століття». У ній зібрано та проаналізовано великий матеріал, у тому числі досліджується феномен руху «Талібан» – теми, актуальної в сучасному Афганістані. У дослідженні «Мусульманські країни біля кордонів СНД (Афганістан, Пакистан, Іран та Туреччина – сучасний стан, історія та перспективи)», написаної у співавторстві з В.Я. Білокреницьким та іншими сходознавцями, автор вірно передбачив майбутню талібанізацію Пакистану – ця проблема постала перед сучасними політиками у 2006-2009 роках. Ще один збірник, написаний разом із В.Я. Білокреницьким та іншими авторами, – «Афганістан на перехідному етапі (вересень 2001-червень 2002 рр.)». Праці В.Г.Коргуна відрізняє фундаментальний підхід, широкі хронологічні рамки, які дозволяють поглянути на ту чи іншу історичну проблему у широкому контексті та виявити її закономірності. Говорячи про праці, присвячені Афганістану і написані афганськими авторами державними мовами цієї країни – дари/фарсі та пушту, слід відзначити бідність наявного матеріалу та недостатню увагу до сучасної історії. Почасти це пояснюється тяжкою обстановкою в Афганістані.

Також розглядаючи проблематику Афганістану варто виділити роботу А.С. Тетерюка, Я.А. Чижевського «Оценка эффективности военного аспекта стратегии НАТО в Афганистане, принятой при Б.Обаме». У цій роботі авторами була спроба розглянути поточну кризову ситуацію в Афганістані з точки зору військових дій у країні та оцінити результативність дій коаліційних військ за допомогою статистичних методів аналізу. Таким чином, метою дослідження є характеристика ефективності ведення бойових дій МССБ та Афганської Національною Армією (АНА) на території Афганістану.[36]

Варто виділити Чирков С. «Деякі військово-політичні аспекти операції

США та НАТО в Афганістані». У статті розглядається специфіка основних напрямів комплексної діяльності США та НАТО у період після введення в Афганістан іноземних військ у 2001 р. – від повалення режиму талібів до ухвалення рішення про їх виведення до кінця 2014 р.[37]

Досить цікаво та обширно подає інформацію А.Костира «Спецоперація СРСР в Афганістані 1979-1989 років: історіософська інтерпретація». «Минуло вже понад двадцять років, як СРСР вивів з Афганістану свої війська після майже 10 років бойових дій. Але й досі не припиняється пошук відповіді на питання: «Що це було – війна в Афганістані, радянсько-афганська війна, інтервенція, агресія СРСР, надання інтернаціональної допомоги, політична помилка керівництва СРСР чи крок, продиктований геополітичними реаліями, детермінантами «холодної війни»?»[34]

Також використовувалися задля кращого розуміння проблематика та загального як військового, політичного, економічного та соціального стану використовувалися праці такі як : Рабуш Т.В. «Политика США в отношении Афганистана на начальном этапе афганского кризиса (1978-1979 гг.)», «Конституции государств Азии», «Большая российская энциклопедия».[16] Велика кількість інформації знаходиться в російських,українських та американських інтернет-ресурсах. Використовується статистика The World Bank , BBC ,ООН та НАТО.

Висновки до розділу:

Загальні відомості відносин США і Афганістану дали широке уявлення в якому стані перебував та перебуває Афганістан та визначає роль іноземної інтервенції США для ісламської країни. Історію Афганістану не випадково називають історією воєн. Протягом усіх двохсот п'ятдесяти з невеликим років свого існування ця країна була ареною численних та тривалих воєн, насамперед внутрішніх, але також і з іноземними загарбниками.

Встановлення афгано-американських відносин набули нового розмаху з

початком Холодної війни, яка відбувалася між штатами та СРСР, де Афганістан став місцем зіткнення СРСР і США. В ісламській країні зіткнулися ідеологічні інтереси СРСР і стратегічні прагнення США в Азії при тому, що протиборство урядового і антиурядового блоків в боротьбі за владу в ДРА переплелася з протиріччями всередині кожної зі сторін, які базувалися (і базуються) не тільки на політичному, але і на національному, релігійному, соціальному, меркантильному, геополітичному аспекті та сплелися в такий клубок, розплутати який не вдається вже 30 р. нікому ні мирними, ні військовими засобами.

Сьогодні Афганістан перебуває у фокусі уваги світової спільноти. Багато в чому ця увага прикута до військових дій, що ведуться в даній республіці протягом уже понад 11 років двома «протиборчими таборами». Перший представлений міжнародною коаліцією на чолі зі США та афганським урядом. Інший – непримиренною збройною опозицією в особі руху «Талібан». Для США військова кампанія в Афганістані вже є найтривалішою війною в історії. Незважаючи на те, що вже було зроблено так багато зусиль у справі вирішення ситуації, що склалася в країні, знайти остаточне рішення поки не вдається. Офіційно продекларованими цілями вторгнення США були: повалення режиму талібів; звільнення території Афганістану від впливу талібів; захоплення та суд над учасниками «Аль-Каїди».

Вивчаючи стан історіографічної вивченості теми, то на неї впливають деякі обставини. Досліджуваний період у хронологічному відношенні охоплює сучасні події. У зв'язку з цим у науковому обороті є невелика кількість робіт з цієї теми. Крім того, вітчизняна та зарубіжна історична наука досить мало зверталася до теми політики США в Афганістані в такий стислий і наближений до нашого часу історичний період.

Отже, військовий та політичний аспекти у встановленні, початку операції і розвитку подальших подій передувало ряд причин, які не були сформовані одним роком. Вся ситуація яка складалася починаючи з 1979 року по сьогоднішній день є наслідками політики як афганського такі американського уряду.

2 АНАЛІЗ ВІЙСЬКОВО- ПОЛІТИЧНОГО АСПЕКТУ ОПЕРАЦІЇ США В АФГАНІСТАНІ

2.1 Геополітичні інтереси США в Афганістані

На сьогоднішній день Центрально-Азійський регіон, зокрема Афганістан, є найбільш напруженим не тільки у військовому, а й у геополітичному плані. Зіткнення інтересів найбільших міжнародних акторів переслідують головну мету – використання та подальше поширення власних цінностей. Вже друге десятиліття, виступаючи як світовий лідер, США намагаються створити ефективний уряд в Афганістані. Однак особливий інтерес викликає таке важливе питання: наскільки цей регіон важливий для адміністрації Вашингтона, якщо кошти, вкладені в ході найтривалішої війни США, з об'єктивної точки зору не виправдовують результатів?[38]

По-перше, відомо, що на території Афганістану зосереджено велика кількість життєво важливих ресурсів: зручне територіальне розташування найбільші в Євразії мідно – та залізородні родовища, нафтові та газові ресурси. Через бідність регіону його потенціал довгий час було складно дослідити. Крім того, за оцінками експертів, у недалекому майбутньому Афганістан може перетворитися на літєву Саудівську Аравію.[39] Звідси можна вважати що, Афганістан, і так виснажений тривалими кризами, може й надалі постачати США ресурсами. Цілком ймовірно, що після виведення основної частини військового контингенту НАТО, таліби активізуються особливою силою, і в тому числі захочуть взяти під контроль вже досліджені території із покладами з корисними копалинами. Можливо, це також призведе до жорсткої конкуренції між угрупованнями, що гарантує усобицю в країні. [38]

Іншими словами, якщо політика штатів, починаючи з 2001 р. допомогла об'єднати та зміцнити багато націй Афганістану, то у 2015 р. ці самі племена можуть зіткнутися вже один з одним. «Етнічна мозаїка» Афганістану певною

мірою обумовлює постійну напруженість в країні, оскільки різні етнічні групи, інколи мільйонні за чисельністю, остерігаються домінування одна проти одної. Успіх талібів визначається передусім тим, що вони були породженням найбільшої етнічної групи Афганістану – пуштунів. [40]

По-друге, Центральнo-Азійський регіон є невід’ємною частиною Нового шовкового шляху, стратегії, реалізація якої призведе до створення єдиного ринку та транспортного коридору в Центральній та Південній Азії. США, активно займаючись виведенням військ з Афганістану, заявляють про серйозні наміри надалі допомогти регіону в економічному та військовому становленні.[40]

Як заявляє колишній держсекретар США Хіларі Клінтон – «Вибудовування ще міцніших економічних зв’язків у всьому цьому регіоні є ключовим елементом нашої довгострокової стратегії щодо Афганістану. Якщо подивитися на карту можна побачити, чому протягом багатьох поколінь за Афганістан точилася боротьба. Він був частиною «великої гри» через своє стратегічне становище в самому центрі цього торговельного маршруту». [40]

Іншими словами, США демонструють те, наскільки для них важливий цей регіон. Більше того, адміністрація Білого дому, відчуваючи загрозу зі сторони сусідніх азійських держав, заявляє, що реалізація нових проектів вимагатиме великих витрат та маси часу. Відповідно, контроль за здійсненням цих планів за допомогою присутності в регіоні неминучий. У рамках реалізації цього проекту США вже допомогли заснувати Національне управління залізниць та розробили національний план залізничних комунікацій. У процесі знаходиться створення системи електропередач та будівництво газопроводу Туркменістан – Афганістан – Пакистан – Індія (ТАП) для доставки природного газу з Туркменістану до наступних країн. У перспективі, ймовірно, Афганістан навіть стане членом СОТ. [40]

Не менш гострою постає проблема наркотиків. Як відомо, на території Афганістану, проходить найширший потік наркотиків, що є джерелом корупції у багатьох регіонах світу, і насамперед у республіці. Ця проблема, яка є пріоритетною на даний момент, поки не знаходить свого рішення[40].

На слуханнях у Комітеті з міжнародних справ палати представників конгресу США, що відбулися на початку лютого 2014 р., констатовалося, що за всю афганську кампанію адміністрації Вашингтона не вдалося вирішити питання наркотрафіку.[41] Більше того, США на даний момент не розробили ніякої стратегії того, як ця боротьба буде здійснюватися після їх «відходу» з Афганістану, і всіляко намагаються залучити до вирішення цієї проблеми Казахстан, Киргизстан, Туркменістан, Таджикистан та Узбекистан. Однак, як стверджує помічник держсекретаря Вільям Браунфілд, жодної зацікавленості дані країни не виявляють. Логічно припустити, що це питання стало черговою причиною збереження американського контингенту в Афганістані. До того ж «активна робота» адміністрації Білого Дому з просування та розвитку економічних потоків всіляко у цьому допомагає.[38]

Очевидно, що Вашингтон у 2001 році наважився на таку масштабну інтервенцію у таку складну й неоднозначну країну, як Афганістан, тому що усвідомлював загрозу, яку ніс радикальний ісламізм передусім в макрорегіон Середньої Азії, який З. Бжезінський назвав «Євразійськими Балканами» через скупчення в ньому різних геополітичних тенденцій та національних протиріч.[40]

Відтак зона Середньої Азії є об'єктом змагань великих держав, які прагнуть витворити в ній свої пріоритетні тенденції, насамперед це Росія, Туреччина, Іран, Пакистан та Китай. Тож активність США, які через військовий бліцкриг увірвалися в цей простір, використовуючи нестабільність Афганістану, мала запобігти посиленню впливів цих держав. Американцям йшлося передусім про те, щоб перешкодити поширенню ідей та реальних соціальних тенденцій ісламського фундаменталізму в країни Середньої Азії.[42] Оскільки Євразія не є сьогодні політично єдиною, вона існує у вигляді шахівниці, на якій розігрується боротьба за глобальну першість. Євразія розпадається на Захід, Середній простір, Південь та Схід. Останні є не лише географічним поняттями, а існують як геостратегічні гравці (держави, спроможні змінити наявний геополітичний стан справ до міри, що зачіпає інтереси Америки: Франція, Німеччина, Росія, Китай та Індія) та геополітичні осі (держави, важливість яких для євразійської

геостратегії атлантизму зумовлена географічним розташуванням, яке може мати важливі наслідки чи створювати умови для поведінки геостратегічних гравців: Україна, Азербайджан, Південна Корея, Туреччина та Іран). Євразійська геостратегія США цілеспрямоване управління геостратегічними гравцями та обережна поведінка з геополітичними осями. Лише так можна, з одного боку, зберегти глобальну першість Америки, з іншого, надати їй статусу інституціо-лізованої міжнародної співпраці. Ця геостратегія передбачає включення Середнього простору Євразії в орбіту Заходу, розширення якої є розширенням сфери впливу Америки, попередження підпорядкування південного регіону домінуванню одного з геостратегічних гравців та об'єднання Сходу, що спровокує вихід Америки з прибережних баз. [42] Це передбачає попередження виникнення євразійських регіональних коаліцій, що могли б загрожувати статусу Америки як глобальної сили: згрупування Китаю, Росії та Ірану; блок Китаю та Японії; німецько-російська чи франко-російська домовленості.

Сенс євразійської геостратегії сучасного атлантизму у збереженні переважання геополітичного плюралізму на карті Євразії, щоб перешкодити утворенню нової глобальної сили – держави чи коаліції держав. Необхідно так керувати сходженням у Євразії нових регіональних сил, щоб сходження не призвело у майбутньому до втрати Америкою світової першості, а ця першість набула характеру «глобальної геополітичної співпраці».[43] Іншими словами Євразія головний геополітичний приз Америки, чия глобальна першість безпосередньо залежить, як Америка «керує» Євразією.

З точки зору геополітичних інтересів штатів можна виділити позитивні наслідки, а саме: вдалося вбити Осаму бен Ладена, людину, яка десятиліття була головним організатором, фінансувальником та моральним авторитетом ісламістського руху; вдалося зупинити поширення ісламського фундаменталізму передусім у геостратегічно важливому макрорегіоні Середньої Азії. Загалом у миротворчій місії США в Афганістані під егідою НАТО брали участь 42-і країни, в основному члени НАТО. Таким чином геостратегічні промахи США були перенесені на весь Захід.[40]

2.2 Соціально-економічний стан Афганістану за роки операції США

Афганістан – одна з найбідніших країн світу, хоча після вторгнення США в 2001 році спостерігалось досить швидке економічне зростання, до якого надходила міжнародна допомога. Однак зростання сповільнилося в міру зменшення потоків допомоги та погіршення ситуації з безпекою. Соціально-економічний розвиток Афганістану просувається повільно, оскільки за останні 36 років йому значно перешкождали війни, конфлікти, вторгнення та окупація. Проте з 2002 року було досягнуто значного соціального прогресу, особливо у сфері освіти, охорони здоров'я та зв'язку. Афганістан розвивається у бік сучаснішого суспільства, але темпи розвитку різняться у різних частинах країни, особливо між міськими та сільськими районами. [44] Варто наголосити що, будь-яка статистика щодо Афганістану в кращому разі приблизна, насамперед через два фактори. По-перше, ми не знаємо, скільки людей живе у країні. Різниця може становити 7-8 млн. залежно від джерела, що означає, що всі статистичні дані, в яких одна змінна є генеральною сукупністю, показуватимуть автоматичний коефіцієнт помилок 20-25%. І, по-друге, методи збору статистики вкрай неадекватні – часто вони складаються з обстежень лише у 8-10 округах (з 360), які потім екстраполюються на всю країну. [44]

Афганістан завжди був слабкою державою та сильним суспільством. Ситуація пов'язана з 30-річною безперервною війною відсунули важливість витрат на соціальний захист на другий план. Основні витрати бюджету були зосереджені на безпеці та військових видатках. Більше того, неоднорідність та складність різних провінцій ускладнювала створення комплексного соціального захисту. На даний момент, незважаючи на наявність Національної стратегії соціального захисту (2008-2013 рр.), соціальний захист залишається дуже обмеженим в Афганістані, при цьому соціальний захист, що враховує інтереси дітей та жінок, практично відсутній. Ці дві групи є найбільш уразливими, оскільки їхні потреби численні та основні проблеми все ще зберігаються – відсутність безпеки, відсутність економічного розвитку, обмежений доступ до систем охо-

рони здоров'я, відсутність освіти, дитяча праця та безробіття серед жінок.[45]

Програми соціальної допомоги в Афганістані складаються з чотирьох програм соціального забезпечення для дітей, дітей-сиріт та дуже бідних сімей; надання допомоги при катастрофах; програма харчування для хворих на туберкульоз; та програма харчування для освіти. Програма соціального забезпечення спрямована на підтримку дітей, жінок та інших неблагополучних груп, які потребують догляду та захисту. Відповідно до програми забезпечення надається допомога у підтримці малозабезпечених сімей, житло зі спеціальними умовами для потребуючих та допомога у зарахуванні дітей до шкіл та садків. Міністерство праці та соціальних справ разом з ЮНІСЕФ відповідають за реалізацію програми по всій країні. Також у країні розроблена програма, яка спрямована на допомогу дуже бідним сім'ям та безробітним яку здійснює Товариство Червоного Півмісяця Афганістану (ARCS), співфінансується урядом і Міжнародним комітетом Червоного Хреста (МКЧХ).[46]

Наразі однією з найбільш значних спроб створення більшої системи соціального захисту є проект з управління пенсійним фондом та мережі безпеки Афганістану, який здійснюється Світовим банком та Міністерством праці та соціальних справ з метою покращення управління пенсійним фондом.[45]

За останні 20 років життя багатьох людей в Афганістані покращилося. Жінки побачили одні з найбільших змін. Падіння режиму талібів призвело до значних змін та прогресу з погляду прав жінок та освіти. Ще 1999 року у середній школі не було жодної дівчинки, а в початкову школу ходило лише 9000 дітей. До 2003 року школу відвідували 2,4 млн. дівчаток. Наразі ця цифра становить близько 3,5 млн., і близько третини студентів державних та приватних університетів – жінки. За даними дитячої благодійної організації Unicef, понад 3,7 млн. дітей все ще не відвідують школу, і 60% з них – дівчатка, в основному через конфлікт і відсутність належних навчальних закладів і вчителів-жінок.[47]

До 2019 року понад 1000 афганських жінок відкрили свій бізнес. Також було внесено зміни до конституції, згідно з якими жінки мають займати не менше 27% місць у нижній палаті парламенту, а у липні 2021 року вони займа-

ли 69 із 249 місць. Тобто якщо оцінювати самоствердження жінки в афганському суспільстві то спостерігається позитивна динаміка, роль жінки зростає в громадському житті.[47] Варто зазначити, коли таліби вперше перебували при владі наприкінці 1990-х років, дівчатам та жінкам було відмовлено у праві на освіту, їх виключили з суспільного життя.

За даними Міністерства освіти, на початок 2015 р. у школі навчалося близько 11,5 млн. учнів (з них 4,5 млн. дівчаток). Кількість університетів збільшилася в 2001 році до 124 в даний час, з яких 34 державних та різної якості. В даний час в університетах навчається понад 120 тис. студентів у порівнянні з 8 тис. у 2001 р. За оцінками, в країні близько 14 тис. початкових шкіл, але бойові дії, загрози та відсутність безпеки призвели до закриття багатьох шкіл. У січні 2014 р. повідомлялося, що 550 шкіл було закрито у різних частинах країни. Число постійно змінюється залежно від місцевої ситуації у різних районах.[44]

До повернення талібів жінки та чоловіки спільно вчилися в університетах. Студенткам не потрібно було дотримуватися дрес-коду, але переважна більшість носила хустки на голові відповідно до традицій. У початкових і середніх школах хлопчики та дівчатка вчилися окремо ще до приходу до влади талібів. У середній школі дівчаткам доводилося носити туніки до колін і білі хустки, а джинси, макіяж і прикраси забороняли. Не меш важливим аспектом соціального стану є охорона здоров'я. З 2002 р. охорона здоров'я значно розширилася за рахунок ВРНС (Базові пакети медичних послуг), який є своєрідною Афганською медичною радою, метою якої є забезпечення єдиних стандартів охорони здоров'я у провінціях. Агентства надання допомоги претендують на дворічні контракти на отримання медичної допомоги в рамках ВРНС. Або для всієї провінції, або кластерів районів. Приблизно 10% населення зверталися за медичною допомогою у 2001 р., тоді як сьогодні, за оцінками, понад 60% населення має доступ до медичної допомоги приблизно за годину їзди від будинку. Кількість медичних центрів збільшилася з 496 у 2003 р. до більш ніж 22 тис. сьогодні. Невідома кількість клінік підтримує дуже погані стандарти або були змушені закритися через бойові дії. [44]

Державне обстеження умов життя на 2016-2017 роки показало, що понад 54% населення жили за національною рисою бідності, яка становить 2064 афгані на людину на місяць (що еквівалентно приблизно 31 долару США або 25 фунтам стерлінгів на 1 січня 2017 року).[47]

За даними Світового банку, третина населення живе з доходом менше 100 доларів США на місяць, а середній дохід у 2014 році становив 670 доларів США, а Афганістан посів 171 місце зі 191 країни світу. Середній дохід у 2014 сусідньому Пакистані – 1 410 доларів США. Тобто спостерігається дисбаланс якщо порівнювати Афганістан з країною-сусідкою Пакистаном.[47]

У національному масштабі останніми роками рівень крайньої бідності дещо знизився. Однак на північному сході Афганістану він різко збільшився (приблизно з третини до половини населення), тоді як бідність скоротилася на півночі та заході. Станом на 2012 рік близько 40% робочої сили працювали у сільському господарстві, близько 30% – у сфері послуг та 20% – у будівельній галузі, 10% – інші галузі (див. рисунок 2.1) Понад 40% робочої сили вважаються безробітними чи частково зайнятими. [44]

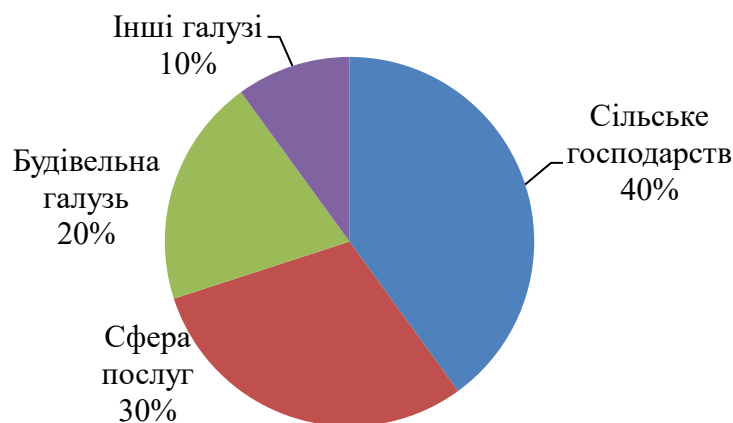

Рисунок 2.1 – Рівень зайнятості населення станом на 2012 р.[44]

Щодо грамотності у банківській сфері, варто зазначити що, багато людей в Афганістані не мають банківського рахунку (див. рисунок 2.2) – близько 80% дорослого населення, що вище за середній показник для країн з низьким рівнем доходу. Світовий банк стверджує, що крім проблем безпеки, це здебільшого пов'язано з релігійними та культурними переконаннями, відсутністю довіри до

фінансового сектору та низьким рівнем фінансової грамотності. Якщо порівнювати Афганістан з іншими країнами, а в даному випадку між Пакистаном, Індією та США то, Афганістан має занадто низький рівень населення, яке має банківський рахунок і яке здатне здійснювати банківські перекази. Близько 20 % населення має банківський рахунок(див. рисунок 2.2). Серед чоловічого населення це – 11,5% та серед жіночого – 3,5%.[47]

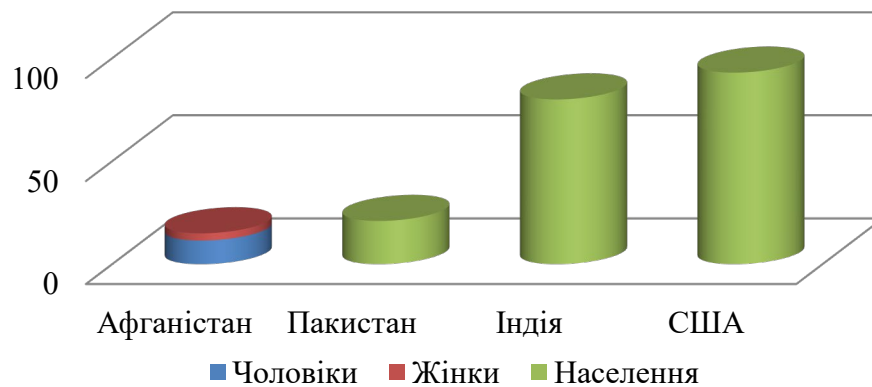

Рисунок 2.2 – Рівень населення яке має банківський рахунок [47]

Також в країні відбулася швидка урбанізація, особливо у Кабулі – столиці Афганістану. В роки після падіння «Талібану», люди переїхали із сільських районів, де тривали бойові дії, а афганці, які втекли від «Талібану» у 1990-х роках, повернулися додому з Пакистану та Ірану. [47]

Роки конфлікту змусили мільйони людей залишити свої будинки, деякі з них знайшли притулок у сусідніх країнах або попросили притулку подалі. Багато хто залишився переміщеним і бездомним в Афганістані, а мільйони людей зіткнулися з поневір'яннями та голодом. [48] 2020 році понад 400 тис. осіб стали переміщеними особами внаслідок конфлікту. З 2012 року близько 5 млн. людей бігли та не змогли повернутися додому. За даними агентства ООН з прав людини, Афганістан посідає третє місце у світі за кількістю переміщеного населення. Агентства надання допомоги вже почали повідомляти про збільшення числа внутрішньо переміщених осіб після настання талібів. Управління з координації гуманітарних питань заявило, що в період з 1 липня по 15 серпня 2021 року до Кабулу прибуло понад 17 500 осіб. [47] Мільйони афганців вже залишилися без даху над головою. Близько 2 млн. людей вже були внутрішньо переміщеними

особами. Відповідно до рисунку 2.3 з 2002 по 2004 року рівень внутрішньо переміщеного населення сягав від 1,4 млн. осіб до 0,2 млн. осіб та з 2010 по 2016 роки знову відбулося зростання переміщених осіб.

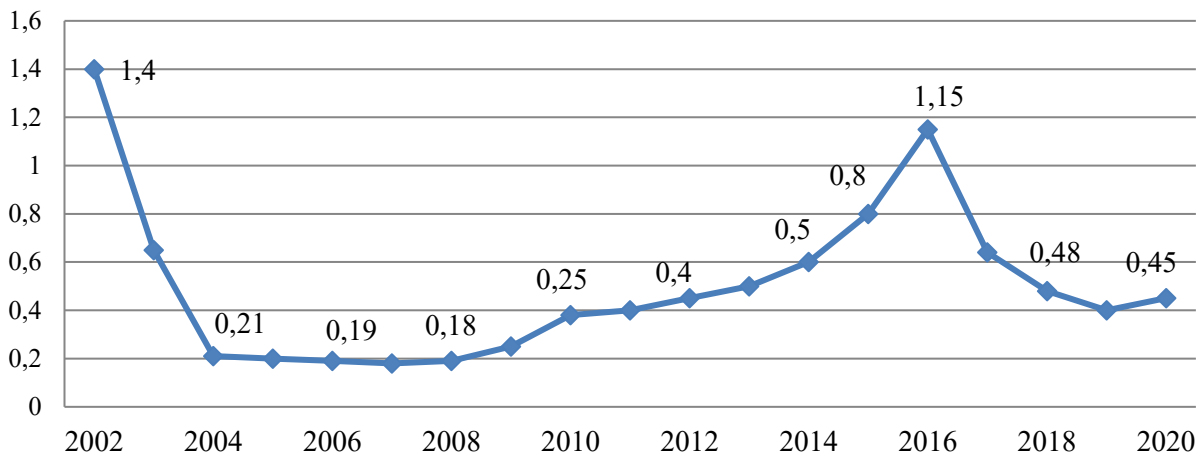

Рисунок 2.3 – Внутрішньо переміщене населення в Афганістанії [47]

Перш ніж розглянути питання щодо стану економіки Афганістану під час окупації, необхідно сказати про чисельність населення країни, щодо якої існують різні відомості. Так, за даними World Population Review станом на 2011 рік в Афганістані проживало понад 29 835 тис., а Світового банку – 35,32 млн. осіб. За показниками Світового банку станом на 2020 рік у Афганістані проживає 39,8 млн. осіб.[47] Якщо оцінювати економіку Афганістану, то вона переважно базується на сільському господарстві, в якому переважають дрібні селянські господарства. Загальна площа сільсько-господарський угідь, включаючи пасовища, становить близько 62% території країни, частка орних земель – 16%. Орні землі переважно зайняті зерновими культурами, які вирощують на висоті до 2700 м. Збір пшениці – 2686 тис.тон., ячменю – 345 тис.тон., кукурудзи – 298 тис.тон. Вирощують також цукровий буряк, бавовник, олійні та цукрова тростина. Розвинені садівництво (абрикоси, персики, груші, сливи, вишня, гранати, цитрусові), виноградарство, баштанництво, вирощують мигдаль.[47]

Зовнішня гуманітарна та економічна допомога, яка почала надходити до країни після приходу до влади у 2002 році нового уряду, принесла певні позитивні зміни у соціальному та господарському житті Афганістану. Про це побічно свідчать макроекономічні показники, наведені в рисунку 2.4 і відбивають як

номінальний, і реальний рівень зростання вартості сукупного обсягу вироблених кінцевих товарів та послуг.

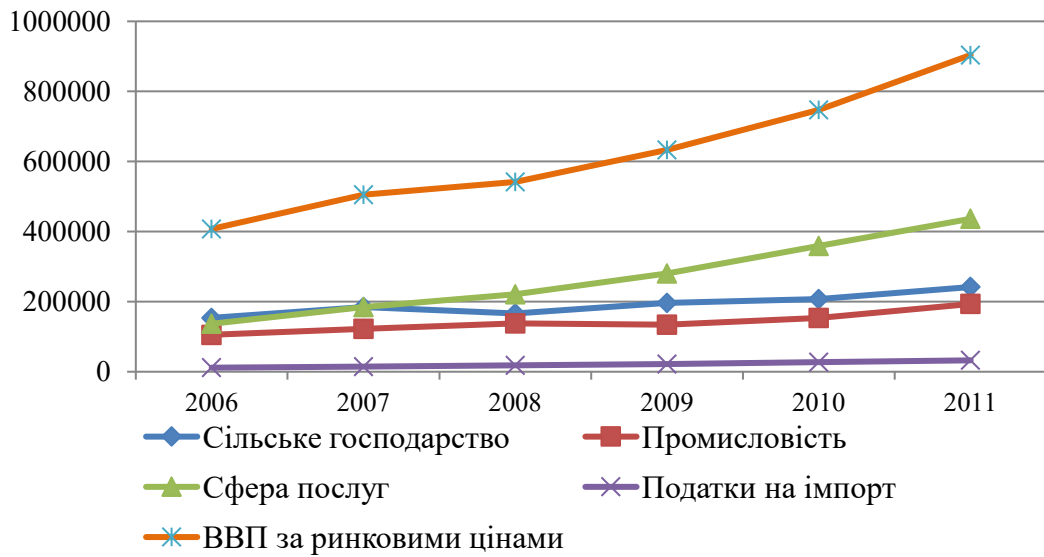

Рисунок 2.4 – ВВП Афганістану за галузями економіки в поточних цінах (млн. афгані) [43]

Сільське господарство, як свідчать дані рисунку 2.4 у системі виробництва афганського валового продукту щодо попередніх десятиліть значно знизилася, Афганістан традиційно залишається аграрною країною. Справа в тому, що за останні роки обсяги вкладень у цю галузь були порівняно меншими, ніж у сфері інфраструктури, насамперед галузі транспорту та телекомунікацій. Ситуація в сільському господарстві з цієї причини, як і до 2001 року, переважно все ще залежить від погодних умов, а Афганістан – країна з аридним кліматом і потребує розвиненої системи іригації. Насамперед, з цієї причини за останні роки в системі ВВП країни аграрний сектор почав втрачати свої позиції. Якщо у 2006 році сільське господарство виробляло 37% від загального обсягу ВВП, до 2007 року цей показник знизився на один пункт, склавши 36%, а надалі продовжив падати (у 2008 та 2009 роках – приблизно 30%, у 2010 році – 28%) та до 2011 року досяг рівня 27%. [43]

Завдяки допомозі міжнародного співтовариства Афганістан понад 10 років підтримував швидке економічне зростання і мав покращення за важливими соціальними показниками. У період з 2003 по 2012 рік зростання економіки

країни в середньому становило 9,4%, що було обумовлено бурхливим зростанням сектору послуг та сільського господарства. Але в період з 2015 по 2020 рік економіка зростала лише на 2,5% на рік, (див.рисунок 2.5) впливає з даних Світового банку. [49] За ВВП на душу населення станом на 2020 рік Афганістан відноситься до найбільш бідніших держав на планеті – 512,7 долара.

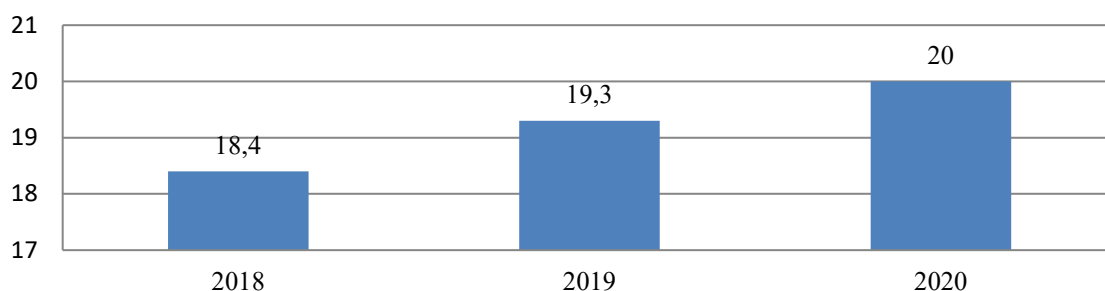

Рисунок 2.5 – Показник зросту ВВП (млрд.дол) з 2018 по 2020 рік [49]

2020 року ВВП Афганістану впав на 5% за оцінкою Азіатського банку розвитку, головним чином у зв'язку з пандемією COVID-19, за оцінкою Національного управління статистики Афганістану – на 1,9%. За даними Світового банку 2020 року розмір економіки Афганістану в доларовому вираженні в поточних цінах склав 20 млрд. доларів при населенні близько 38,9 мільйона осіб. За офіційними даними, на 30,6% забезпечує сільське господарство, на 12% промисловість і на 53% сфера послуг (див. рисунок 2.6). [49]

Рисунок 2.6 – Показник сільського господарства, промисловості та послуг у ВВП станом на 2018-2020 рр.[49]

Важливими факторами у економіці країні відіграють експорт та імпорт.

Серед основних напрямів експорту товарів з Афганістану у 2019 р. країн з найбільшою часткою – це Індія, Пакистан, Китай, Таджикистан (див. Таблицю 2.1)

Таблиця 2.1 – Основні напрямками експорту товарів з Афганістану у 2019 році (млн.дол.)[50]

Назва країни	Частка
Індія	47% (410 млн. дол.)
Пакистан	34% (298 млн. дол.)
Китай	3,56% (31 млн. дол.)
Туреччина	2,88% (25 млн. дол.)
ОАЕ	2,86% (24 млн. дол.)
Іран	1,72% (15 млн. дол.)
Ірак	1,66% (14,5 млн. дол.)
Саудівська Аравія	1,08% (9,42 млн. дол.)
Таджикистан	5,08% млн. дол.)
Німеччина	1,34% (11,7 млн.дол.)

Описуючи найбільш поширені товари експорту з Афганістану то, вони представлені такими товарними групами (див. Таблицю 2.2)

Таблиця 2.2 – Основні товарні групи експорту з Афганістану в 2019 році (млн.дол.)[50]

Товарні групи	Частка
Їстівні фрукти та горіхи	44% (386 млн.дол.)
Шелак природний неочищений, камеді, смоли та інші рослинні соки та екстракти	13,2% (115 млн.дол.)
Овочі та деякі їстівні коренеплоди та бульбоплоди	9,27% (80 млн.дол.)
Паливо мінеральне, нафта та продукти їх перегонки, бітумінозні речовини; мінеральні воски	7,99% (69 млн.дол.)
Кава, чай, мате, або парагвайський чай, та прянощі	6,46% (56 млн.дол.)
Олійне насіння та плоди, інше насіння, плоди та зерно, лікарські рослини та рослини для технічних цілей, солома та фураж	4,97% (43 млн.дол.)
Бавовна	3,16% (27 млн. дол.)
Килими та інші текстильні покриття для підлоги	2,85% (24 млн.дол.)
Сіль, сірка, землі та камінь, штукатурні матеріали, вапно та цемент	2,18% (19 млн.дол.)
Злаки	1% (8,78 млн.дол.)

Серед представлено переліку найбільшу частку експорту займає їстівні фрукти та горіхи – 44% (386 млн.дол.), шелак природний неочищений, камеді, смоли та інші рослинні соки та екстракти – 13,2% (115 млн.дол.), паливо мінеральне, нафта та продукти їх перегонки, бітумінозні речовини, мінеральні воски – 7,99% (69 млн.дол.), овочі та деякі їстівні коренеплоди та бульбоплоди – 9,27% (80 млн.дол.), кава, чай, мате, або парагвайський чай, та прянощі – 6,46% (56 млн.дол.) та інші. [50]

Щодо товарів, які експортує Афганістан, можна виділити ТОП – 10 товарів станом на 2019 рік (див. Табл. 2.3). Перелік товарів досить різноманітний починаючи від свіжих овочів та фруктів закінчуючи килимами. Товари загалом представлені ті, які притаманні географічному регіону та клімату країни [50].

Таблиця 2.3 – Товари, що експортуються з Афганістану станом на 2019 рік (млн.дол.)[50]

Товари	Частка
Виноград, свіжий чи сушений	14,9% (130 млн. дол.)
Соки та екстракти рослинні; агар-агар та інші клеї та загусники рослинного походження	13,2% (115 млн. дол.)
Горіхи	11,5% (100 млн. дол.)
Фініки, інжир, ананаси, авокадо, гуайява, манго	8,4% (85 млн. дол.)
Вугілля кам'яне, брикети,	7,98% (69 млн. дол.)
Цибуля ріпчаста, цибуля шалот, часник, цибуля-порей	4,08% (35 млн. дол.)
Насіння анісу, бад'яну, фенхелю, коріандру, кмин, ягоди ялівцю	3,37% (29 млн. дол.)
Імбир, шафран, турмерик (куркума), чебрець, або чебрець, лавровий лист, карі та інші прянощі	3,03% (26 млн. дол.)
Вузликові килими та інші текстильні покриття для підлоги	2,85% (24 млн. дол.)
Томати свіжі або охолоджені	2,77% (24 млн. дол.)

Щодо позиції імпорту то, найбільшими торговими партнерами з імпорту товарів до Афганістану у 2019 році став досить великий перелік країн переважно з азійського простору та США. (див. Таблицю 2.4)

Таблиця 2.4 – Торгові партнери з імпорту товарів до Афганістану станом на 2019 рік (млн.дол)[50]

Країни	Частка
Іран	14,5% (1,24 млрд.дол.)
Китай	13,9% (1,19 млрд.дол.)
Пакистан	12,8% (1,1 млрд.дол.)
США	9,14% (783 млн.дол.)
Туркменістан	8,05% (690 млн. дол.)
Казахстан	6,09% (522 млн. дол.)
Індія	5,29% (453 млн. дол.)
Узбекистан	5,05% (433 млн. дол.)
Малайзія	3,74% (320 млн. дол.)
Туреччина	3,39% (291 млн. дол.)

Також можна виділити ТОП – 10 товарів, що імпортуються до Афганістану станом на 2019 рік. (див. Таблицю 2.5) [50]

Таблиця 2.5 – ТОП-10 товарів, що імпортуються до Афганістану станом на 2019 рік [50]

Товари	Частка
Торф	9,32% (799 млн. дол.)
Нафта та нафтопродукти	9,23% (791 млн. дол.)
Борошно пшеничне або пшенично-житнє	6,59% (564 млн. дол.)
Тварини або рослинні жири та олії	4,47% (383 млн. дол.)
Бруківка, бордюрне каміння та плити	4,24% (364 млн. дол.)
Тканини лляні	4,13% (354 млн. дол.)
Лічильники подачі або виробництва газу, рідини або електроенергії, включаючи калібруючі	2,8% (240 млн. дол.)
Гази нафтові та вуглеводні	2,77% (238 млн. дол.)
Цукор очеретяний або буряковий	2,51% (215 млн. дол.)

Якщо оцінювати імпорт товарів Афганістану то, переважають нафта та нафтопродукти, торф, гази нафтові та продукти повсякденного вжитку – цукор, тканини, борошно. Хоча країна має свої поклади газу та нафти, але події які тривають з 2001 року не дозволяють інтенсивним методом використовувати їх в повній мірі.[50]

Структура товарообігу станом на 2019 рік та обсягу взаємної торгівлі становила 617,6 млн. дол. (+2,2%), у тому числі експорт – 614,7 млн. дол. (+2%), імпорт – 2,9 млн. дол. +40,7%). (див. рисунок 2.7) [51]

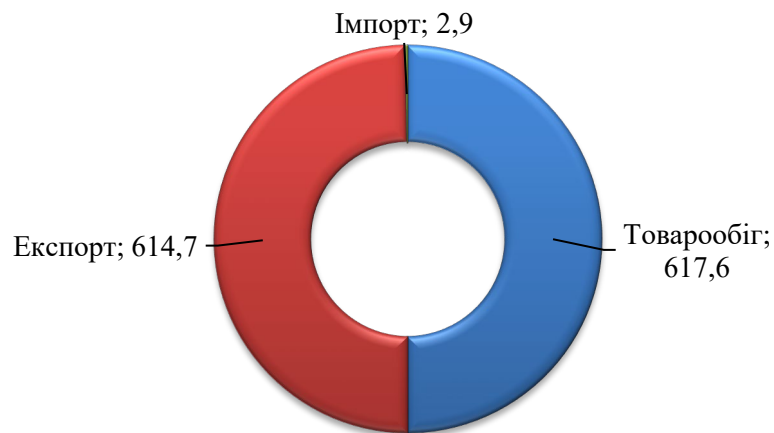

Рисунок 2.7 – Структура товарообігу станом на 2019 рік (млн.дол.)[51]

Важливою сферою економіки Афганістану є торгівля та вирощування опіуму.[52] За даними Світового банку, незаконна торгівля опіумом, як і раніше, займає центральне місце в афганській економіці. В опіумній економіці зайнято до 119 тис. афганців, а прибуток, отриманий від внутрішнього споживання, виробництва та експорту опіатів, оцінювався у розмірі від 1,2 млрд. до 2,1 млрд. доларів у 2019 році (від 7% до 11% ВВП). Рушійною силою опіумної економіки є відсутність альтернативних джерел засобів для існування, слабе верховенство закону та легкий доступ до ключових торговельних маршрутів. Основна роль незаконної діяльності в афганській економіці, включаючи виробництво та контрабанду опію, послаблює загальне управління та позбавляє уряд таких необхідних доходів.[49]

При цьому ціна на опіум впала до рекордно низького рівня в 2019 році (на 33% нижче за ціни 2018 року). Відповідно посівні площі опійного маку скоротилися на 38%, найнижчий рівень із 2013 року. Зниження виробництва опію не призвело до вимірюваного збільшення бідності у сільській місцевості, що свідчить про те, що сприятливі попередні ринкові умови дозволяли домогосподарствам, що вирощують опій, накопичувати активи та заощадження, а потенціал диверсифікуватись у виробництво інших культур.[49]

Зростання виробництва опійного маку в Афганістані призвело до розширення масштабів тіньової економіки країни. 2017 році доходи афганців від наркотиків склали від 4 млрд. до 6,6 млрд. доларів США, а це – 20-32 % ВВП Афганістану. Обсяги опіатної економіки Афганістану значно перевищили законний експорт товарів та послуг країни у 2016 році. На решту експорту припадає 7 % ВВП. Виробництво опіатів призвело до процвітання тіньової економіки сільській місцевості. У східних регіонах країни виробництвом опійного маку зайнято 50% сіл. А у південних регіонах 85% усіх сіл займаються виробництвом наркотиків. Окрім цього, опіум є джерелом доходів для мігрантів, яких місцеві фермери залучають до роботи на полях. [53]

2.3 Національна безпека Афганістану

Афганістан – країна в Південній та Центральній Азії, яка не має виходу до моря, з протяжною територією віддалених прикордонних територій, що поділяється зі своїми сусідами. Терористи та злочинці користуються цим для своєї незаконної діяльності, а його становище на торгових шляхах, що пов'язують Азію, Європу, Африку та Океанію, робить його зручним для глобальних організованих злочинних груп.[54] Діяльність афганської організованої злочинності зосереджена навколо наркозлочинів, пов'язаних із вирощуванням опійного маку, виробництвом та незаконним обігом героїну. Ці мережі також причетні до злочинів, пов'язаних із наркотиками, таким як відмивання грошей, торгівля людьми та викрадення людей. Торгівля зброєю та її зв'язок із глобальним тероризмом також є проблемою для афганських правоохоронних органів.[55] Ситуація яка склалася внаслідок терористичних нападів 11 вересня 2001 року проти США, спровокувало потребу в присутності НАТО на території Афганістану. [56] Одразу після цих нападів штати розгорнули в Афганістані операцію з метою витіснення звідти терористичного угруповання «Аль-Каїди», що взяло на себе відповідальність за напади того ж 2001 року. За ініціативою США, підтри-

маною Великою Британією та низкою інших країн – членів НАТО, у тому числі і в інтересах вирішення «афганського конфлікту», у грудні 2001 р. було створено Міжнародні сили сприяння безпеці (МССБ).[25]

Це рішення отримало схвалення Ради безпеки ООН (РБ ООН) резолюція №1386 від 20 грудня 2001 року. Слід розуміти, що МССБ ніколи не були частиною миротворчої операції ООН. Завдання, що стоять перед ними, визначені в резолюціях Радбезу ООН у вельми загальному вигляді: «надавати підтримку»; «у підтримці безпеки»; «з тим щоб, афганська влада, а також персонал Організації Об'єднаних Націй та інший міжнародний цивільний персонал, який бере участь, зокрема, в зусиллях з реконструкції та гуманітарної діяльності, міг працювати у безпечній обстановці та надавати допомогу у забезпеченні безпеки для виконання інших завдань на підтримку Боннської угоди». Завдання МССБ було розширено у спільних деклараціях НАТО та уряду Ісламської Республіки Афганістан (ІРА) щодо довгострокового партнерства, підписаних у 2006 та 2010 роках.[57] Відповідно до цих документів Альянс, зокрема, зобов'язувався «сприяти афганським силовим відомствам з метою підвищення їхнього потенціалу та готовності до відображення загроз безпеки, стабільності та цілісності Афганістану, а також забезпечення регіональної безпеки».

В декларації 2010 р. наведено такі «можливі напрямки» співпраці НАТО з урядом ІРА: сприяння у становленні та реформуванні афганських силових відомств та інших державних інститутів; допомога у підвищенні професіоналізму особистого складу силових відомств ІРА, зокрема у плані боротьби з тероризмом та наркотрафіком.[58]

За 10 років перебування контингенту МССБ нарощування потенціалу афганських національних сил безпеки та оборони ставало все більш важливим завданням МССБ.[25] Оскільки матеріальне майно афганської армії було знищено, то починати довелося з нуля. Більше того, в рамках програми під керівництвом ООН з роззброєння, демобілізації та реінтеграції було роззброєно близько 100 тис. моджахедів та офіцерів, що служили за колишнього комуністичного режиму, і багатьом з них було заборонено служити в афганських силах безпеки.

Згодом стало зрозуміло, що роззброєння озброєних загонів і виключення професійних офіцерів, поряд із вкрай централізованою стратегією управління та безпеки, якої дотримувалося угруповання МССБ, дали можливість талібам і терористам знову підняти голову та організувати свої загани у сільських районах Афганістану. У 2009 році під керівництвом генерала Стенлі Маккрістала МССБ ухвалили протиповстанську стратегію. Ця стратегія передбачала відтиснення талібів більшими силами МССБ, і водночас поставити більший наголос на навчанні та нарощуванні потенціалу афганських сил безпеки, щоб зрештою вони могли забезпечити безпеку своєї країни. До того часу, коли МССБ завершили процес поступової передачі афганській владі відповідальності за безпеку в країні до закінчення місії МССБ у грудні 2014 року, в Афганістані було близько 352 000 добре навчених солдатів і поліцейських. МССБ надали Афганістану життєво важливу допомогу: забезпечили безпеку, необхідну для того, щоб у країні закріпилася демократія, були відновлені установи та інфраструктура, знову відкрилися тисячі шкіл, активно працювали вільні ЗМІ, і країна наново набула міжнародного визнання. [55]

Міжнародний характер злочинів та їх зв'язки з організованими злочинними угрупованнями у всьому світі роблять роль Національного центрального бюро Інтерполу (NCB) Афганістану фундаментальною для національної безпеки. NCB Kabul входить до складу Міністерства внутрішніх справ та налічує майже 100 співробітників. Він підтримує поліцію на 13 основних сухопутних кордонах, надаючи їм доступ до інформації, яка міститься у широкому спектрі кримінальних баз даних Інтерполу. Ця інформація, отримана з глобальних джерел, допомагає поліції виявляти та розслідувати потоки незаконних товарів за маршрутами незаконного обороту всередині країни та навколо неї. NCB Kabul також є учасником операцій Інтерполу з розслідування злочинців-утікачів. [55]

Якщо оцінювати глобальний індекс тероризму у світі то країни які посідають «перші місця» – Афганістан, Пакистан, Ірак, Індія, Сомали. Карта чітко охарактеризовує як поширення такі присутність теоризму в світі. Станом на 2018 рік більшість країн світу охоплені тероризмом.[72]

Глобальний індекс тероризму, який вимірює рівень терористичної активності всередині тієї чи іншої країни за чотирма показниками: кількість терористичних інцидентів, кількість загиблих, кількість постраждалих, рівень матеріальних збитків, то в Афганістані спостерігається з 2012 по 2020 р. різкі коливання глобального тероризму (див. рис. 2.8).

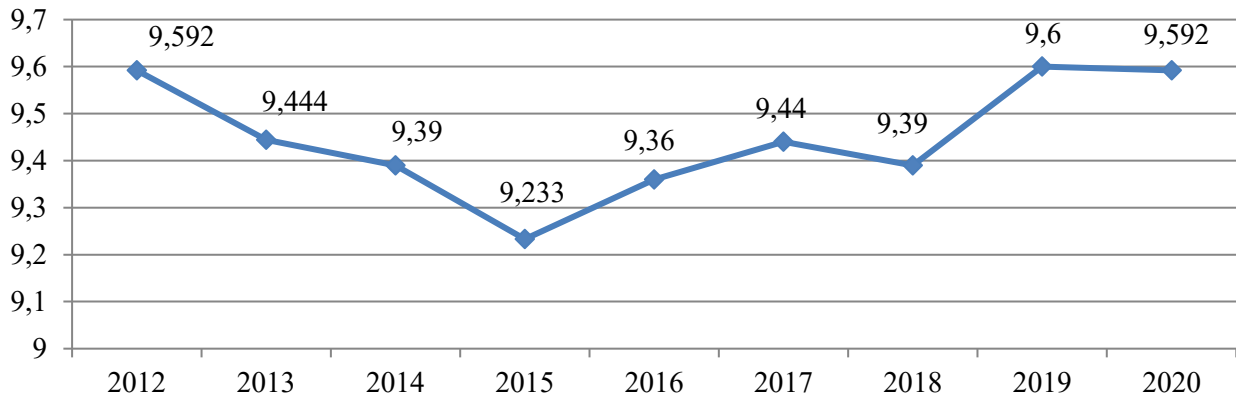

Рисунок 2.8 – Індекс глобального тероризму в Афганістані [72]

Станом на 2012 р. індекс тероризму становив 9,592. Надалі спостерігалось зниження тероризму. Станом на 2019-2020 р. індекс тероризму повернувся до своїх початкових показників. [72]

2.4 Політичний аспект врегулювання конфлікту в Афганістані

Проблему Афганістану не можна розв'язати лише військовими методами. Вирішення проблем потребує комплексного підходу, який би залучав цивільних та військових гравців і передбачав би заходи із підтримання безпеки з управлінням, забезпеченням верховенства права і довгострокового розвитку. [62]

Політичний аспект врегулювання стану в Афганістан був розпланований міжнародним співтовариством, ООН та деякими афганськими групами ще в грудні 2001 року в Бонні. Мета Боннського угоди полягала у тому, щоб «почати процес державного будівництва».[62] На Боннській конференції було обрано тимчасовий уряд Ісламської Республіки Афганістан для втілення необхідного реформування країни та підготовки її до чесних та прозорих виборів 2004 року.

У жовтні 2004 року Хамід Карзай здобув перемогу на перших прямих президентських виборах. При Адміністрації перехідного періоду була створена та прийнята Конституція 2004 року, що заснувала Афганістан як державу з виконавчою, законодавчою та судовою гілками влади, суверенну Ісламську Республіку. Суспільство було готове до виборів, до змін і потребувало захисту від держави та дотримання прав і свобод, гарантування на впевненість в завтрашньому дні.[63] Судовій комісії належало заново побудувати систему правосуддя відповідно до ісламських принципів, міжнародних стандартів, верховенства права та афганських правових традицій. Треба було заснувати і Верховний суд.[62] За 12 років Уряд ІРА провів ряд реформ у судовій системі, в законодавчій та виконавчій гілках влади, часткову децентралізацію зі збереженням підпорядкування голові країни, проте сам афганський уряд лише має вигляд нового, розвиненого, централізованого менеджера, але насправді там продовжує існувати стара система за участю «нового покоління» афганських технократів. Деяким афганська держава здається гібридним політичним порядком з ядром звичайного управління. Відсутність ефективного та результативного надання державних послуг у поєднанні з корупцією навряд чи адаптує споживача, тобто суспільство, до адаптації та пристосування до нових законів, до нової системи. Водночас уже тривалий час ворожнеча між народностями в середині країни заважає та відтягує процвітання та благополуччя ІРА.

У формуванні державницького апарату влади велику роль відігравали президенти Афганістану. Варто почати з Хаміда Карзайя (президент 2001- 2014 рр.), який відзначився не диктатурою одного лідера, а з намаганням міжнародної коаліції, забезпечити сильну «афганську модель» правління, де на голову країни покладають відповідальність за державне та суспільне будівництво країни. Хамід Карзай показав себе достатньо ефективним лідером, адже його політика примирення була підтримана Лойа Джиргою (Всеафганська рада старійшин (представників), яка нерегулярно обирається від етно-племінних груп для розв'язання кризових ситуацій. Остання Лойя-джирга скликалась у 2002-2004 роках для затвердження нової афганської конституції.) і ефективно використо-

увалась в забезпеченні миру. Президент Ашраф Гані (2014-дотепер) розглядається багатьма як зоряний інтелектуал з сильним резюме, про якого багато спостерігачів відгукуються позитивно. Ашраф Гані доклав величезних зусиль для відновлення Афганістану після падіння режиму талібів. Він зіткнувся з серйозними проблемами безпеки та проблемами, які залишилися після попереднього уряду. Він успадкував корупцію, відсутність управління, фінансові проблеми, крихку політичну ситуацію, соціальні проблеми, немічні зобов'язання фінансувати Афганські національні сили безпеки і оборони (ANSDF) і виведення майже 150 000 міжнародних військ. Якщо оцінювати роботу уряду та його ефективність 2005-2020рр. за даними The Global Economy (рисунок 2.9) то спостерігається слабка динаміка його роботи, де середнє значення по Афганістану за цей період склало -1,47 бала .Останнє значення за 2020 рік. складає -1,52 бали. Чітко простежується на рисунку 2.10 політична стабільність країни станом на 2005-2020 рр. Середнє значення для Афганістану за цей період склало -2,48 бала, при мінімальному-2,8 бала у 2017 році. Останнє значення за 2020 рік. складає -2,73 бали.[64] (-2,5 слабкий; 2,5 високий)

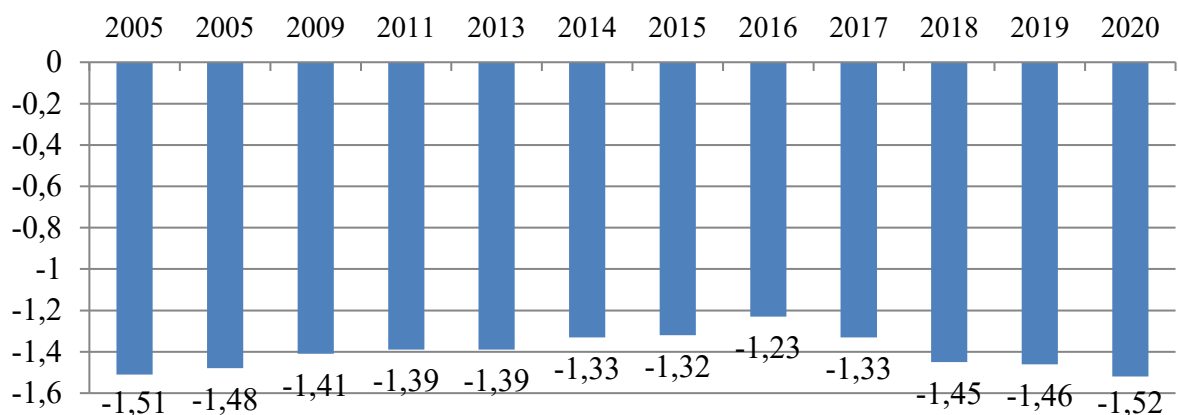

Рисунок 2.9 – Динаміка змін індексу ефективності роботи уряду [64]

Динаміка змін індексу ефективності роботи уряду з 2005 по 2020 рр. мала слабкий рівень. Відчутне відносне погіршення роботи уряду у 2014-2016 рр. Станом на 2020 рік індекс повернувся до показників 2005 р.

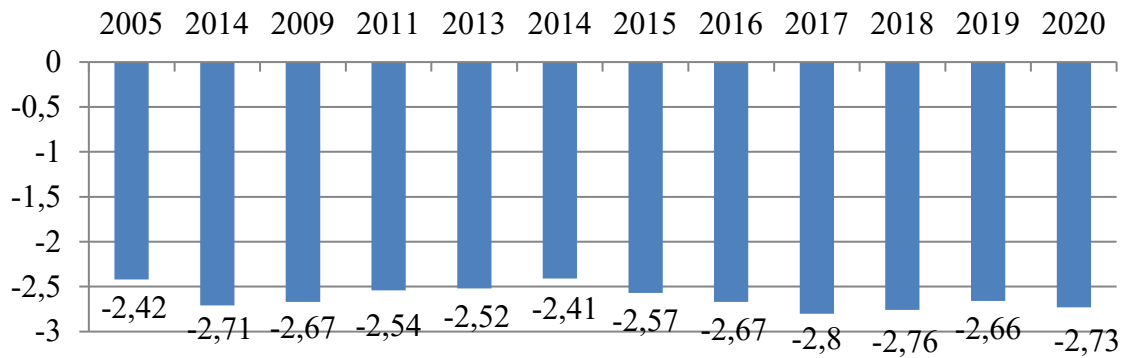

Рисунок 2.10 – Динаміка змін індексу політичної стабільності Афганістану [64]

Динаміка змін індексу політичної стабільності в країні коливалася згідно ситуації, яка відбувалася. Низький рівень політичної стабільності спостерігався 2005 та 2014 рр. Афганській владі разом із міжнародною коаліцією не вдалося створити два основних «стовпи» суспільства: правосуддя та безпека. Конфлікт, що затягнувся, і погіршення стану справ з безпекою в поєднанні з тендітною судовою системою підірвали і поставили під загрозу весь прогрес, якого Афганістан зміг добитися до цього дня. (рисунок 2.11). [65]

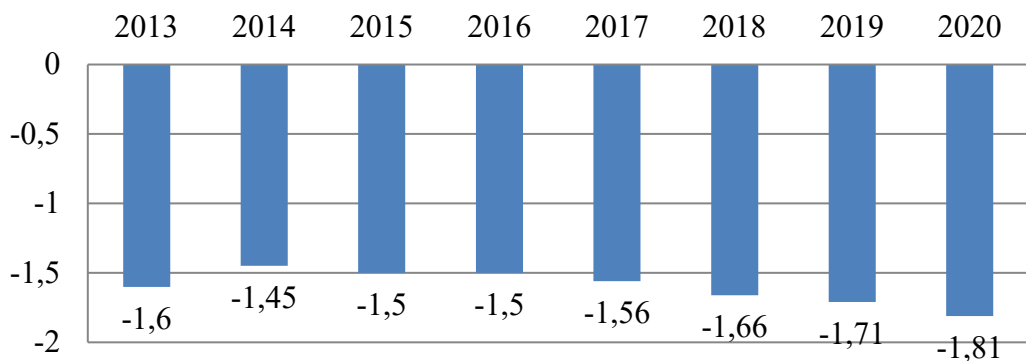

Рисунок 2.11 – Динаміка змін індексу верховенства права у Афганістані [64]

Верховенство права в Афганістані невимовно низький. Середнє значення для Афганістану за цей період склало -1,7 бала з мінімумом -1,9 бала у 2011 році та максимальним значенням -1,45 бала у 2014 році. Останнє значення за 2020 рік. складає -1,81 бала. [64] Нова афганська конституція дає афганцям найширші гарантії основних прав людини та свобод. Однак вона стала неефективною через вибіркове застосування. Більше того, доки конституційні права не будуть повністю визнаватись, дотримуватися і не будуть підкріплені наступним законодавством та солідною судовою системою, афганці, як і раніше, не зможуть користуватися своїми основними правами. Відсутність надійної і справедливої

судової системи залишається найбільшим провалом у країні. Незважаючи на зусилля щодо відновлення судової системи, на жаль, афганці, як і раніше, дивляться на поступ уперед негативно. Без сильної, незалежної та функціонуючої системи правосуддя, у країні мало шансів на успіх на інших фронтах.

Варто зазначити, що корупція дуже укорінилася в афганському суспільстві. Після 15 років міжнародної допомоги та постійних вимог боротьби з корупцією не було досягнуто практично жодного прогресу.[66] Як зазначає Ікрам Афзали з організації Integrity Watch Afghanistan: «Найголовніша причина в тому, що державні інституції опинилися під контролем еліт, які самі були повністю корумповані й не мали жодного інтересу боротися з корупцією. Після приходу до влади нового уряду можна бачити прогрес, зокрема в питанні держзамовлень. Але через природу корупції в Афганістані та природу уряду єдності боротьба з корупцією не така успішна, як мала б бути. А тому уряд повинен повернути довіру суспільства до себе, яка зараз дійсно зникає.» (рис. 2.12) Середнє значення по Афганістану за цей період становило -1,43 бала, з мінімумом -1,64 бала у 2008 р. Останнє значення за 2020 рік. складає -1,48 бали.[64]

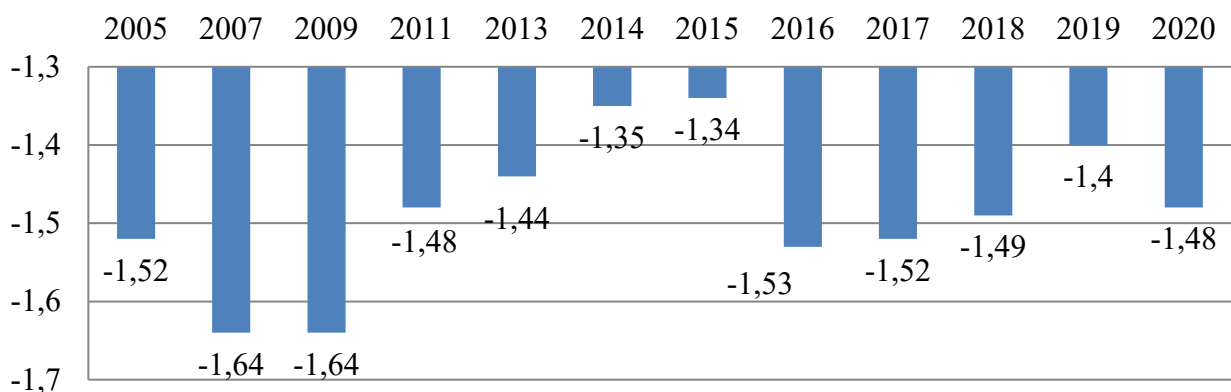

Рисунок 2.12 – Динаміка змін індексу боротьби з корупцією [64]

Зміни індексу боротьби з корупцією 2014-2015 рр. набув найнижчого значення, станом на 2020 р. індекс боротьби з корупцією повернувся до рівня 2011р. Серед позитивного країна просунулася вперед у тому, що стосується зміцнення та захисту прав людини і жінок, свободи слова та освіти, особливо освіти жінок. Двічі було успішно проведено президентські та законодавчі вибори, забезпечено роботу державної служби, покращено державну інфраструктуру.

ру. Робота уряду прямує у напрямку стабілізації національної безпеки та підтримці військової частини держави задля самостійного захисту. Якщо оцінювати якість управління країни то кампанія демократичної держави, в яку вкладено величезні кошти, не працює.[43] Але задачі, які уряд Афганістану ставить перед собою сьогодні, дає можливість надіятися на світле майбутнє (рис. 2.13).

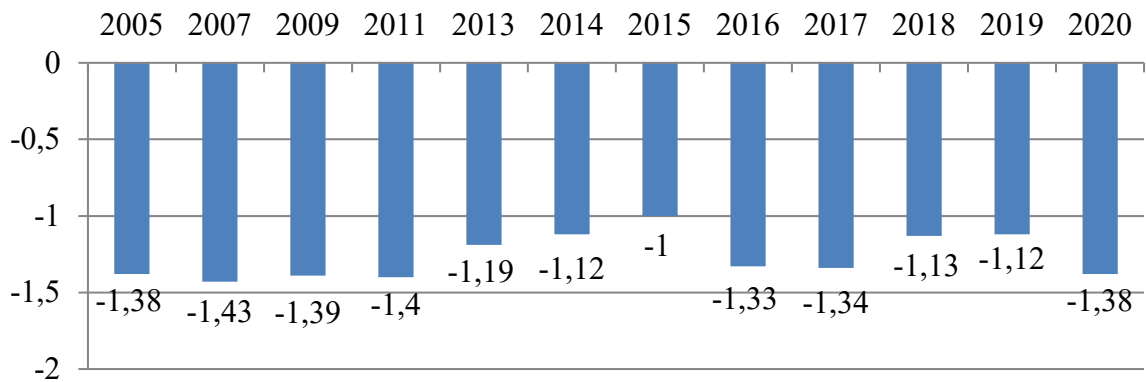

Рисунок 2.13 – Динаміка змін індексу якості управління Афганістану [64]

Середнє значення для Афганістану за цей період становило -1,51 бала, максимальному -1 балі у 2015 році. Останнє значення за 2020 рік. складає -1,38 бали.[65] У політиці стабілізації ситуації у 2020 році стали набирати обертів переговори між США і рухом «Талібан», і хоча офіційним внутрішньоафганські переговори мали тільки розпочатися у 2020 році, ширші політичні кола Афганістану вже провели з талібами низку зустрічей у стилі неурядової дипломатії. Після тимчасової затримки у вересні 2019 року, переговори між США та «Талібаном» відновилися з надією принести в Афганістан міцний мир та стабільність, увінчавшись підписанням офіційної угоди у лютому 2020 року.[67]

Ситуація, яка складається з біженцями в результаті подій які відбулися у серпні 2021 року у Афганістані внаслідок захоплення влади «Талібаном» поставила під загрозу тисячі життів. Навіть до цієї події у світі налічувалося близько 2,6 млн. афганських біженців.[68] За даними УВКБ ООН, на кінець 2020 року у світі налічувалося 2,6 млн. біженців з Афганістану, що становить 10% від загальної кількості біженців у світі (26,4 млн. на кінець 2020 року) За чисельністю біженці з Афганістану посідають перше місце в Азії та третє місце (після біженців із Сирії та Венесуели) у світі. Останні десять років число біженців з Афганістану у світі коливалося в діапазоні між 2,5 та 2,7 млн. осіб. (Рис. 2.14)[69]

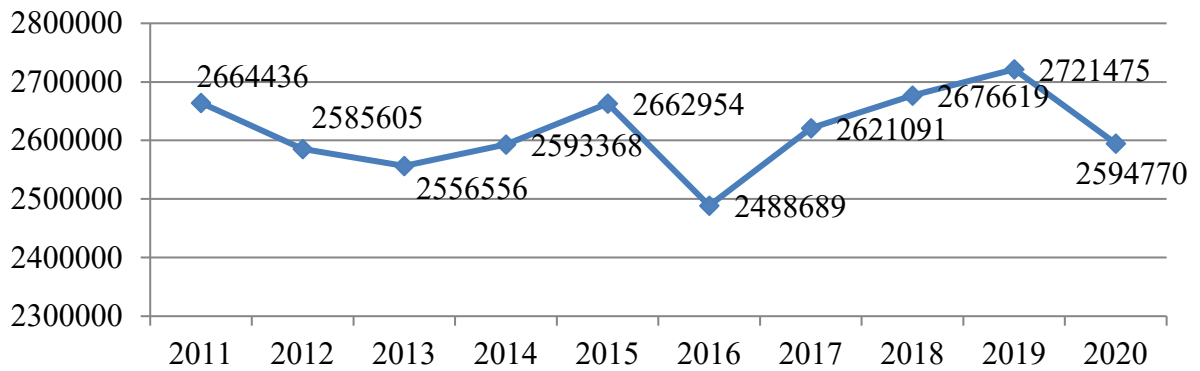

Рисунок 2.14 – Число біженців з Афганістану з 2011 по 2020 рр.[69]

Згідно з УВКБ ООН, на кінець 2020 – початок 2021 року близько 85% усіх біженців з Афганістану перебували у двох сусідніх країнах: у Пакистані налічувалося близько 1,45 млн. афганських біженців та в Ірані близько 780 тис. Слід зазначити, що, за даними уряду Ірану, на кінець 2020 року в країні проживало близько 600 тис. вихідців з Афганістану з міграційними документами та ще близько 2 млн. без них. Список із десяти країн, у яких на кінець 2020 р. знаходилося найбільше число біженців з Афганістану, виглядає так рис. 2.15.[69]

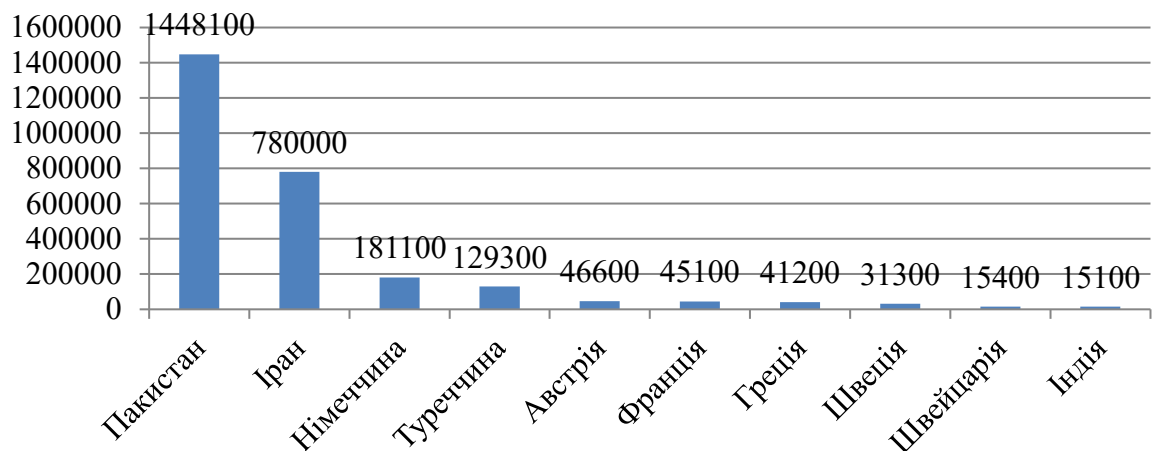

Рисунок 2.15 – Порівняння країн за кількістю прибулих біженців з Афганістану на кінець 2020 року [69]

За даними порівняннями країн за кількістю прибутих біженців з Афганістану це – Пакистан, Іран, Німеччина та Туреччина. У ЄС на кінець 2020 р. налічувалося кілька сотень тисяч офіційно визнаних біженців з Афганістану (найбільше в Німеччині – майже 200 тис. осіб).

2.5 Формування національних сил оборони Афганістану

Поклав початок формуванню чергових національних сил оборони Афганістану Указ «Про створення афганської національної армії», виданий главою афганської держави Хамідом Карзаєм у 2002 році. Разом з тим будівництво афганських збройних сил постійно наштовхується на різного роду перешкоди. Але попри все їх створення поступово зсувається з мертвої точки. На сьогодні Збройні сили Афганістану складаються з наступних видів військ: сухопутні війська; військово-повітряні сили; прикордонні війська; служба державної безпеки; війська протиповітряної оборони. Сухопутні війська (а саме 5 корпусів) дислокуються в провінціях, де раніше вже були військові бази талібів, а саме в Кабулі, Балх, Гераті, Кандагарі і Пактії.

Після падіння режиму талібів у 2001 році, афганська армія була сформована заново за допомогою інструкторів з США і НАТО. Президент Афганістану Хамід Карзай встановив чисельність збройних сил – 70 тис. чоловік до 2009 р.. Багато військових експертів вважають, що цього недостатньо, і що необхідно як мінімум 200 тис. чоловік, щоб контролювати ситуацію в країні. До червня 2003р. було сформовано корпус чисельністю 3000 чоловік. Станом на травень 2008 р., чисельність становить понад 80 тис. військовослужбовців. До середини 2009 р. чисельність мала складати 86 тис. чоловік. У жовтні 2008 р. пропонувалося збільшити чисельність до 134 тис. чоловік. [59]

У липні 2007 року в афганській армії був сформований перший батальйон спецназу. Спецназівці пройшли тримісячні курси підготовки американських сил спеціального призначення. Вони пройшли підготовку в передових піхотних навичках, а також підготовку з надання першої допомоги і тактичних прийомів. Вони повністю оснащені обладнанням армії США. Спецназ – одне з найбільш елітних підрозділів афганської армії. До кінця 2008 року шість батальйонів командос АНА перебували в південній частині Афганістану і надавали підтримку канадським силам. З 2014 року ситуацію в Афганістані нерідко характеризують як критичну, США офіційно припинили бойову місію, зосередившись

на навчанні афганських офіцерів і точкових ударах по терористах.

На плечі Збройних сил і МВС Афганістану повністю лягло тягар боротьби з радикалами. Пентагон близько 15 років займається підготовкою афганської армії, проте за цей час вона не перетворилася в боєздатну силу. Американці багато разів збільшили чисельність військ, скорочуючи період підготовки солдатів і офіцерів. Також Пентагон не подбав про технічний стан армії Афганістану. Основне озброєння – родом з СРСР. Виняток становлять саме загони спецназу, які використовують в основному американську зброю. Поступове завершення діяльності в ІРА Міжнародних сил сприяння безпеці і початок роботи в 2015 році навчально-тренувальної місії «Рішуча підтримка» призвело до істотного скорочення (з 145 тис. в 2001-му до 20 тис. чоловік в 2015-му) угруповання іноземних збройних сил і, як результат, до активізації екстремістської діяльності незаконних збройних формувань на всій території країни. Операція офіційно змінила іншу операцію Міжнародних сил сприяння безпеці (ISAF), чия діяльність була завершена 28 грудня 2014 року. Ця дата вважається формальним закінченням війни 2001–2014 років. Фактично бойові дії продовжилися, але вже з провідною роллю афганських військових. Оперативний план місії схвалили міністри закордонних справ держав-членів НАТО в червні 2014 року, а вже в грудні Рада безпеки ООН одноголосно ухвалила резолюцію № 2189 на підтримку нової місії. 30 грудня 2014-го в Кабулі президент Афганістану Ашраф Гані і старший цивільний представник НАТО в Афганістані Моріс Йохемс підписали Угоду про статус сил. У січні 2015 р. загальна чисельність місії становила 12,5 тис. військовослужбовців і цивільних осіб, планована тривалість місії в той час передбачалась як мінімум у два роки. [59]

Дана обставина зумовила посилення уваги військово-політичного керівництва Афганістану до створення боєздатних національних силових структур, здатних ліквідувати терористичну загрозу. Сучасний вигляд державних інститутів забезпечення безпеки країни формувався за фінансової та військової допомоги СРСР, а з 2002 р. – під впливом США і країн НАТО. В даний час силові структури ІРА включають в себе збройні сили, Афганську національну поліцію

(АНП) і головне управління національної безпеки (ГУНБ).[60]

За роки конфлікту втрати збройних сил США в Афганістані становили понад 2300 осіб, близько 20 660 солдатів отримали поранення. За офіційними даними, близько 13 тисяч американських військовослужбовців перебували в Афганістані на грудень 2019 року, поряд із майже 11 тисячами цивільних фахівців. Проте втрати серед афганських військовослужбовців та мирного населення були незрівнянно вищими (див рис. 2.16 та 2.17).[70]

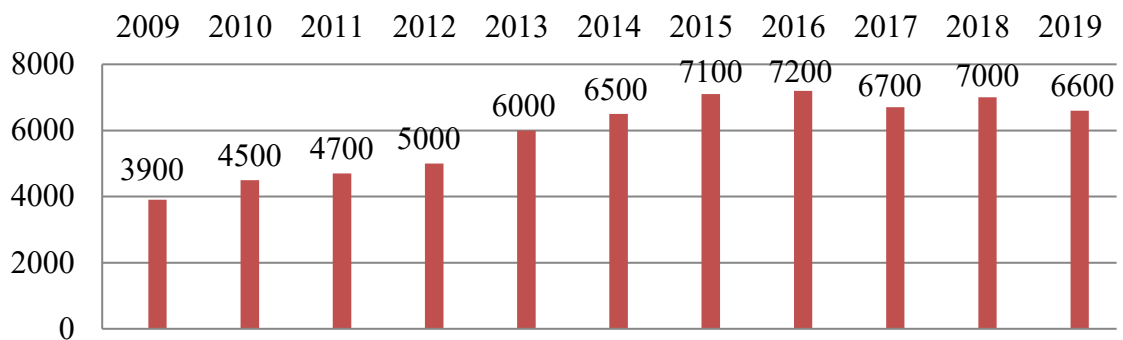

Рисунок 2.16 – Поранені серед цивільного населення Афганістану.[70]

Збільшення числа поранених серед цивільного населення почалося з 2013р. та тримало тенденцію збільшення до 2019 р. Президент Афганістану Ашраф Гані заявив минулого року, що з 2014 року, коли він став президентом, загинуло понад 45 тисяч афганських військовослужбовців. [70]

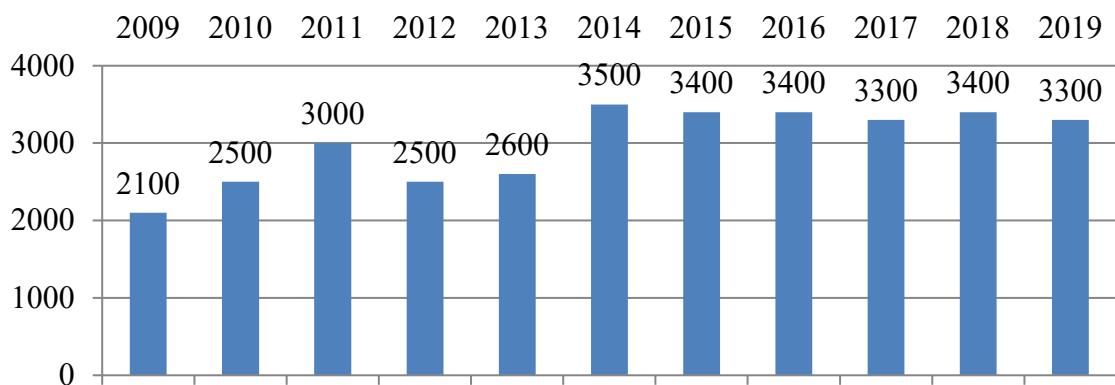

Рисунок 2.17 – Поранені серед цивільного населення Афганістану [70]

За перші шість місяців 2021 року жертвами конфлікту в Афганістані стали 5183 мирні жителі: 1659 було вбито і 3524 отримали поранення. Це – на 47 % більше у порівнянні з тим самим періодом 2020 року.(див. рисунок 2.18 та рисунок 2.19) [71] Найбільш кривавими в країні були останні два місяці, особ-

ливо травень: у період із травня по червень загинуло майже стільки ж мирних жителів, скільки за попередні чотири місяці. Число жертв серед цивільного населення у травні та червні – загалом 2392 особи – було найвищим за всі місяці з того часу, як МООНСА почала відслідковувати ситуацію у 2009 році. [71]

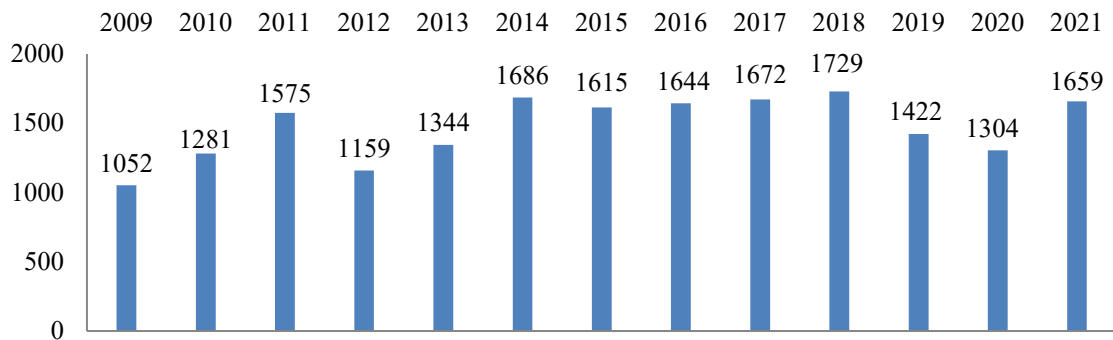

Рисунок 2.18 – Загальні втрати мирного населення Афганістану [71]

Загальні втрати серед мирного населення почали зростати з 2014 по 2018 рр. та станом на 2020 р. повернулися до рівня 2014 року.

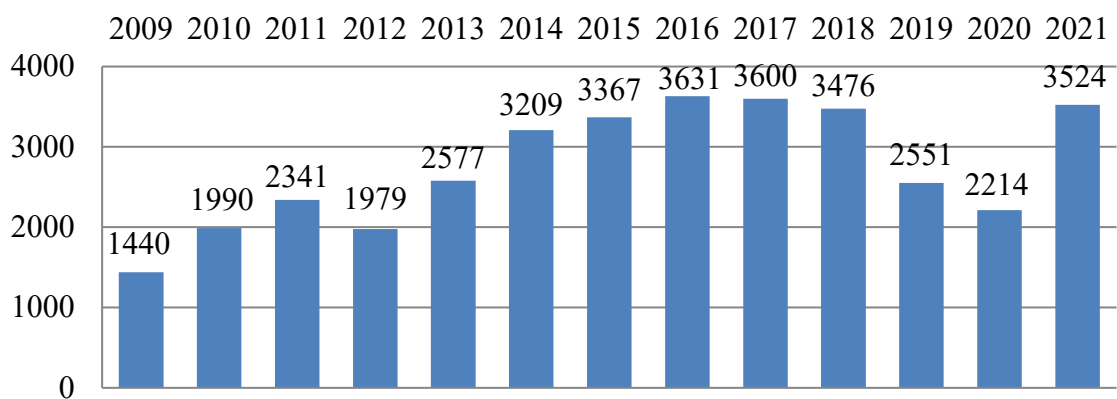

Рисунок 2.19 Число поранених серед мирного населення Афганістану [71]

Згідно числа поранених серед цивільного населення Афганістану найбільше втрат відбулося 2014- 2018 рр.

2.6 Наркобізнес та наркоторгівля в Афганістані

Як вже відомо, Афганістан називають країною опійної економіки, адже більшість населення задіяна у виробництві та переробці наркотичних речовин, більш того, основний прибуток країна отримує саме з продажу та транспорту-

вання зілля. Крім того, незаконний наркотрафік впливає на безпекову політику не лише на місцевому, але й на регіональному та глобальному рівнях. На сьогоднішній день в Афганістані виробляється більше героїну, ніж коли-небудь за всю історію цієї країни. Так, станом на 2018 рік, площа наркоплантацій збільшилася до 263 000 га. А виробництво наркотиків опійної групи складає основу економіки і є єдиною конкурентоздатною статтею нелегального експорту цієї бідної країни. За різними оцінками, від півмільйона до двох мільйонів афганців зайнято вирощуванням опійного маку, екстрагуванням опію, транспортуванням, переробкою і доставкою героїну. У Афганістані діє система протидії наркобізнесу. [61] Ще за президенства Х. Карзая було створено Національне агентство по боротьбі з наркотиками, яке у 2005 р. було перетворене на Міністерство з питань боротьби з наркотиками при Раді Безпеки Ісламської Республіки Афганістан. У тому ж 2005 р. було проголошено 10-річний план боротьби з наркобізнесом. Планувалося до 2008 р. зменшити на 75 % виробництво наркотиків у державі. Проте, амбіційні плани зовсім не виправдали себе: жодна ціль не була досягнута. Перш за все, у протидії вирощуванню опійного маку влада зіштовхнулася з протестами селян. [60]

Однак, Афганістан, в даний час є найбільшим світовим виробником опіуму, переважна частка якого складається для відправки за кордон.[73] При цьому частка опіуму, що виробляється, тільки зростає. Так, згідно з даними УНП ООН на 2009 р. з 1996 по 2001 (період правління талібів) виробництво опіуму впало з 2200 до 185 т; з 2001 по 2009 (період присутності американських військ) виробництво опіуму зросло зі 185 т до 6900 т; у 2016 р становив 4800 т, що нижче, ніж у 2014 р. (6400 т) та вище, ніж у 2015 р. (3300 т) (рис. 2.20)

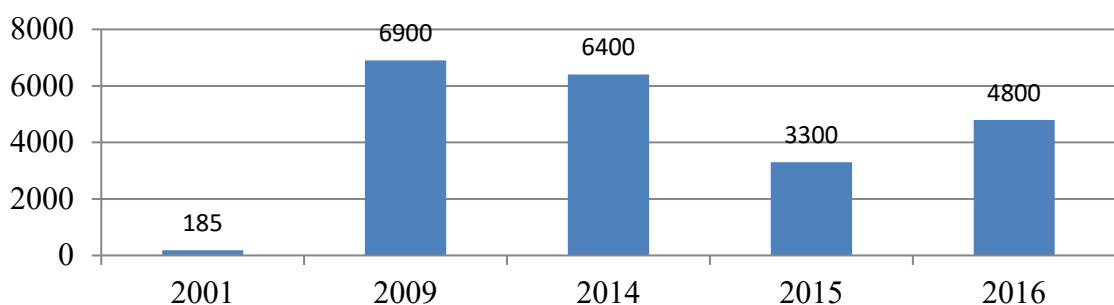

Рисунок 2.20 – Виробництво опіуму в Афганістані (тонн) [73]

В даний час існує кілька маршрутів транспортування виробленого в Афганістані опію, який по дорозі (в Афганістані або за його межами) у спеціальних лабораторіях перетворюється на героїн. З цих маршрутів головними є балканський (через Іран або Пакистан до порту Карачі, потім морським шляхом до Туреччини, балканських країн і далі – до Південної та Центральної Європи в напрямку до Нідерландів) та північний (або «шовковий шлях»). Головним магістральним напрямом вважається сукупність маршрутів, що проходять через Таджикистан, Киргизстан (або узбецьку частину Ферганської долини), Казахстан, Росію і далі через Україну, Білорусь чи країни Прибалтики, Східну Європу, Німеччину і Нідерланди. [73]

У період проведення військової операції НАТО, на думку фахівців, одним з основних умов, на яких ватажки афганських племен «погоджувались» з американською військовою присутністю, було терпиме ставлення США до афганського наркобізнесу, що становить основу економіки цієї держави. З цієї причини США по суті узаконили нарковиробників, пояснюючи це тим, що мак та коноплі – єдине джерело доходів місцевих селян. Внаслідок цього, з 2001 року виробництво опіуму-сирцю в Афганістані зростає приблизно на 20% на рік. За даними ООН, рекордне зростання (майже на 50%), було зафіксовано у 2012 році – і це незважаючи на значні зусилля американської розвідки щодо виявлення джерел афганського наркотрафіку, що вживаються в цей період. [73] Більше 90% всього героїну у світі сьогодні виробляється саме в Афганістані, і в одній лише провінції Гельменд виробляється понад 60%. [74] Афганістан також вийшов на перше місце по виробництву гашишу (есенція коноплі, екстрагована і спресована в блоки) – обсяги виробництва цього наркотику за останнє десятиліття зросли у 12 разів. За останні десятки років Афганістан виробив наркотиків майже на трильйон доларів.[75]

В останні роки масштаб та інтенсивність цієї загрози зростала, при невеликому зниженні у 2015 та збільшенні у 2016 р. Територія посівів опійного маку в Афганістані досягла історичного піку у 224 тисячі га. у 2014 р. (на 7% більше, ніж у 2013 р.). За зниженням у 2015 р. (на 19%, до 183 тисяч га) відбулося

чергове зростання (на 10% до 201 тисячі га). Зниження площі посівів у 2015 р. було пов'язано з низьким рівнем опадів, хворобами та тим, що експерти описують як вичерпання продуктивного потенціалу оброблюваних земель у регіонах традиційного вирощування опійного маку. [74] Героїн з опіуму, вирощеного в Афганістані, становить 95% ринку Європи. Однак лише 1% американських поставок героїну надходить з Афганістану, повідомляє Агенція США з боротьби з наркотиками.[73] Більшість його потрапляє з Мексики. У період з 2017 по 2020 р. понад 90% опіодів перевозили автомобільним транспортом. Але останнім часом почастишали випадки вилучення наркотиків у морі, на маршрутах між Індійським океаном та Європою. [74][76]

Що стосується світової спільноти, то складається враження в її незацікавленості у вирішенні проблеми афганського наркобізнесу. У 2004 р Великобританія виділила два напрямки допомоги Афганістану у боротьбі з наркоторгівлею: навчання місцевих силовиків методам боротьби з незаконним обігом опіатів та розвиток альтернативного сільського господарства. Основною метою боротьби було залучення місцевих поліцейських та прикордонників. [60]

2.7 Політична стратегія США у вирішенні афганського конфлікту

У 2011 р. розпочалося виведення американського військового контингенту та їхніх союзників з Ісламської Республіки Афганістан, який мав завершитися до кінця 2014 р. Керівництво США вже почало вироблення формату нової місії в Афганістані. Одночасно США ініціювали переговори з урядом Афганістану щодо юридичного оформлення власної військової присутності на період з 2015 до 2024 р. шляхом укладання двосторонніх угод. В умовах, що склалися, все більшого значення набуває питання про дотримання національних інтересів США. Під прикриттям вирішення «афганського конфлікту» Вашингтон задіяв весь спектр технологій політичного впливу, серед яких доцільно виділяти дві основні групи: методи «прямої дії» та технології «непрямого впливу».

Як вже зазначалося за ініціативою США, підтриманою Великою Британією та низкою інших країн – членів НАТО, у тому числі і в інтересах вирішення «афганського конфлікту», у грудні 2001 р. було створено Міжнародні сили сприяння безпеці (МССБ). Це рішення отримало схвалення Ради безпеки ООН резолюція №1386 від 20 грудня 2001 року. На початковому етапі командування МССБ здійснювалося по черзі окремими країнами, у серпні 2003 року воно було передано НАТО, а з 2009 року керівництво військовими контингентами США та їх союзниками в Афганістані повністю перейшло до американців.[37]

У декларації 2010 року наведено такі «можливі напрямки» співпраці НАТО з урядом ІРА: сприяння у становленні та реформуванні афганських силових відомств та інших державних інститутів; допомога у підвищенні професіоналізму особистого складу силових відомств ІРА, зокрема у плані боротьби з тероризмом та наркотрафіком.[37]

Таким чином, враховуючи характеристики політичної стратегії щодо Афганістану з моменту приходу влади Дж. Буша-молодшого і до сьогодні, нормативно-правове регулювання є однією з пріоритетних технологій впливу США в афганському напрямі. При цьому Вашингтон постійно прагне домогтися їхньої легітимізації з боку світового співтовариства. Ще адміністрацією Дж. Буша-молодшого був створений важливий прецедент, відповідно до якого практична політика щодо Афганістану вперше почала ґрунтуватися на нормах американського національного законодавства. Зокрема, у 2002 році Конгресом було розроблено цілий «пакет» законів, які стосуються політики щодо Афганістану. Першим з них став «Акт на підтримку свободи в Афганістані», відповідно до якого передбачалося надання значної фінансової допомоги перехідному уряду для здійснення «демократичних перетворень». Ухвалені закони (підтримки «свободи» в Афганістані) чітко визначали параметри політичної системи, яка має бути встановлена в Афганістані: «США та міжнародне співтовариство повинні підтримати зусилля щодо розвитку демократичної цивільної влади та інститутів в Афганістані та становлення нового, що спирається на широкі різновікові верстви населення, багатонаціонального та повністю представницького уряду».[58]

Після приходу до влади у США адміністрації Барака Обама військові методи отримали пріоритетне значення. Президент США повідомив, що стратегія містить три основні елементи: військові дії, які мають на меті створити умови для перетворень, дії невоєнного характеру, покликані закріпити досягнуті результати, та ефективну співпрацю з Пакистаном. Президент Обама пояснював чому необхідне введення військ США та союзників до Афганістану, наголосивши, що війну було розпочато не з ініціативи США, а стало реакцією на терористичні атаки 11 вересня 2001 року. Президент у своїй промові розповів про успіхи міжнародної коаліції в Афганістані: було знищено ключових лідерів «Аль-Кайди» та «Талібану», активізовано дії з переслідування бойовиків у всьому світі, проведено великомасштабні військові дії проти талібів у Пакистані. Крім того, сили США та НАТО не допустили втручання талібів у президентські вибори в Афганістані. Однак найважчі завдання ще попереду, сказав Барак Обама, а отже, стан справ в Афганістані потребує змін.

Виведення військ буде організовано з усією відповідальністю та з урахуванням місцевих обставин, «аналогічно нашій стратегії в Іраку». Нова афганська стратегія коштувала США приблизно тридцять мільярдів доларів, повідомив Барак Обама, додавши, що він має намір тісно співпрацювати з Конгресом у вирішенні питання фінансування військової кампанії.[77]

Після перемоги на президентських виборах у США, до влади приходить Дональд Трамп, який висунув стратегію США щодо врегулювання кризи в Афганістані, в якій виклав своє бачення подальшої участі США у найзатяжнішій військовій операції у своїй історії. Нова стратегія серед іншого передбачає збільшення військового контингенту США, посилення тиску на Пакистан і найголовніше зняття будь-яких термінів повного виведення військ США з Афганістану. Змусити талібів сісти за стіл переговорів та досягти політичного врегулювання афганської війни є двома головними завданнями нової стратегії. Новий план Білого дому зменшив занепокоєння багатьох експертів, які побоювалися передчасного виведення військ США з країни з огляду на передвиборчу обіцянку Трампа скоротити участь США у зовнішніх конфліктах. Відхід Трампа від

передвиборної риторики багато в чому пов'язаний із зростаючим занепокоєнням з боку військових радників щодо ситуації з безпекою в країні, що погіршується, і зростання загрози з боку терористичної організації Ісламська держава (ІДІЛ). Враховуючи важливу роль, яку відігравала присутність збройних сил США і надана нею допомога центральному уряду Кабула у стабілізації афганської держави, то можна стверджувати, що нова стратегія, яка передбачала збереження присутності США в цій країні, може вважатися гарною новиною для всього регіону Центральної Азії.[37]

Конфлікт в Афганістані був найтривалішою військовою компанією США, на проведення якої за останні 16 років було виділено більше одного трильйона доларів і коштувало життя приблизно 2000 американським солдатам. Рішення про початок компанії в Афганістані було прийнято Джорджем Бушем у 2001 році у відповідь на терористичний акт скоєний 11 вересня 2001 року. Протягом року до Афганістану було направлено близько 10 000 військовослужбовців США, а вже в 2008 році їх кількість досягла 48 500. У результаті військових дій США та її союзників основні елементи «Аль-Каїди» були ліквідовані. Незважаючи на це, основна мета зі знищення режиму «Талібан», існування якої створювало небезпеку відтворення в країні вже нових груп з екстремістською ідеологією, не було досягнуто. Коли Обама став президентом у 2009 році, він збільшив кількість військ до 100 тис. З додатковими силами на місцях його головні військові начальники вважають, що перемога над талібами стане можливою. Водночас стратегія Обама також передбачала повне виведення всіх американських сил з Афганістану до 2014 р. Простіше кажучи, його стратегія полягала в тому, щоб спочатку розбити «Талібан», а потім до кінця 2014 року вивести все американське військо і передати безпеку в країні Афганським національним силам безпеки (АНСБ). Однак, враховуючи, що перемога над талібами не виднілася на горизонті, а АНСБ все ще не була здатна самотужки протистояти талібам, продовження присутності бойових сил США в країні стало необхідністю.[78] У зв'язку з цим ближче до кінця президентства Обама виведення військ відбувалося за встановленим графіком, проте було припинено на нинішньому

рівні 8 400 військовослужбовців. Основним завданням солдатів, що залишилися на місці, було тренування і консультування афганських військовослужбовців. Таким чином наступнику Обами необхідно було ухвалити рішення про майбутнє контингенту США, що знаходиться в Афганістані. У зв'язку з цим нова стратегія Трампа вигідно відрізняється від тієї політики, яку проводила попередня адміністрація США, що має потенціал переламати сформований глухий кут у війні проти талібів. По-перше, сам факт того, що президент Обама в 2009 році оголосив про збільшення чисельності військ одночасно з графіком їх виведення, викликало значну критику з боку експертів. Багато хто стверджував, що завчасне встановлення термінів зробило досягнення компромісів не привабливими для руху «Талібан», оскільки виникла можливість перечекати відхід західних сил. Тому новий підхід Трампа пов'язати рішення про виведення військ до положення з безпековою ситуацією в країні було прийнято з урахуванням недоліків політики його попередника. У той же час основна мета залишалася незмінною – змусити Талібан сісти за стіл переговорів.[78] Однак цього разу новий підхід у якому відсутня наявність крайніх термінів виведення військ створює для нової ініціативи більше шансів реалізуватися, оскільки сигналізує талібанам про неможливість повторення ситуації, коли можна було розраховувати на те, щоб дочекатися дати виходу сил США з країни. Іншою відмінністю від політики, що проводиться адміністрацією Обами у 2014 році – ближче до закінчення фази активних бойових дій, яка встановила значні обмеження на наступальні дії сил США в Афганістані є намір Трампа надати своїм військовим командирам більше повноважень для проведення контртерористичних операцій. Надаючи військам США на місцях велику автономію, Трамп посилав ще один сигнал талібанам, які останнім часом здобули суттєві успіхи в полі битви, що перемога через бойові дії також не принесуть успіху .[78]

Другим важливим елементом стратегії Трампа є його увага до Пакистану, яка, на його думку, надає «безпечний притулок для терористичних організацій, талібів та інших груп, які несуть загрозу для регіону та за її межами». Таким чином, його план передбачає посилення тиску на Пакистан, чия протяжна межа

з Афганістаном, яка до того ж не має виходу до моря, робить співпрацю з нею важливою на шляху до досягнення політичного договору з талібами. Сполучені Штати мають намір добитися від Пакистану більшого тиску на талібів, щоб змусити їх брати участь у мирних переговорах. Незважаючи на те, що адміністрації Обами та Буша також були обізнані про це, вони не хотіли завдавати шкоди відносинам зі своїм союзником у регіоні.[78]

Нова стратегія була оприлюднена після тривалих роздумів в адміністрації Трампа, де відбувалися напружені суперечки між головними військовими начальниками та політичними радниками президента. Цю стратегію можна назвати своєрідною перемогою для міністра оборони Джеймса Маттіса і радника з національної безпеки Герберта Реймонда Макмастера, які обидва виступали за розміщення додаткових військ, тоді як противник цього кроку головний стратег Білого дому Стівен Беннон залишив свою посаду за кілька днів до того, як новий план було оголошено. У червні 2017 року Трамп уже схвалив рішення про збільшення сили приблизно на 4000 солдатів. [78]

Після приходу до влади в США адміністрації Джо Байдена НАТО змінює свою стратегію в Афганістані. Співробітник Центру вивчення сучасного Афганістану (ЦІСА) Андрій Серенко пояснює, що формула, озвучена Хайко Маасом, швидше за все, і буде суттю стратегії США за Дж. Байдена. На думку експерта, ця зміна стратегії вирішально впливає на підхід країн Центральної Азії до врегулювання в сусідній державі. [78]

Варто зазначити що, «Талібан» та США почали зустрічатися у 2018 р. за допомогою Саудівської Аравії, Пакистану та Об'єднаних Арабських Еміратів, єдиних країн, які мають дипломатичні відносини з обома сторонами. Обговорення зосереджувалися на виведенні американських військ з Афганістану, хоча США також прагнули примирити талібів і центральний уряд. Зрештою, у 2019 році були проведені обговорення з центральним урядом, які привели в липні до угоди про загальні принципи майбутніх переговорів, але представники «Талібану», зосередилися на досягненні спочатку угоди зі США. Повідомляється, що у вересні вони дійшли принципової угоди, але обговорення були перервані піс-

ля того, як внаслідок нападу талібів загинув військовослужбовець США.[79]

Угода зі США була підписана наприкінці лютого 2020 року. В обмін на повне виведення американських військ протягом 14-місячного періоду таліби погодилися припинити свої атаки на американські війська і запобігти «Аль-Каїді», Ісламській державі в Іраку і Левант (ІДІЛ; також зване Ісламською державою Іраку та Сирії [ІДІЛ]) та їхні філії, що діють в Афганістані. Угода також включала угоду про початок переговорів із центральним урядом протягом 10 днів, але переговори були відкладені до вересня через небажання центрального уряду провести обмін полоненими, обіцяний «Талібану» США. У ході переговорів, які тривали до 2021 року, було досягнуто незначного прогресу. Проте у квітні США підтвердили його зобов'язання завершити висновок, хоча крайній термін виведення було перенесено з травня до вересня.[79]

У міру того, як протистояння талібів з американськими військами добігло кінця і наближалось завершення виведення американських військ, підбадьорений «Талібан» швидко взяв під свій контроль десятки районів у травні – червні та наблизився до столиць кількох провінцій. Групі, здавалося, не вистачало живої сили та вогневої могутності, щоб утримати свої позиції проти більших і краще оснащених збройних сил центрального уряду, але відсутність координації та реакції останнього на заколот дозволили «Талібану» захопити країну протягом кількох місяців. До середини серпня центральний уряд впав, і таліби захопили майже всю країну, включаючи Кабул.[79]

2.8 Оцінка ефективності стратегії США в Афганістані

Атака 11 вересня 2001 року глибоко вплинула на курс зовнішньої політики США. Вперше після холодної війни США задіяли свої військові, економічні та дипломатичні інструменти у регіоні Південної Азії. Дворічна війна в Афганістані широко розглядається як одна з багатьох невдач зовнішньої політики США з часів холодної війни. Вашингтон витратив на війну близько 1 трильйона

доларів, понад 2300 американських військовослужбовців загинули та понад 20 тис. отримали поранення. Приблизно півмільйона афганців також було вбито або поранено. Стратегії США в Афганістані під час адміністрацій президентів Джорджа Буша, Барака Обами та Дональда Трампа постійно фокусувалися на розгромі «Аль-Каїди» та запобіганні перетворенню Афганістану на притулок для терористів із глобальним охопленням. У той час як США досягли своєї первісної життєво важливої мети знищення «Аль-Каїди» та зниження здатності використовувати Афганістан як притулок для повторного нападу на США, Талібан та інші терористичні угруповання згодом відновили чинність і продовжували становити загрозу інтересам США. З огляду на ці погрози зовнішня політика США продовжує переслідувати контртерористичні та протиповстанські місії, інвестувати в політичні реформи та економічний розвиток, щоб виконати свою місію в Афганістані на прийнятних умовах з інтересами США. [95]

В даний час цілі Вашингтона в Афганістані, закріплені в Стратегії національної безпеки 2017 року та Спільної регіональної стратегії США для Південної та Центральної Азії 2019 року, як і раніше, полягають у запобіганні використанню терористичними організаціями Афганістану для нападу на батьківщину США. [96] США переслідують цю мету, сприяючи всеосяжному політичному врегулюванню між афганським урядом і талібами, щоб покласти край конфлікту та гарантувати, що Афганістан більше не стане притулком для міжнародного тероризму. Політика США ставить такі цілі для підтримки досягнення міцного політичного врегулювання в Афганістані, яке сприятиме стабільності в Афганістані та у всьому регіоні Південної та Центральної Азії:

1. Взаємодіяти з регіональними державами, щоб спонукати їх допомогти Афганістану досягти мирного врегулювання конфлікту. Підтримувати примирення на місцевому рівні та реінтеграцію повстанців Талібану. Зменшення можливості дестабілізації довірених осіб терористів.

2. Сприяти створенню стабільного, інклюзивного та демократичного афганського уряду, який чинить опір етнічному розколу, підзвітно керує та захищає права жінок.

3. Побудувати економіку Афганістану та посилити його економічну інтеграцію в регіоні, щоб допомогти забезпечити його економічну життєздатність та сприяти покращенню відносин з його сусідами.

Цілком необхідно проаналізувати та виявити недоліки політиків, які неодноразово залучали США до тривалих контртерористичних місій. Ці політики мають бути переглянуті на основі викладених уроків, щоб уникнути дорогих, затяжних та невдалих місій у майбутньому. [95]

Чим довше США залишалися в Афганістані, тим неоднозначнішими ставали цілі та стратегія. США визнали, що для запобігання повстанню «Аль-Каїди» та інших терористичних організацій афганський уряд має бути стабільним, щоб гарантувати безпеку та надавати основні послуги, а насильство має бути значно скорочено для створення економічних, політичних та соціальних можливостей. В результаті США взяли на себе місію державного будівництва та соціальної інженерії. Цілі США з перебудови внутрішніх справ Афганістану, в той же час ведучи війну з противником, що адаптується і відновлюється в країні, розбитій чотирма десятиліттями війни, без послідовної, чіткої, адекватно забезпеченої ресурсами, довгострокової стратегії і підтримки з боку Місії американського народу була нездійсненна і приречена на провал. Результатом стала війна, в якій неможливо було виграти, і з неї було нелегко вийти.

Незважаючи на визнання аналітиками політики США того, що зовнішня політика США була надмірно амбітною, надто залученою до внутрішніх справ інших країн і надмірно зосередженою на просуванні американських цінностей та західних ідеологій, кожна адміністрація продовжувала слідувати їм протягом останніх двох десятиліть. Цілі та місія постійно змінювалися серед різних офіційних осіб США у Білому домі, Пентагоні та Державному департаменті. Деякі офіційні особи США мали намір використати війну, щоб перетворити Афганістан на демократію, інші хотіли перетворити афганське суспільство, а також ті, хто хотів змінити регіональний баланс сил між Пакистаном, Індією, Іраном та Росією. Зрештою, повзуча місія, нечіткі цілі сприяли затяжній війні, яка втратила підтримку більшості американських громадян.

Стратегія США в Афганістані змістилася з підходу, заснованого на часі під час адміністрації Обами, до підходу, заснованого на умовах, на початку адміністрації Трампа, і повернулася назад до підходу, заснованого на часі, до кінця адміністрації Трампа, що посилює проблеми перемоги у війні та таким чином, продовження війни в Афганістані. [93] У 2009 році президент Обама оголосив про нову стратегію, яка пов'язує успіх в Афганістані зі стабільним Пакистаном, збільшуючи допомогу Пакистану для руйнування, демонтажу та розгрому «Аль-Каїди» та її сховищ. Нова стратегія також розширила місію в Афганістані, збільшила чисельність військ та встановила тимчасові рамки для скорочення військ під час переговорів про мирну угоду з талібами, які раніше вважалися ворогом. Адміністрація Обами перейшла від контртерористичної стратегії Буша до компромісу між протиповстанською та контртерористичною політикою, що складається з 150 тис. військовослужбовців США та НАТО, та збільшення іноземної фінансової допомоги афганському уряду, який не зміг освоїти та використовувати ці кошти.[93]

Несбалансованість між поставленими цілями та виділеними ресурсами справила значний негативний вплив на здатність США досягти поставлених політичних та військових цілей в Афганістані. Нездатність досягти стратегічних цілей часто пояснюється дисбалансом між однією або декількома змінними стратегіями: цілями, способами, засобами та ландшафтом безпеки, в якому ця стратегія застосовується. Одна з основних причин, через яку США все ще залучені до Афганістану, пов'язана з втратою рівноваги між переслідуваними «цілями» і «шляхами» та «засобами», виділеними для досягнення цих цілей.[98] Початкова «мета», яку США переслідували в Афганістані, полягала у запобіганні катастрофічному нападу з Афганістану на територію США шляхом знищення «Аль-Каїди». Оскільки Талібан підтримував «Аль-Каїду», місія США розширилася, щоб знищити Талібан і сформувати афганський уряд, який не допустив би повернення «Аль-Каїди». Це було розширенням «мети», яке переросло у надмірно амбітні зусилля щодо побудови держави, які не були достатньо сплановані, скоординовані та забезпечені ресурсами. «Способи», якими США

мали свою «мети» в Афганістані, також згодом перетворилися на комбінацію контртерористичних та контрповстанських місій. Він включав загальнодержавний підхід, який не завжди був послідовним, узгодженим та скоординованим у рамках інститутів США та партнерів з коаліції.[100] Зрештою, США недооцінили «кошти», необхідні для досягнення їх амбітних цілей, і тому не виділили своєчасно адекватні ресурси для побудови стабільного та безпечного Афганістану, який може забезпечити безпеку своєї власної території та кордонів. Таким чином, непослідовна політика США, недоліки політики та незбалансованість цілей, шляхів та засобів – все це сприяло невдачам в Афганістані. [95] [99]

2.9 Закінчення військово-політичної операції США в Афганістані

Майже два десятиліття після початку військової операції США в Афганістані, доводячи до повалення режиму талібів, у Вашингтоні прийняли рішення вивести війська з цієї країни. Президент Дж. Байден об'явив, що американські військовослужбовці почали покидати Афганістан з 1 травня, а завершиться цей процес до 11 вересня 2020-го року.[80] Білий дім ясно дав зрозуміти: виведення американських військ не залежатиме від ситуації всередині Афганістану. Багато спостерігачів побоюються, що ця позиція адміністрації США може суттєво зміцнити позиції талібів. Однак «президент вважав, що якщо тактика США щодо Афганістану й надалі змінюватиметься залежно від конкретних умов, як це відбувалося протягом останніх 20 років, це означатиме, що американські війська залишаться там назавжди»[81]

Президент США Дж. Байден оголосив, що виведе американські війська з Афганістану і таким чином закінчить найдовшу війну в історії США, повідомляють американські ЗМІ . Остаточна дата виведення війська – символічна, 11 вересня. [82] Адже військо увійшло на терени Афганістану, який використовувався як тренувальний майданчик для терористів, після терористичного нападу на Америку 11 вересня 2001 року.[83] Як кажуть американські оглядачі, Байден

вирішив вивести війська з Афганістану попри те, що його радники вважають, що для цього ще немає умов і терористичні напади після виведення американських військових можуть відновитися.[84]

Раніше дату виходу американських військ із Афганістану затвердив попередник Байдена Д. Трамп. Тільки, згідно з його планом, висновок мав би вже завершитися до 1 травня. План Байдена продовжив цей процес ще на п'ять місяців. Рішення нинішнього господаря Білого дому про повне і беззастережне виведення військ стало несподіванкою для багатьох експертів, які вважали, що плани Трампа зміцнювали позиції ісламських бойовиків в Афганістані і сподівалися, що Байден змінить цю політику.[81]

У відповідь на рішення Трампа про виведення американських військ «Талібан» погодився взяти участь у прямих мирних переговорах з урядом Афганістану, які відбуваються з вересня 2020 року у Катарі. У лютому 2021 року між США та талібами було підписано угоду про початок врегулювання збройного конфлікту в Афганістані.[81] Підписана у Досі між США та талібами угода від 29 лютого 2020 року передбачала вилучення талібів із списків санкцій. У першій частині угоди США з початком міжафганських переговорів обіцялося до 27 серпня 2020 року скасувати чинні санкції щодо талібів, а також список винагород. У угоді також розглядаються санкції ООН проти талібів.[85] Так, передбачалося, що США виступлять із дипломатичною ініціативою за винятком членів «Талібан» із списків санкцій і ця мета буде досягнута до 29 травня 2020 року. США 29 лютого 2020 року підписали з рухом «Талібан» угоду, відповідно до якої зобов'язалися вивести з країни військовий контингент. [86] Але в угоді не було механізмів забезпечення виконання зобов'язань Талібану. А виняток афганського уряду з угоди загострило його відносини із США. Після підписання угоди таліби припинили напади на американські війська та утрималися від великих бомбардувань афганських міст. США зменшили підтримку урядових сил із повітря. Основні цілі угоди 2020 року полягали в тому, щоб афганські лідери та Талібан погодили політичну дорожню карту для нового уряду та конституції, зменшити насильство і зрештою досягти міцного припинення вогню.[87]

Високопоставлений представник адміністрації заявив, що виведення військ розпочнеться до 1 травня і завершиться до символічної дати 11 вересня. І якщо відбудуться напади на війська НАТО, які будуть відходити, відповідь на них буде потужною, зазначає чиновник. Як пише газета New York Times, демократи у Конгресі підтримали рішення президента. [88] [83]

Останні американські військові літаки покинули Афганістан, заявив у Пентагоні командувач Центрального командування США генерал Френк Маккензі. Відхід США знаменував собою кінець важкого, хаотичного та кривавого виходу з найдовшої війни США. Останній C-17 вилетів з міжнародного аеропорту Х. Карзая 30 серпня о 15:29 за східним узбережжям, і останній пілотований літак зараз очищає повітряний простір над Афганістаном. [89]

Пізніше президент Дж. Байден підтримав свою заяву і подякував останнім військам США, які служать в Афганістані, за виконання «небезпечного ретроградного руху з Афганістану, як було заплановано», без подальших втрат американців. За останні 17 днів наші війська здійснили найбільше авіаперевезення в історії США, евакуювавши понад 120 тис. громадян США, громадян наших союзників і афганських союзників США. Вони зробили це з неперевершеною сміливістю, професіоналізмом і рішучістю.[89]

З липня з Міжнародного аеропорту Х. Карзая було доставлено понад 122 тис. людей, повідомив журналістам речник Пентагону Джон Кірбі. З 14 серпня Пентагон розгорнув Сили спеціальних операцій США, щоб доставити 1064 громадян США і 2017 афганців або претендентів на спеціальну імміграційну візу з групи ризику.[89]

За словами Маккензі, на останніх п'яти рейсах з Кабула не було жодного громадянина США, а в аеропорту не залишилося евакуйованих, коли два останніх американських чиновника – генерал Крістофер Донахью та тимчасовий повірений у справах посольства Росс Вілсон – вийшли з Афганістану. Оскільки в країні не залишилося американських дипломатів, високопоставлений чиновник Держдепартаменту сказав, що вони очікують, що посольство США в Кабулі призупинить роботу посольства. [89]

В останні тижні запланованого виходу іноземних військ з Афганістану «Талібан» досяг ряду шокуючих успіхів на полі бою. Талібан захопив авіабазу Баграм, велику і колись міцну військову базу США менш ніж через два місяці після того, як американське командування передало її Національним силам безпеки і оборони Афганістану. [90] В міру того, як таліби наближалися до столиці, президент Афганістану Ашраф Гані втік із країни, а західні країни поспішили евакуювати посольства на тлі погіршення безпекової ситуації.[87] [91]

Байден наказав направити до Кабулу тисячі американських солдатів для допомоги в евакуації співробітників посольства США та охорони периметра аеропорту. Тим часом тисячі афганців заповнили злітно-посадкову смугу в аеропорту, зневірившись тікати з-під влади талібів. Незважаючи на те, що афганські збройні сили значно перевершують чисельність афганських збройних сил, яким уже давно допомагають сили коаліції США та НАТО, 15 серпня таліби захопили президентський палац у Кабулі.[87]

Дні хаосу в аеропорту були відзначені нападом терориста-смертника 26 серпня, внаслідок якого загинуло 180 людей, зокрема 13 американських солдатів. Це була одна з найбільш смертоносних атак війни, і солдати стали першими американськими військовослужбовцями, які загинули в країні з лютого 2020 року. [87] Рано вранці 30 серпня американська система протиракетного, артилерійського та мінометного захисту (С-РАМ), що перебуває у віданні 1-го батальйону 101-го полку польової артилерії, перехопила п'ять ракет, випущених в аеропорту, без повідомлень про жертви. ІДІЛ взяв на себе відповідальність.[92]

Останні військові літаки США залишили Афганістан 30 серпня 2021 року. Крістофер Т. Донахью був останнім американським солдатом, що залишив Афганістан. Після останнього польоту США солдати Талібану увійшли до аеропорту та оголосили перемогу. [92] [93]

Під час підписання Дохінського угоди 29 лютого 2020 року генеральний секретар НАТО Єнс Столтенберг пообіцяв спочатку скоротити чисельність військовослужбовців НАТО з приблизно 16 тис. до 12 тис. осіб. Інші західні сили встановлюють власні графіки виведення. Німеччина та Італія вивели свої війсь-

ка з Афганістану 2 липня 2021 року. Австралія мала 1500 військовослужбовців в Афганістані, які були скорочені до 80, та були повністю виведені 15 липня. Останній британський політ був 28 серпня. [94]

Загалом більшість аналітиків та знавців регіону налаштовані песимістично. Звичайно, Афганістан уже не та роздроблена країна, яку американці застали 20 років тому. За цей час відбулися помітні політичні зміни. Внутрішні сили безпеки стали боєздатнішими під керівництвом американських інструкторів. Та й самі афганці звикли до відносної захищеності та все частіше підтримують легітимний уряд, а не радикалів. Але експерти переконані, що населення не спроможне дати відсіч талібам, які беруть під свій контроль населені пункти один за одним. А урядові війська без підтримки сил НАТО не зможуть забезпечити рівномірну присутність на всій території країни. [94]

2.10 Втрати США внаслідок операції в Афганістані

Після остаточного виведення американських військ з Афганістану президент Байден припустив, що війна в Афганістані, швидше за все, обійшлася США більш ніж 2 трильйони доларів. Хоча більшість гаданих витрат припадала на військові операції США. США також виділили значні фінансові ресурси на реконструкцію. З усіх повідомлених США витрат на реконструкцію Афганістану, пов'язаних з безпекою. Вони надходять із двох джерел: Міністерства оборони (DOD) та Державного департаменту (DOS). У період з 2001 по 2020 рік виплати Афганістану з цих п'яти фондів склали 72,7 мільярда доларів. [101]

Майже всі (99,2 %) цієї військової допомоги прийшли з DOD, через фонд сил безпеки Афганістану створений Конгресом США, а також окремий фонд підготовки та оснащення. Разом ці два фонди надали ANDSF обладнання; запаси; сервіси; навчання; фінансування заробітної плати; ремонт, реконструкція та будівництво об'єктів та інфраструктури.

Військова допомога Афганістану з боку Міністерства оборони США була

надана в рамках фондів Міжнародної військової освіти та навчання (IMET), Фінансування іноземних військових (FMF) та операцій з підтримки миру (РКО) та склала близько 564 мільйонів доларів у поточних доларах. [101]

Військова допомога США Афганістану спочатку була дуже низькою. Міністерство оборони США витрачали менше 1 мільярд доларів на рік у період з 2001 по 2005 рік. До 2008 року щорічні витрати на допомогу зросли до 7,4 мільярда доларів. Це зростання допомоги збіглося з тим, що США стали значним постачальником військ у багатосторонніх миротворчих операціях, що свідчить про посилення участі США в Афганістані. Проте глобальна фінансово-економічна криза призвела до тимчасового скорочення допомоги, і до 2010 року допомога Афганістану впала до 5,2 мільярда доларів. (див. рисунок 2.21)

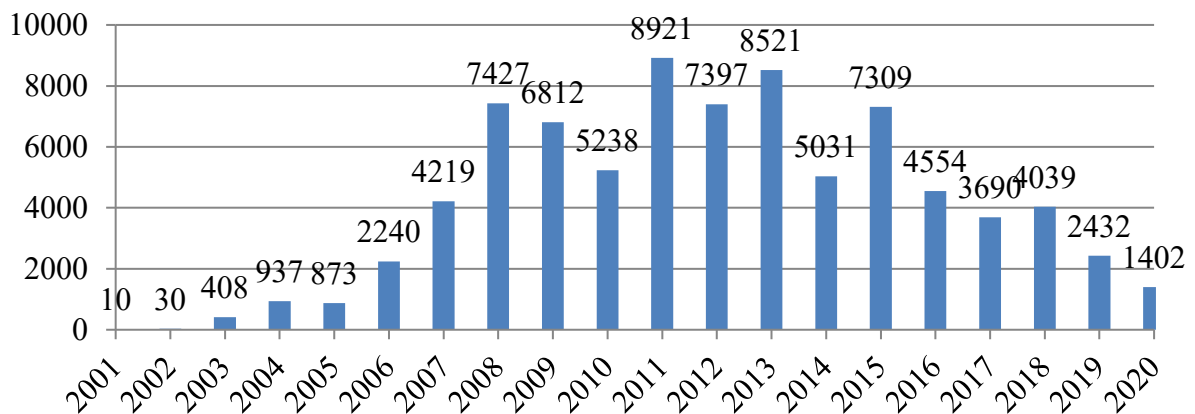

Рисунок 2.21 – Військова допомога США Афганістану (млн.дол.) [101]

Військова допомога США в Афганістані тоді досягла свого піку, досягнувши майже 9 мільярдів доларів на рік у 2011 році і знову в 2013 році це зростання відповідає військовій допомозі у вигляді нових зобов'язань з боку США та їхніх союзників по НАТО, щоб підтримати ANDSF нести повну відповідальність за забезпечення безпеки у країні до кінця 2014 року. [101]

Основна частина грошей, витрачених в Афганістані, була спрямована на операції з боротьби з повстанцями та на потреби військ, такі як продукти харчування, одяг, медичне обслуговування, особливі виплати та пільги. Згідно з офіційними даними, з 2002 року США також витратили близько 143,27 млрд. дол. на реконструкцію Афганістану. Понад половину (88,32 млрд. дол.) було витрачено на зміцнення афганських сил безпеки, включаючи Афганську націона-

льну армію та поліцію. Близько 36 мільярдів доларів було виділено на управління та розвиток, а менші суми були виділені на боротьбу з наркотиками та гуманітарну допомогу. З 2002 року до вересня минулого року США витрачали близько 1,5 млн. доларів на день (всього близько 9 млрд.) тільки на боротьбу з виробництвом наркотиків, при цьому, за даними ООН, загальна площа посадок опіумного маку досягла максимуму в 2017 році.[102]

Чисельність військ США зростала, досягнувши піку у 110 тис. людей у 2011 році. Вашингтон постійно виділяв мільярди доларів на боротьбу з бойовиками руху «Талібан» та фінансування відновлення Афганістану (див. рис 2.22).

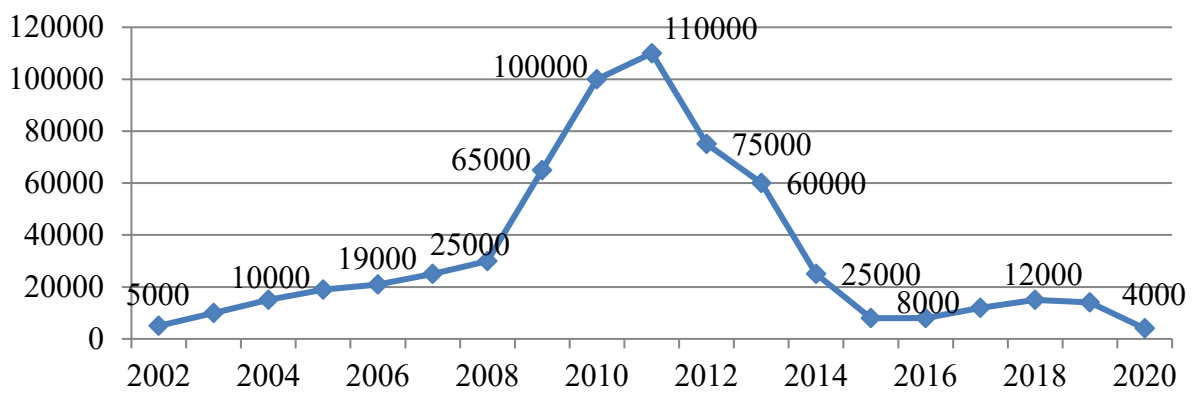

Рисунок 2.22 – Чисельність американських військ в Афганістані [102]

Решта країн, включаючи інших членів Альянсу НАТО, також включила своїх військових до складу контингенту іноземних військ у країні. Але найбільшу його частину все одно становили американські військові. В Афганістані також працювала значна кількість приватних охоронних компаній. Згідно з дослідженням Конгресу США, станом на останній квартал 2020 року в них працювало ще 7800 громадян США.[103]

Коли президент Афганістану покинув країну, а Збройні сили Афганістану склали зброю, з'явилися повідомлення, що частина американського озброєння потрапила до талібів. Однак, як заявив генерал Маккензі, частину зброї, яка накопичилася в Афганістані протягом 20 років, Збройні сили США змогли вивезти, а те, що не змогли, – вивели з ладу, або, як він сказав, «демілітаризували». Маккензі нагадав про ракетний обстріл аеропорту Кабула напередодні, коли по летовищу, де було багато цивільних, випустили п'ять ракет.

За словами Маккензі, військові демілітаризували: тактичні системи ППО

(C-RAM); до 70 бронемашин із посиленням протимінним захистом (MRAP); 27 військових джипів HMMWV, якими «вже ніколи не їздитимуть». [103]

У Пентагоні поки не знають, скільки озброєння захопив ворог, але офіційні особи вже висловили стурбованість його обсягом. За попередніми оцінками, у талібів залишлося – кілька вертольотів Black Hawk і близько 40 військових літаків США, включаючи військові безпілотники Scan Eagle. За оцінками джерел американських ЗМІ, в руки бойовиків могли потрапити, наприклад, близько 20 штурмовиків A-29 Tucano, які не встигли евакуювати з військової бази в Кандагарі.

Не менш важливим аспектом операції США було НАТО. Створена НАТО 1 січня 2015 р. місія рішучої підтримки (RSM) була зосереджена насамперед на навчанні, консультуванні та наданні допомоги у міністерствах, пов'язаних з безпекою, в установах країни та серед вищих чинів армії та поліції.

Небойові завдання виконувало допоміжні функції у кількох напрямках. Сюди входило оперативне планування; бюджетний розвиток; процес створення сили; управління та розвиток персоналу; матеріально-технічне забезпечення; і цивільний нагляд для забезпечення того, щоб сили та інститути національної оборони та безпеки Афганістану діяли відповідно до принципів верховенства закону та належного управління. Станом на серпень 2020 р. в RSM було близько 10 тис. співробітників з 36 країн-членів НАТО і країн-партнерів, що працюють в одному вузлі (Кабул-Баграм) та чотирьох спицях (Мазарі-Шаріф на півночі, Герат на заході, Кандагар на півдні та Лагман на сході).[105] 14 квітня 2021 р. союзники вирішили розпочати виведення сил РСМ до 1 травня. Місію було припинено на початку вересня 2021 р.

На саміті в Брюсселі в 2018 р. і саміті в Уельсі в 2014 р. союзники по НАТО та оперативні партнери підтвердили взяті на саміті в Чикаго обіцянку зіграти свою роль у забезпеченні фінансової підтримки Національних сил оборони та безпеки Афганістану (ANDSF) після 2014 р. зробити свій внесок у фінансування цих зусиль взяло на себе все міжнародне співтовариство.

Керований НАТО Цільовий фонд Афганської національної армії (ANA)

був одним з чотирьох джерел фінансування, що використовуються для спрямування фінансової підтримки силам безпеки та відомствам Афганістану. Інші три – це Цільовий фонд правопорядку для Афганістану (LOTFA) для виплати заробітної плати працівникам поліції та юстиції, а також для нарощування потенціалу Міністерства внутрішніх справ, який знаходиться у віданні Програми розвитку Організації Об'єднаних Націй; Фонд Сил безпеки Афганістану США (ASFF) оплачує оснащення та утримання афганських сил безпеки; та зобов'язання афганського уряду надавати 500 мільйонів доларів США щороку.

У ході своєї участі в Афганістані НАТО відіграла допоміжну роль по відношенню до афганського уряду і працювала у тісній координації з іншими міжнародними партнерами, включаючи Місію ООН зі сприяння Афганістану (МООНСА), Світовий банк, Європейський Союз та співтовариство. Із самого початку НАТО Альянс тісно співпрацював з багатьма країнами-партнерами. До постачальників військ МССБ входили партнери з Австралії та Латинської Америки, які представляють більше чверті країн-членів ООН, що підкреслює широкую міжнародну підтримку місії МССБ. Австралія, Грузія та Йорданія належали до основних країн, що не входять до НАТО, які надають війська МССБ. [103]

Висновки до розділу:

Афганістан та Центрально – Азійський регіон на сьогоднішній день є найбільш напруженим не тільки у військовому, а й у геополітичному плані. Зіткнення інтересів найбільших країн переслідують головну мету - використання та подальше поширення власних цінностей. Велика кількість корисних ресурсів та вдале географічне розташування в якому головну роль відіграє «шовковий шлях» залишають Афганістан і досі актуальним питанням у політиці потужних країн світу. Афганістан - одна з найбільш бідніших країн світу, хоча після вторгнення США в 2001 році спостерігалось досить швидке економічне зростання, до якого надходила міжнародна допомога. Однак зростання сповільнилося в міру змен-

шення потоків допомоги та погіршення ситуації з безпекою. Соціально-економічний розвиток Афганістану просувається повільно, оскільки за останні 36 років йому значно перешкождали війни, конфлікти, вторгнення та окупація. Ісламська країна завжди була слабкою державою та сильним суспільством. Ситуація пов'язана з 30-річною безперервною війною відсунули важливість витрат на соціальний захист на другий план. Основні витрати бюджету були зосереджені на безпеці та військових видатках. Більше того, неоднорідність та складність різних провінцій ускладнювала створення комплексного соціального захисту. Завдяки допомозі міжнародного співтовариства Афганістан понад 10 років підтримував швидке економічне зростання і мав покращення за важливими соціальними показниками. Незважаючи на визнання аналітиками політики США того, що зовнішня політика США була надмірно амбітною, надто залученою до внутрішніх справ інших країн і надмірно зосередженою на просуванні американських цінностей та західних ідеологій, кожна адміністрація продовжувала слідувати їм протягом двох десятиліть. Цілі та місія постійно змінювалися серед різних офіційних осіб США. Деякі офіційні особи США мали намір використати війну, щоб перетворити Афганістан на демократію, інші хотіли перетворити афганське суспільство, а також ті, хто хотів змінити регіональний баланс сил між Пакистаном, Індією, Іраном та РФ. Майже два десятиліття після початку військової операції США в Афганістані, доводячи до повалення режиму талібів, у Вашингтоні прийняли рішення вивести війська з цієї країни. США не вдалося досягти стабілізації обстановки, а також забезпечити створення ефективних національних органів державного управління та силових структур. З території країни продовжують виходити серйозні терористичні та наркотичні загрози, які торкаються інтересів національної безпеки сусідніх та регіональних держав. Афганістан використовувався Вашингтоном виключно для власних інтересів. Пріоритет віддавався комплексу різноманітних технологій політичного впливу та методам прямого військового втручання, які мали конкретну мету, пов'язану із забезпеченням моделювання параметрів соціально-економічного та політичного розвитку кабульського режиму у потрібному США руслі.

3 МОДЕЛЮВАННЯ ОПЕРАЦІЇ США В АФГАНІСТАНІ

3.1 Визначення факторів моделі операції США в Афганістані

У ході досліджень, представлених у розділі 2 було проведено аналіз основних факторів, які впливають на військово-політичний аспект операції США в Афганістані. На основі результатів аналізу було складено список факторів, які формують когнітивну модель розвитку. Згідно з метою дипломної роботи операція США в Афганістані обрана як цільовий фактор.

Цільовий фактор «Операція США в Афганістані» означає здійснення як військового такі політичного втручання в ісламську республіку задля встановлення стабільного соціально-економічного життя населення країни, яке захопила терористична група «Талібан». Створення та підтримка міжнародної допомоги Афганістану та взаємодія геополітичних інтересів між країнами світу. Решта факторів – керуючі фактори, відповідатимуть тим складовим, які були розглянуті та досліджені у 2 розділі роботи.

У цілому, список факторів когнітивної моделі має наступний вигляд:

1. Операція США в Афганістані
2. Тероризм в Афганістані
3. Політичний стан в Афганістані
4. Геополітичний фактор США в Афганістані
5. Соціально-економічний стан Афганістану
6. Безпека Афганістану
7. Вивід військ США з Афганістану
8. Біженці з Афганістану

Обрані фактори для когнітивної моделі мають наступне тлумачення:

Вплив тероризму – керуючий фактор, зростання якого впливає на соціально-економічний стан країни. Фактор, який несе загрозу розвитку держави та

створює умови для поширення терористичних організацій, заворошень та міжусобиць між громадянами країни. Афганістан посідає перше місце у світі за рівнем тероризму починаючи з 2005 р. Терористичні організації, які є на території країни здійснюють поширення зброї, торгівлю людьми та наркотиками, що вбиває країну з середини та несе загрозу в інші країни світу.

Політичний стан – керуючий фактор, який здійснює політичну стабільність країни як в економіці такі в соціальному та безпековому житті суспільства. Політичний фактор Афганістану починаючи з 2001 р. повністю контролювався США, яке мало на меті створити демократичну владу. Політичний апарат може достаменно функціонувати лише в тому випадку, коли країна здійснює політику стабілізації ситуації. В даному випадку жоден з президентів в країні де, панує високий рівень корупції та тероризму не міг забезпечити безпеку населенню та стійку правлячу верхівку задля вирішення конфлікту.

Геополітичний фактор США в Афганістані – керуючий фактор, зростання зацікавленості в стратегічному положенні Афганістану, високій кількості корисних копали та вдале географічне положення країни впливають на ряд геополітичний інтересів штатів. Здійснення в майбутньому поставок сировини для США є одною з причин здійснення «миротворчої» операції останніх. Не менш важливим є відчуття загрози зі сторони сусідніх азіатських держав, відповідно, контроль за здійсненням планів за допомогою присутності в регіоні неминучий.

Соціально-економічний стан – керуючий фактор, зростання якого визначає рівень ВВП на душу населення та дає зрозуміти стан економіки в країни та стан життя суспільства. Економіка ісламської країни знаходиться на межі бідності. Забезпечується тільки за допомогою міжнародної коаліції країн, експорту та вирощуванню і продажу наркотиків. Соціальний стан країни загалом за 20 років конфлікту та присутності США та НАТО відносно покращився у справах жінок та їхньої ролі у громадянському житті, освіті та охороні здоров'я.

Безпека – керуючий фактор, зростання якого забезпечує захищеність громадян та країни від терористичних та військових втручань. В ході конфлікту здійснює важливу роль. Афганістан є «найкращим» місцем для розвитку теро-

ризму. Терористи та злочинці користуються цим для своєї незаконної діяльності, а його становище на торгових шляхах, що пов'язують Азію, Європу, Африку та Океанію, робить його зручним для глобальних організованих злочинних груп. Задля врегулювання політики безпеки в країні було створено Міжнародні сили сприяння безпеці (МССБ) за допомогою НАТО. Також здійснювалося навчання для солдатів для створення надійної армії, яка зможе захищати як населення такої країни. В результаті було створено Збройні сили Афганістану. Після виходу США з Афганістану, владі країни було передано керування армією, але він не зміг забезпечити контроль в результаті чого таліби захопили владу в Афганістані.

Вивід військ з Афганістану – керуючий фактор, внаслідок якого американська влада дійшла рішення здійснити вивід військ з території Афганістану. Починаючи з президентства Д. Трампа та Дж. Байдена активізувалася політика щодо виведення військ, і як результат повернення військовослужбовців до штатів. Фактори захисту залишилися виключно на владі Афганістану, яке не змогло стримати захоплення влади талібами.

Біженці з Афганістану – керуючий фактор, зростання якого негативно впливає на соціально-економічне життя країни. Активний потік біженців з Афганістану почався з 2011 року та збільшувався до 2021 року. Недопустима ситуація, яка створювалася в країні роками змусила сотні тисяч людей шукати кращого майбутнього в Пакистані, Ірані та країнах ЄС. Низький рівень життя, безробіття, громадянські війни супроводжують потік біженців з Афганістану.

Розглянемо взаємний вплив між факторами. Для оцінки впливу скористаємося наступною таблицею переходу від лінгвістичних змінних до числових значень (див. Табл. 3.1), що відповідає шкалі Чедока для кореляційних залежностей.

Негативне значення для впливу одного фактору на інший вибираємо у випадку, якщо зростання (посилення) одного приводить до спадання (послаблення) іншого.

Таблиця 3.1 – Лінгвістичні змінні взаємодії факторів та їх числові значення

Опис взаємодії факторів	Числовий еквівалент
Дуже сильний вплив	0,9
Значний вплив	0,7
Істотний вплив	0,5
Помірний вплив	0,3
Слабкий вплив	0,1
Проміжні значення, що лежать між приведеними лінгвістичними змінними	0,8; 0,6; 0,4; 0,2

Взаємний вплив між факторами:

Фактор «Операція США в Афганістані».

Фактор «Операція США в Афганістані» суттєво впливає на фактор «Геополітичний фактор США в Афганістані», коефіцієнт впливу дорівнює 0,9. Зростання фактору «Операція США в Афганістані» призводить до сильного зростання фактору «Геополітичний фактор США в Афганістані».

Фактор «Операція США в Афганістані» має значний вплив на фактор «Тероризм в Афганістані», коефіцієнт впливу дорівнює 0,7. Збільшення фактору «Операція США в Афганістані» призводить до відносно відчутного збільшення фактору «Тероризм в Афганістані».

Фактор «Операція США в Афганістані» має значний вплив на фактор «Вивід військ США з Афганістану», коефіцієнт впливу дорівнює 0,7. Підсилення фактору «Операція США в Афганістані» призводить до відносно відчутного збільшення фактору «Вивід військ США з Афганістану».

Фактор «Операція США в Афганістані» має суттєвий вплив на фактор «Політичний стан в Афганістані», коефіцієнт впливу дорівнює -0,9. Збільшення фактору «Операція США в Афганістані» призводить до суттєвого зменшення фактору «Політичний стан в Афганістані».

Фактор «Операція США в Афганістані» має істотний вплив на фактор «Соціально-економічний стан Афганістану», коефіцієнт впливу дорівнює 0,5. Підсилення фактору «Операція США в Афганістані» призводить до істотного

збільшення фактору «Соціально-економічний стан Афганістану».

Фактор «Операція США в Афганістані» має помірний вплив на фактор «Безпека Афганістану», коефіцієнт впливу дорівнює 0,3. Підсилення фактору «Операція США в Афганістані» призводить до помірного збільшення фактору «Безпека Афганістану».

Фактор «Операція США в Афганістані» має істотний вплив на фактор «Біженці з Афганістану», коефіцієнт впливу дорівнює 0,5. Підсилення фактору «Операція США в Афганістані» призводить до істотного збільшення фактору «Біженці з Афганістану».

Фактор «Тероризм в Афганістані»

Фактор «Тероризм в Афганістані» суттєво впливає на фактор «Операція США в Афганістані», коефіцієнт впливу дорівнює 0,9. Зростання фактору «Тероризм в Афганістані» призводить до сильного зростання фактору «Геополітичний фактор США в Афганістані».

Фактор «Тероризм в Афганістані» відносно відчутно впливає на фактор «Політичний стан в Афганістані», коефіцієнт впливу дорівнює -0,7. Зростання фактору «Тероризм в Афганістані» призводить до значного зменшення фактору «Політичний стан в Афганістані».

Фактор «Тероризм в Афганістані» має суттєвий вплив на фактор «Геополітичний фактор США в Афганістані», коефіцієнт впливу дорівнює -0,9. Підсилення фактору Фактор «Тероризм в Афганістані» призводить до суттєвого зменшення фактору «Геополітичний фактор США в Афганістані».

Фактор «Тероризм в Афганістані» має суттєвий вплив на фактор «Соціально-економічний стан Афганістану», коефіцієнт впливу дорівнює -0,9. Підсилення фактору Фактор «Тероризм в Афганістані» призводить до суттєвого зменшення фактору «Соціально-економічний стан Афганістану».

Фактор «Тероризм в Афганістані» має суттєвий вплив на фактор «Безпека Афганістану», коефіцієнт впливу дорівнює -0,9. Підсилення фактору Фактор «Тероризм в Афганістані» призводить до суттєвого зменшення фактору «Безпека Афганістану».

Фактор «Тероризм в Афганістані» відносно відчутно впливає на фактор «Вивід військ США з Афганістану», коефіцієнт впливу дорівнює $-0,7$. Зростання фактору «Тероризм в Афганістані» призводить до значного зменшення фактору «Вивід військ США з Афганістану».

Фактор «Тероризм в Афганістані» суттєво впливає на фактор «Біженці з Афганістану», коефіцієнт дорівнює $0,9$. Зростання фактору «Тероризм в Афганістані» призводить до сильного зростання фактору «Біженці з Афганістану».

Фактор «Політичний стан в Афганістані»

Фактор «Політичний стан в Афганістані» вагомо впливає на фактор «Операція США в Афганістані», коефіцієнт впливу дорівнює $0,7$. Зростання фактору «Політичний стан в Афганістані» призводить до значного підсилення фактору «Операція США в Афганістані».

Фактор «Політичний стан в Афганістані» вагомо впливає на фактор «Тероризм в Афганістані», коефіцієнт впливу дорівнює $0,7$. Зростання фактору «Політичний стан в Афганістані» призводить до значного підсилення фактору «Тероризм в Афганістані».

Фактор «Політичний стан в Афганістані» має істотний вплив на фактор «Геополітичний фактор США в Афганістані», коефіцієнт впливу дорівнює $0,5$. Підсилення фактору «Політичний стан в Афганістані» призводить до істотного збільшення фактору «Геополітичний фактор США в Афганістані».

Фактор «Політичний стан в Афганістані» значуще впливає на фактор «Соціально-економічний стан Афганістану», коефіцієнт впливу дорівнює $-0,5$. Зростання фактору «Політичний стан в Афганістані» призводить до достатньо значимого спадання фактору «Соціально-економічний стан Афганістану».

Фактор «Політичний стан в Афганістані» має помітний вплив на фактор «Безпека Афганістану», коефіцієнт впливу дорівнює $0,3$. Зростання фактору «Політичний стан в Афганістані» призводить до помітного зростання фактору «Безпека Афганістану».

Фактор «Політичний стан в Афганістані» має істотний вплив на фактор «Вивід військ США з Афганістану», коефіцієнт впливу дорівнює $0,5$. Підсилен-

ня фактору «Політичний стан в Афганістані» призводить до істотного збільшення фактору «Вивід військ США з Афганістану».

Фактор «Політичний стан в Афганістані» значуще впливає на фактор «Біженці з Афганістану». коефіцієнт впливу дорівнює $-0,5$. Зростання фактору «Політичний стан в Афганістані» призводить до достатньо значимого спадання фактору «Біженці з Афганістану».

Фактор «Геополітичний фактор США в Афганістані»

Фактор «Геополітичний фактор США в Афганістані» суттєво впливає на фактор «Операція США в Афганістані», коефіцієнт впливу дорівнює $0,9$. Зростання «Геополітичний фактор США в Афганістані» призводить до сильного зростання фактору «Операція США в Афганістані».

Фактор «Геополітичний фактор США в Афганістані» має істотний вплив на фактор «Тероризм в Афганістані», коефіцієнт впливу дорівнює $0,5$. Підсилення фактору «Геополітичний фактор США в Афганістані» призводить до істотного збільшення фактору «Тероризм в Афганістані».

Фактор «Геополітичний фактор США в Афганістані» має не достатньо суттєвий вплив на фактор «Політичний стан в Афганістані», коефіцієнт впливу дорівнює $-0,3$. Зростання фактору «Геополітичний фактор США» призводить до поміркованого зменшення фактору «Політичний стан в Афганістані».

Фактор «Геополітичний фактор США в Афганістані» значуще впливає на фактор «Соціально-економічний стан Афганістану», коефіцієнт впливу дорівнює $-0,5$. Зростання фактору «Геополітичний фактор США в Афганістані» призводить до достатньо значимого спадання фактору «Соціально-економічний стан Афганістану».

Фактор «Геополітичний фактор США в Афганістані» значуще впливає на фактор «Безпека Афганістану», коефіцієнт впливу дорівнює $-0,5$. Зростання фактору «Геополітичний фактор США в Афганістані» призводить до достатньо значимого спадання фактору «Безпека Афганістану».

Фактор «Геополітичний фактор США в Афганістані» вагомо впливає на фактор «Вивід військ США з Афганістану», коефіцієнт впливу дорівнює $0,7$.

Зростання фактору «Геополітичний фактор США в Афганістані» призводить до значного підсилення фактору «Вивід військ США з Афганістану».

Фактор «Геополітичний фактор США в Афганістані» значуще впливає на фактор «Біженці з Афганістану», коефіцієнт впливу дорівнює $-0,5$. Зростання фактору «Геополітичний фактор США в Афганістані» призводить до достатньо значимого спадання фактору Біженці з Афганістану».

Фактор «Соціально-економічний стан Афганістану»

Фактор «Соціально-економічний стан Афганістану» вагомо впливає на фактор «Операція США в Афганістані», коефіцієнт впливу дорівнює $0,7$. Зростання фактору «Соціально-економічний стан Афганістану» призводить до значного підсилення фактору «Операція США в Афганістані».

Фактор «Соціально-економічний стан Афганістану» відносно відчутно впливає на фактор «Тероризм в Афганістані», коефіцієнт впливу дорівнює $-0,8$. Збільшення фактору «Соціально-економічний стан Афганістану» призводить до відносно відчутного зменшення фактору «Тероризм в Афганістані».

Фактор «Соціально-економічний стан Афганістану» має помітний вплив на фактор «Політичний стан в Афганістані», коефіцієнт впливу дорівнює $0,3$. Зростання фактору «Соціально-економічний стан Афганістану» призводить до помітного зростання фактору «Політичний стан в Афганістані».

Фактор «Соціально-економічний стан Афганістану» має помітний вплив на фактор, коефіцієнт впливу дорівнює $0,3$. Зростання фактору «Соціально-економічний стан Афганістану» призводить до помітного зростання фактору «Геополітичний фактор США в Афганістані».

Фактор «Соціально-економічний стан Афганістану» має помітний вплив на фактор «Безпека Афганістану», коефіцієнт впливу дорівнює $0,3$. Зростання фактору «Соціально-економічний стан Афганістану «Безпека Афганістану».

Фактор «Соціально-економічний стан Афганістану» має істотний вплив на фактор «Вивід військ США з Афганістану», коефіцієнт впливу дорівнює $0,5$. Підсилення фактору «Соціально-економічний стан Афганістану» призводить до істотного збільшення фактору «Вивід військ США з Афганістану».

Фактор «Соціально-економічний стан Афганістану» має помітний вплив на фактор «Біженці з Афганістану», коефіцієнт впливу дорівнює 0,3. Зростання фактору «Соціально-економічний стан Афганістану» призводить до помітного зростання фактору «Біженці з Афганістану».

Фактор «Безпека Афганістану»

Фактор «Безпека Афганістану» суттєво впливає на фактор «Операція США в Афганістані», коефіцієнт впливу дорівнює 0,9. Зростання фактору «Безпека Афганістану» призводить до сильного зростання фактору «Операція США в Афганістані».

Фактор «Безпека Афганістану» має незначний вплив на фактор «Тероризм в Афганістані», коефіцієнт впливу дорівнює -0,1. Зростання фактору «Безпека Афганістану» призводить до несуттєвого послаблення рівня фактору «Тероризм в Афганістані».

Фактор «Безпека Афганістану» має істотний вплив на фактор «Політичний стан в Афганістані», коефіцієнт впливу дорівнює 0,5. Підсилення фактору «Безпека Афганістану» призводить до істотного збільшення фактору «Політичний стан в Афганістані».

Фактор «Безпека Афганістану» має помітний вплив на фактор «Геополітичний фактор США в Афганістану», коефіцієнт впливу дорівнює 0,3. Зростання фактору «Безпека Афганістану» призводить до помітного зростання фактору «Геополітичний фактор США в Афганістану».

Фактор «Безпека Афганістану» має істотний вплив на фактор «Соціально-економічний стан Афганістану», коефіцієнт впливу дорівнює 0,5. Підсилення фактору «Безпека Афганістану» призводить до істотного збільшення фактору «Соціально-економічний стан Афганістану».

Фактор «Безпека Афганістану» має істотний вплив на фактор «Вивід військ США з Афганістану», коефіцієнт впливу дорівнює 0,5. Підсилення фактору «Безпека Афганістану» призводить до істотного збільшення фактору «Вивід військ США з Афганістану».

Фактор «Безпека Афганістану» має помітний вплив на фактор «Біженці з

Афганістану», коефіцієнт дорівнює 0,3. Зростання фактору «Безпека Афганістану» призводить до помітного зростання фактору «Біженці з Афганістану».

Фактор «Вивід військ США з Афганістану»

Фактор «Вивід військ США з Афганістану» суттєво впливає на фактор «Операція США в Афганістані», коефіцієнт впливу дорівнює 0,9. Зростання фактору «Вивід військ США з Афганістану» призводить до сильного зростання фактору «Операція США в Афганістані».

Фактор «Вивід військ США з Афганістану» має суттєвий вплив на фактор «Тероризм в Афганістані», коефіцієнт впливу дорівнює -0,9. Зростання фактору «Вивід військ США з Афганістану» призводить до відчутного спадання фактору «Тероризм в Афганістані».

Фактор «Вивід військ США з Афганістану» має суттєвий вплив на фактор «Політичний стан в Афганістані», коефіцієнт впливу дорівнює -0,9. Зростання фактору «Вивід військ США з Афганістану» призводить до відчутного спадання фактору «Політичний стан в Афганістані».

Фактор «Вивід військ США з Афганістану» значуще впливає на фактор «Геополітичний фактор США в Афганістану», коефіцієнт впливу дорівнює -0,5. Зростання фактору «Вивід військ США з Афганістану» призводить до достатньо значимого спадання фактору «Геополітичний фактор США в Афганістану».

Фактор «Вивід військ США з Афганістану» відносно відчутно впливає на фактор «Соціально-економічний стан Афганістану», коефіцієнт впливу дорівнює -0,7. Зростання фактору «Вивід військ США з Афганістану» призводить до помітного зростання фактору «Соціально-економічний стан Афганістану».

Фактор «Вивід військ США з Афганістану» має суттєвий вплив на фактор «Безпека Афганістану», коефіцієнт впливу дорівнює -0,9. Зростання фактору «Вивід військ США з Афганістану» призводить до відчутного спадання фактору «Безпека Афганістану».

Фактор «Вивід військ США з Афганістану» має суттєвий вплив на фактор «Біженці з Афганістану», коефіцієнт впливу дорівнює -0,9. Зростання фактору «Вивід військ США з Афганістану» призводить до відчутного спадання фактору «Біженці з Афганістану».

«Біженці з Афганістану».

Фактор «Біженці з Афганістану».

Фактор «Біженці з Афганістану». суттєво впливає на фактор «Операція США в Афганістані», коефіцієнт впливу дорівнює - 0,9. Зростання фактору «Біженці з Афганістану» призводить до відчутного спадання фактору «Операція США в Афганістані».

Фактор «Біженці з Афганістану» має слабкий вплив на фактор «Тероризм в Афганістані», коефіцієнт впливу дорівнює 0,1. Зростання фактору «Біженці з Афганістану» призводить до помітного зростання фактору «Тероризм в Афганістані».

Фактор «Біженці з Афганістану» має слабкий вплив на фактор «Політичний стан в Афганістані», коефіцієнт впливу дорівнює 0,1. Зростання фактору «Біженці з Афганістану» призводить до помітного зростання фактору «Політичний стан в Афганістані».

Фактор «Біженці з Афганістану» помітно впливає на фактор «Геополітичний фактор США в Афганістану», коефіцієнт впливу дорівнює - 0,5. Збільшення фактору «Біженці з Афганістану» призводить до помітного спадання фактору «Геополітичний фактор США в Афганістану».

Фактор «Біженці з Афганістану» відносно відчутно впливає на фактор «Соціально-економічний стан Афганістану», коефіцієнт впливу дорівнює -0,7. Зростання фактору «Біженці з Афганістану» призводить до значного зменшення фактору «Соціально-економічний стан Афганістану».

Фактор «Біженці з Афганістану» відносно відчутно впливає на фактор «Безпека Афганістану», коефіцієнт впливу дорівнює -0,7. Зростання фактору «Біженці з Афганістану» призводить до значного зменшення фактор «Безпека Афганістану».

Фактор «Біженці з Афганістану» має незначний вплив на фактор «Вивід військ США з Афганістану», коефіцієнт впливу дорівнює -0,1. Зростання фактору «Біженці з Афганістану» призводить до несуттєвого послаблення рівня фактору «Вивід військ США з Афганістану».

3.2 Розрахунок моделі операції США в Афганістані

Для аналізу всієї моделі та врахування комплексної взаємодії факторів між собою знаходимо значення контурів зворотного зв'язку для кожного фактору за формулою:

$$R_i = \prod_{j=1}^n w_j \quad (3.1)$$

де n - кількість зв'язків у циклі, w_j - ваговий коефіцієнт j -го зв'язку між факторами когнітивної моделі, операції США в Афганістані, який приведений у таблиці 3.2.

Значення узагальненого коефіцієнту зворотного зв'язку для кожного фактору когнітивної моделі операції США в Афганістані визначаємо за формулою:

$$R_v = \sum_i^m R_i \quad (3.2)$$

де m - число циклів (контурів зворотного зв'язку), що генерується змінною або фактором, який обраний у якості "входу",

R_v - загальний коефіцієнт зворотного зв'язку v -го "входу" системи,

R_i - коефіцієнт зворотного зв'язку i -го циклу системи.

Всі необхідні розрахунки за формулами 3.1 та 3.2 проводимо за допомогою програми «Когнітивний аналіз». Отримані результати розрахунків когнітивної моделі операції США в Афганістані приведені у таблиці 3.3.

Таблиця 3.3 – Результати розрахунків когнітивної моделі операції США в Афганістані

Фактори	Операція США в Афганістані	Тероризм в Афганістані	Політичний стан в Афганістані	Геополітичний фактор США	Соціально-економічний стан Афганістану	Безпека Афганістану	Вивід військ США з Афганістану	Біженці з Афганістану
Операція США в Афганістані	-1,23	0,35	-3,53	-0,88	0,31	-0,71	-2,33	-0,06
Тероризм в Афганістані	3,38	-0,56	-1,5	-8,5	3,53	1,68	-4,45	-2,79
Політичний стан в Афганістані	-1,83	-3,88	5,21	-6,49	1,75	3,96	-3,85	-3,01
Геополітичний фактор США в Афганістані	-5,23	-3,55	7,04	-2,04	-6,29	-1,49	1,85	0,11
Соціально- економічний стан Афганістану	-1,54	1,76	-3,77	-4,58	1,42	-1,32	-1,85	-0,38
Безпека Афганістану	-0,32	1,83	-4,45	-1,13	-0,08	-1,88	-2,03	0,5
Вивід військ США з Афганістану	2,52	0,36	2,96	1,29	2,25	1,64	1,45	-1,41
Біженці з Афганістану	0,66	-4,22	6,38	2,4	0,09	2,23	-0,25	-0,21

Аналіз значень узагальнених контурів зворотного зв'язку для обраних факторів системи, які розташовані на головній діагоналі матриці результатів (див. таблицю 3.3) показує, що вони більше за 1. Тому отриману матрицю необхідно нормалізувати. Для нормалізації зменшимо масштаб отриманих результатів, розділивши всі значення матриці (табл. 3.3) на стале число, у даному випадку – 14,08 . Результати нормалізованої таким чином матриці зведені у таблицю 3.4.

Таблиця 3.4 – Нормалізовані результати розрахунків когнітивної моделі

Фактори	Операція США в Афганістані	Тероризм в Афганістані	Політичний стан в Афганістані	Геополітичний фактор США	Соціально-економічний стан Афганістану	Безпечний стан Афганістану	Вивід військ США з Афганістану	Біженці з Афганістану
Операція США в Афганістані	-0,087	0,025	-0,251	-0,063	0,022	-0,050	-0,165	-0,004
Тероризм в Афганістані	0,240	-0,040	-0,107	-0,604	0,251	0,119	-0,316	-0,198
Політичний стан в Афганістані	-0,130	-0,276	0,370	-0,461	0,124	0,281	-0,273	-0,214
Геополітичний фактор США в Афганістані	-0,371	-0,252	0,500	-0,145	-0,447	-0,106	0,131	0,008
Соціально-економічний стан Афганістану	-0,109	0,125	-0,268	-0,325	0,101	-0,094	-0,131	-0,027
Безпека Афганістану	-0,023	0,130	-0,316	-0,080	-0,006	-0,134	-0,144	0,036
Вивід військ США з Афганістану	0,179	0,026	0,210	0,092	0,160	0,116	0,103	-0,100
Біженці з Афганістану	0,047	-0,300	0,453	0,170	0,006	0,158	-0,018	-0,015

Отримані у результаті розрахунків значення узагальнених коефіцієнтів зворотного зв'язку показані на рисунку 3.2.

Дестабілізуючими факторами системи є «Політичний стан в Афганістані», «Соціально-економічний стан в Афганістані», «Вивід військ США з Афганістану». Це означає що система військово-політичної операції США в Афганістані змінюється при посиленні імпульсу через ці фактори. Дійсно, зміна розглянутої системи відбулася саме через вивід у серпні 2020 року військ США з території Афганістану.

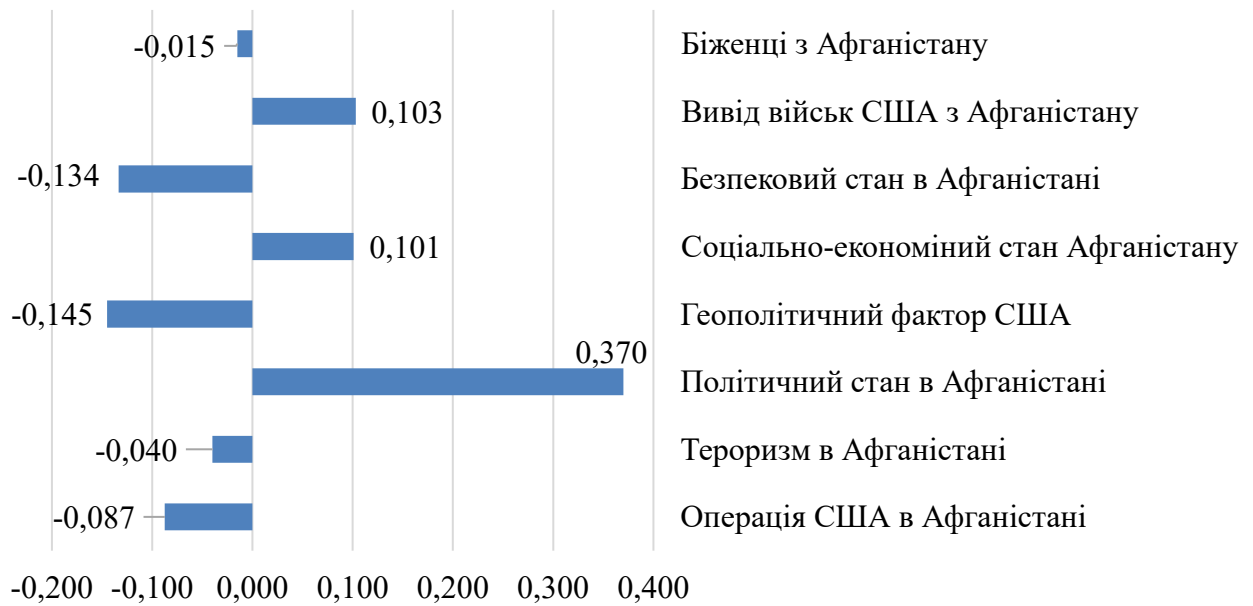

Рисунок 3.2 – Значення узагальнених коефіцієнтів зворотного зв'язку когнітивної моделі

Дестабілізуючими факторами системи є «Політичний стан в Афганістані», «Соціально-економічний стан в Афганістані», «Вивід військ США з Афганістану». Це означає що система військово-політичної операції США в Афганістані змінюється при посиленні імпульсу через ці фактори. Дійсно, зміна розглянутої системи відбулася саме через вивід у серпні 2020 року військ США з території Афганістану.

Стабілізуючими факторами є «Операція США і Афганістані», «Тероризм в Афганістані», «Геополітичний фактор США», «Безпековий стан в Афганістані», «Біженці з Афганістану». Це означає, що при проведенні імпульсу через ці фактори система буде оператися впливу. Найбільший опір система чинила через подальше посилення Геополітичного фактору США (-0,145), як фактору, який вносить розкол у суспільство Афганістану, і цілі якого США не змогли вирішити за 20 років присутності в Афганістані. Метою військово-політичної операції США були боротьба з тероризмом і встановлення демократії в Афганістані. Як показало дослідження ті цілі не були досягнуті, тому операція було згорнута і подальша присутність миротворчих сил США не мала би сенсу, оскільки зросли сили талібану.

Отримані значення дають лише уявлення про характер поведінки систе-

ми. Для виявлення впливу факторів системи на цільовий необхідно підрахувати приведені коефіцієнти впливу за формулою (3.2), що враховують реакцію системи. Реакція системи – це протидія або сприяння будь яким змінам фактору системи. Для визначення впливу факторів системи, який враховує її реакцію необхідно використати формулу:

$$K_{ij}^* = K_{ij} \cdot \frac{1}{1 - R_i}, \quad (3.2)$$

де K_{ij}^* - приведений коефіцієнт впливу і-го фактору на j-й фактор системи, що враховує реакцію системи на зміни у факторі і;

K_{ij} - коефіцієнт впливу і-го фактору на j-й фактор системи, який отримується з нормалізованої матриці розрахунків (табл. 3.4);

R_i - нормалізоване значення узагальненого коефіцієнта зворотного зв'язку і-го фактору системи. R_i - в нормалізованій таблиці 3.4 розташовані на головній діагоналі.

Аналогічним чином обчислюються всі решта приведених коефіцієнтів впливу когнітивної моделі військово-політичної операції США в Афганістані. Результати обчислень представлені на рисунку 3.3.

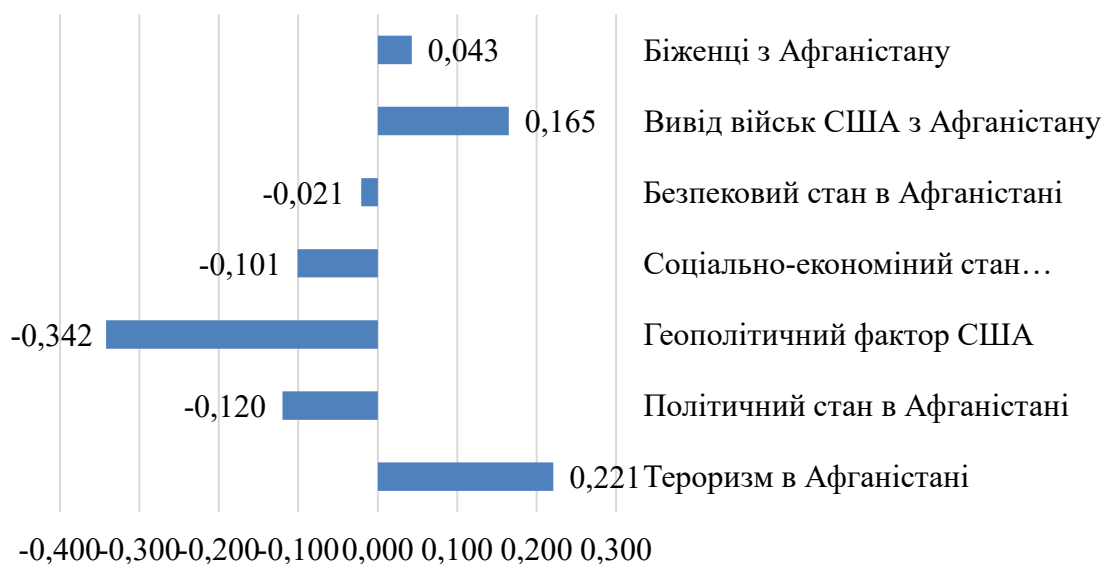

Рисунок 3.3 – Приведені коефіцієнти впливу факторів системи на цільовий «Операція США в Афганістані»

Якісний аналіз впливу факторів системи військово-політичної операції

США в Афганістані показав, що позитивно на цільовий, впливають фактори «Трероризм в Афганістані» (0,221), «Вивід військ США з Афганістану» (0,165), «Біженці з Афганістану» (0,043). Значення цих факторів обгрентовує неможливість на сучасному етапі подальшої присутності США в Афганістані, оскільки посилює зростання факторів протистояння і сильні негативні тенденції розвитку Афганістану, а саме фактору тероризму і біжінців серед мирного населення. Вивід військ це намагання США зберегти миротворчий сенс операції і завершити цей етап взаємодії США з Афганістаном. Всі інші фактори системи негативно впливають на цільвий: «Політичний стан в Афганістані» (-0,12), «Геополітичний фактор США» (-0,342), «Соціально-економічний стан Афганістану» (-0,101), «Безпековий стан в Афганістані» (-0,021). Негативне значення цих факторів пояснює те, що мета місії США в Афганістані не була досягнута.

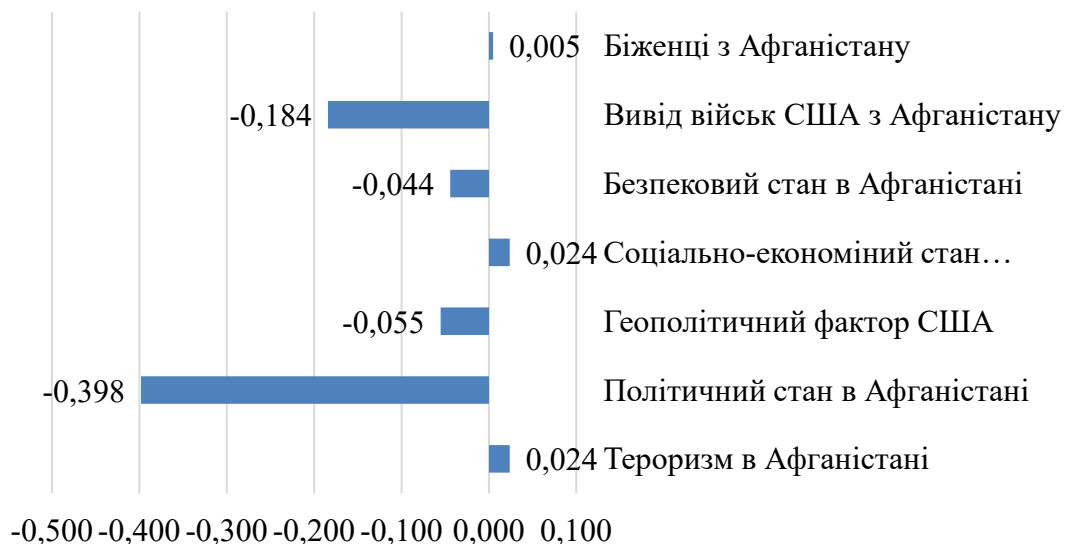

Рисунок 3.4 – Приведені коефіцієнти впливу цільового фактору «Операція США в Афганістані» на фактори системи

Якісний аналіз впливу цільового фактору «Операція США в Афганістані» на фактори системи підтверджують те, що мета операції не була досягнута. Негативно цільовий фактор вплинув на фактори системи: «Політичний стан в Афганістані» (-0,398), «Геополітичний фактор США» (-0,055), «Безпековий стан в Афганістані» (-0,44), «Вивід військ США з Афганістану» (-0,184). Операція сприяла зрстанню сил протистояння, таких як талібан, і які розглядалися за присутності США як терористи. Під керуванням США була досягнута пев-

на стабільність у соціально-економічній сфері, що підтверджує вплив цільового фактора на фактор «Соціально-економічний стан Афганістану» із позитивним невеликим значенням (0,024). Політична нестабільність і негативний безпековий стан сприяв зростанню біжінців серед мирного населення - значення фактору (0,005).

3.3 Сценарний підхід до прогнозування можливого розвитку операції США в Афганістані

Проведений аналіз впливу факторів у межах моделі дозволяє розробити сценарії розвитку системи та дослідити, за яких умов цільовий фактор може розвиватись найкраще. Так, було проведено також сценарний підхід, для визначення можливих змін у цільового фактору з подачею імпульсів до факторів системи. У якості можливих сценаріїв поведінки системи було обрано із 54 варіантів, при яких одиничні імпульси подаються у один або одночасно у 2 керуючі фактори. З числа можливих змін впливу на цільовий фактор було обрано 3 найкращі та 3 найгірші сценарії розвитку цільового фактору.

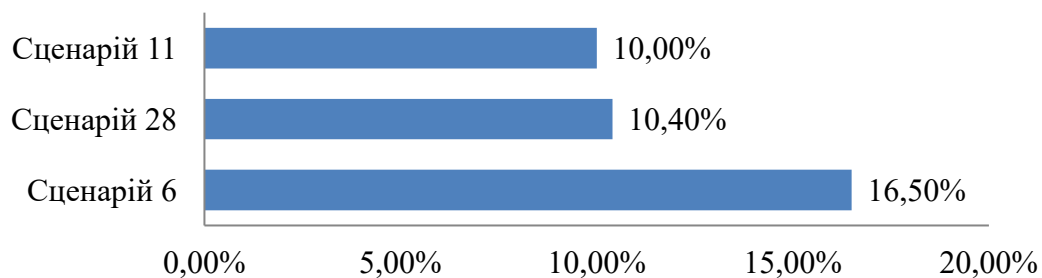

Рисунок 3.5 – Найкращі оцінки впливу керуючих факторів на цільовий за сценаріями

Сценарій 6 : здійснення поспішних змін у політиці США щодо виводу військ – подався одиничний імпульс до фактору №7 «Вивід військ США з Афганістану», що призвело до посилення цільового фактору «Операція США в Афганістані» на 16,5 %.

Сценарій 11 : активізація терористичної групи в Афганістані-подався

одиночний імпульс до фактору №2 «Тероризм в Афганістані» та одиночний імпульс до фактору №8 «Біженці з Афганістану» що призвело до збільшення впливу цільового фактору «Операція США в Афганістані» на 10,4%.

Сценарій 10 : збільшення тероризму і як наслідок збільшення безпекового рівня-подався одиночний імпульс до фактору №2 «Тероризм в Афганістані» та одиночний імпульс до фактору №6 «Безпековий стан в Афганістані» що призвело до збільшення впливу цільового фактору «Операція США в Афганістані» на 10%.

Отже, незважаючи на прийняття поспішного рішення щодо виведення військ США з Афганістану та критику даного рішення – найкращим сценарієм став №6 і в результаті відбулося послаблення військово-політичного аспекту США в Афганістані.

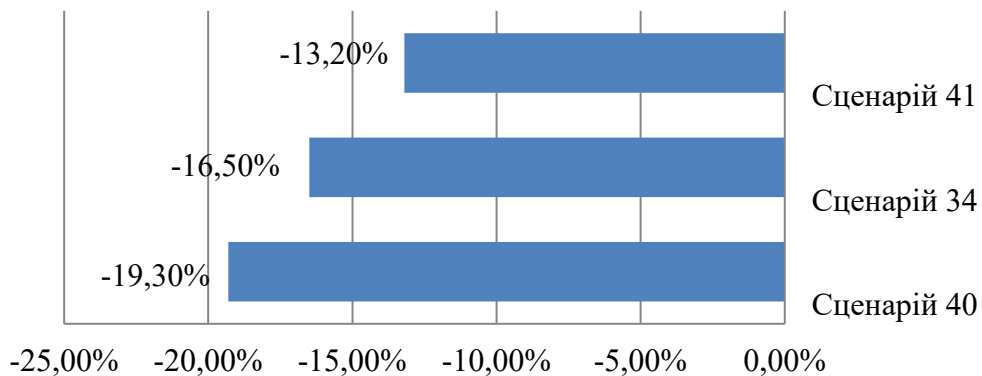

Рисунок 3.6 – Найгірші оцінки впливу керуючих факторів на цільовий за сценаріями

Сценарій 40: активізація стратегії виведення військ США з Афганістану-подавався одиночний імпульс до фактору №2 «Тероризм в Афганістані» та одиночний імпульс до фактору №7 «Вивід військ США з Афганістану», що призвело до послаблення цільового фактору «Операція США в Афганістані» на -19,3%.

Сценарій 34: активізація стратегії виведення військ США з Афганістану-подавався одиночний імпульс до фактору №7 «Вивід військ США з Афганістану», що призвело до послаблення цільового фактору «Операція США в Афганістані» на -16,50%.

Сценарій 41: збільшення потоку біженців та активізації терористичної групи подавався одиничний імпульс до фактору фактору №2 «Тероризм в Афганістані» та одиничний імпульс до фактору №8 «Біженці з Афганістану», що призвело до послаблення цільового фактору «Операція США в Афганістані» на -13,20%.

Так, найгірші сценарії військово-політичного аспекту на операцію США – подальша активізація терористичної групи.

3.4 Прогнозування розвитку Афганістану після закінчення військово-політичної операції США

3.4.1 Прогнозування рівня тероризму в Афганістані

Для прогнозування розвитку Афганістану після закінчення військово-політичної операції США доцільно дослідити, як зміняться в найближчий час показники, що їх характеризують. З цією метою була складена тренд сезонна модель динаміки тероризму в Афганістані. Вихідні дані наведені у табл. 3.5.

Таблиця 3.5 – Динаміка рівня тероризму в Афганістані

Рік	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Значення	9,44	9,39	9,23	9,36	9,44	9,39	9,6	9,6

Спочатку був виділений тренд за формулою:

$$z(x) = y_t - t_r \quad (3.3)$$

де y_t - вихідні дані, t_r - значення тренду, яке знаходимо за допомогою пакету MS Excel. Рівняння тренду було знайдено за трьома залежностями для побудови песимістичного, оптимістичного та реалістичного прогнозів.

Для побудови песимістичного прогнозу було обрано поліноміальний тренд з $R^2 = 0,744$, оскільки значення індексу тероризму для розвитку Афганістану має падати, який описується наступною формулою:

$$t_r = 0,0143x^2 - 0,0966x + 9,5002 \quad (3.4)$$

де x – час, що вимірюється, починаючи з 1. За перший зріз у моделі прийнято 2013 рік.

Для побудови оптимістичного прогнозу було обрано лінійний тренд з $R^2 = 0,4182$, оскільки значення індексу тероризму для розвитку Афганістану може бути негативним і підніматися, який описується наступною формулою:

$$t_r = 0,0325x + 9,285 \quad (3.5)$$

Аналіз циклічної компоненти проводився за допомогою гармонійного аналізу. Спочатку видалявся тренд, за якого робився перехід від абсолютного часу до штучного. Час переводився у радіанну міру за формулою:

$$x^* = \frac{2 \cdot \pi}{N} \cdot x \quad (3.6)$$

де N – кількість спостережень; x – поточний час (штучний).

Кількість гармонік визначалися за формулою:

$$m = \frac{N}{2} \quad (3.7)$$

де m - загальна кількість гармонік, N – кількість спостережень.

Так як дані взято за 8 років, то кількість гармонік дорівнює 4. Невідомі параметри b_k , a_k , a_0 знаходилися за формулами Бесея:

$$a_0 = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N z_i ; \quad (3.8)$$

$$a_k = \frac{2}{N} \sum_{i=1}^N z_i \cos(kx) ; \quad (3.9)$$

$$b_k = \frac{2}{N} \sum_{i=1}^N z_i \sin(kx) , \quad (3.10)$$

де k - номер гармоніки,

x - час, представлений у радіанній мірі; b_k , a_k , a_0 - невідомі параметри,

N – кількість спостережень.

Отримані у результаті застосування формул (3.8) – (3.10) значення коефіцієнтів b_k , a_k зведено у таблицю 3.6.

Таблиця 3.6 – Результати обчислень коефіцієнтів b_k , a_k за формулами Беселя для прогнозування зміни індексу тероризму в Афганістані.

Номер гармоніки k	Значення коефіцієнтів			
	Поліноміальний тренд (песимістичний прогноз)		Лінійний тренд (оптимістичний прогноз)	
	a_k	b_k	a_k	b_k
1	0,03258	-0,436541	-0,08947	-0,49046
2	-0,037328	0,469062	-0,37383	0,490246
3	-0,294385	0,17409	-0,210458	0,182502
4	0,2514	8,37E -16	0,3127	1,29E -17

$z^{meop}(t)$ знаходилося шляхом розкладання вихідних даних циклічної компоненти у ряд Фур'є за формулою:

$$z^{meop}(x) = a_0 + \sum_{k=1}^m (a_k \cdot \cos(kx) + b_k \cdot \sin(kx)), \quad (3.11)$$

де m – кількість гармонік ряду Фур'є, k – номер гармоніки, x – час, b_k , a_k , a_0 – параметри, значення яких представлені в таблиці 3.7.

Y^{meop} знаходилося з формули (3.4)

$$Y^{meop} = z^{meop}(x) + tr. \quad (3.12)$$

Для побудови моделі, яка відповідатиме реалістичній оцінці і представляє собою зважену суму оптимістичної та песимістичної оцінок, визначалися вагові коефіцієнти, що відповідали рівню адекватності моделей за формулою:

$$b_i = \frac{R_i^2}{\sum_{i=1}^2 R_i^2}, \quad (3.13)$$

де b_i – ваговий коефіцієнт i -ої моделі із рівнем адекватності R_i^2 .

Для песимістичної моделі за формулою (3.13) значення коефіцієнта:

$$b_1 = \frac{0,7441}{0,4182 + 0,7441} = 0,6402$$

Для оптимістичної моделі значення вагового коефіцієнта:

$$b_2 = \frac{0,4182}{0,4182 + 0,7441} = 0,3598$$

Із врахуванням знайдених вагових коефіцієнтів регресійна реалістична

модель запишеться у вигляді:

$$Y_{\text{реал}} = b_1 \cdot Y_{\text{оптим}} + b_2 \cdot Y_{\text{песим}} = 0,3598 \cdot Y_{\text{оптим}} + 0,6402 \cdot Y_{\text{песим}} \quad (3.14)$$

де $Y_{\text{оптим}}$ та $Y_{\text{песим}}$ - оптимістичні та песимістичні прогнози,
 b_1 та b_2 – вагові коефіцієнти, визначені за формулою (3.10).

Із врахуванням формул (3.4), (3.5) та (3.14) було отримано загальне рівняння для побудови реалістичного прогнозу:

$$Y^{\text{теор}} = 0,0092 x^2 - 0,0295x + 9,423 + \sum_{k=1}^m (a_k \cdot \cos(x \cdot \frac{2 \cdot \pi}{8} \cdot x) + b_k \cdot \sin(k \cdot \frac{2 \cdot \pi}{8} \cdot x))$$

За отриманими рівняннями були отримані прогнозовані дані (рис. 3.7, табл. 3.7).

Таблиця 3.7– Прогноз індексу тероризму в Афганістані після закінчення військово-політичної операції США на 2021-2023 роки

Рік	млн. дол.			% зростання до попереднього року		
	Песиміст.	Оптиміст.	Реаліст.	Песиміст.	Оптиміст.	Реаліст.
2021	9,95	9,75	9,82	3,60	1,61	2,32
2022	9,89	9,69	9,77	0,52	0,63	0,59
2023	9,81	9,56	9,65	0,86	1,40	1,20

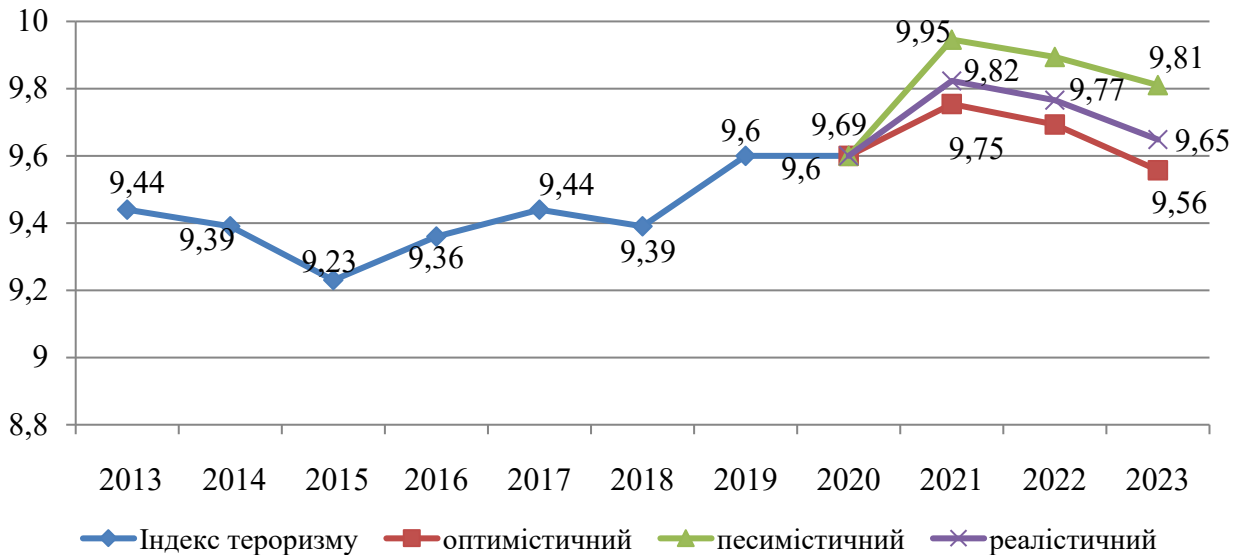

Рисунок 3.7 – Прогноз індексу тероризму в Афганістані після закінчення військово-політичної операції США на 2021-2023 роки

При реалістичному прогнозі індекс тероризму в Афганістані зросте у 2021 році на 2,32%, що означає погіршення ситуації в Афганістані з збільшен-

ням рівня тероризму, в наступні 2 роки індекс тероризму буде скорочуватися на 0,59% у 2022 році та 1,2% у 2023 році. При оптимістичному прогнозі рівень тероризму в 2021 році зросте на 1,61%, а на наступні 2022 та 2023 роки зменшить на 0,63% та 1,4% відповідно. При песимістичному прогнозі рівень тероризму впаде на 3,6% у 2021 році, у 2022 році трохи зменшиться падіння до попереднього року на 0,52%, а у 2023 на 0,86%. Таким чином рівень тероризму в Афганістані в найближчі роки залишиться високим. Можна вважати, що США за 20 років не справилися з метою військово-політичної операції в Афганістані, оскільки рівень тероризму в Афганістані збільшився.

3.4.2 Прогноз політичної стабільності Афганістану

Для прогнозування розвитку Афганістану після закінчення військово-політичної операції США доцільно також дослідити, як зміниться в найближчий час показник, що характеризує рівень політичної стабільності. З цією метою була складена тренд сезонна модель динаміки індексу політичної стабільності в Афганістані. Вихідні дані наведені у таблиці 3.8.

Таблиця 3.8 – Динаміка політичної стабільності Афганістану

Рік	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Значення	-2,52	-2,41	-2,57	-2,67	-2,8	-2,76	-2,66	-2,73

Спочатку був виділений тренд за формулою:

$$z(x) = y_t - t_r \quad (3.15)$$

де y_t - вихідні дані, t_r - значення тренду, яке знаходимо за допомогою пакету MS Excel. Рівняння тренду було знайдено за трьома залежностями для побудови песимістичного, оптимістичного та реалістичного прогнозів.

Для побудови оптимістичного прогнозу було обрано поліноміальний тренд з $R^2 = 0,7651$, який описується наступною формулою:

$$t_r = 0,0088x^2 - 0,1132x - 2,3677 \quad (3.16)$$

де x – час, що вимірюється, починаючи з 1. За перший зріз у моделі прийнято 2013 рік.

Для побудови песимістичного прогнозу було обрано лінійний тренд з $R^2 = 0,6079$, який описується наступною формулою:

$$t_r = 0,0344 x - 2,4989 \quad (3.17)$$

Аналіз циклічної компоненти проводився за допомогою гармонійного аналізу. Спочатку видалявся тренд, за якого робився перехід від абсолютного часу до штучного. Час переводився у радіанну міру за формулою:

$$x^* = \frac{2 \cdot \pi}{N} \cdot x \quad (3.18)$$

де N – кількість спостережень; x – поточний час (штучний).

Кількість гармонік визначалися за формулою:

$$m = \frac{N}{2} \quad (3.19)$$

де m - загальна кількість гармонік, N – кількість спостережень.

Так як дані взято за 8 років, то кількість гармонік дорівнює 4. Невідомі параметри b_k , a_k , a_0 знаходилися за формулами Бесея:

$$a_0 = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N z_i ; \quad (3.20)$$

$$a_k = \frac{2}{N} \sum_{i=1}^N z_i \cos(kx) ; \quad (3.21)$$

$$b_k = \frac{2}{N} \sum_{i=1}^N z_i \sin(kx) , \quad (3.22)$$

де k - номер гармоніки,

x - час, представлений у радіанній мірі; b_k , a_k , a_0 - невідомі параметри, N – кількість спостережень.

Отримані у результаті застосування формул (3.20) – (3.22) значення коефіцієнтів b_k , a_k зведено у таблицю 3.9.

Таблиця 3.9 – Результати обчислень коефіцієнтів b_k , a_k за формулами Бесея для прогнозування зміни індексу політичної стабільності в Афганістані

Номер гармоніки k	Значення коефіцієнтів			
	Поліноміальний тренд (оптимістичний прогноз)		Лінійний тренд (песимістичний прогноз)	
	a_k	b_k	a_k	b_k
1	-0,02879762	0,05367645	0,340424657	0,207461854
2	0,0686	-0,0244	0,1317	0,0393
3	0,036397623	-0,02652355	0,046975343	-0,000138146
4	0,042	-2,44907E-17	0,0417	-1,01883E-16

$z^{meop}(t)$ знаходилося шляхом розкладання вихідних даних циклічної компоненти у ряд Фур'є за формулою:

$$z^{meop}(x) = a_0 + \sum_{k=1}^m (a_k \cdot \cos(kx) + b_k \cdot \sin(kx)), \quad (3.23)$$

де m – кількість гармонік ряду Фур'є, k – номер гармоніки, x – час, b_k , a_k , a_0 - параметри, значення яких представлені в таблиці 3.7.

Y^{meop} знаходилося з формули (3.4)

$$Y^{meop} = z^{meop}(x) + tr. \quad (3.24)$$

Для побудови моделі, яка відповідатиме реалістичній оцінці і яка представляє собою зважену суму оптимістичної та песимістичної оцінок, визначалися вагові коефіцієнти, що відповідали рівню адекватності моделей за формулою:

$$b_i = \frac{R_i^2}{\sum_{i=1}^2 R_i^2}, \quad (3.25)$$

де b_i – ваговий коефіцієнт i -ої моделі із рівнем адекватності R_i^2 .

Для оптимістичної моделі за формулою (3.25) значення коефіцієнта:

$$b_1 = \frac{0,6079}{0,6079 + 0,7651} = 0,5572$$

Для песимістичної моделі значення вагового коефіцієнта:

$$b_2 = \frac{0,7651}{0,6079 + 0,7651} = 0,4428$$

Із врахуванням знайдених вагових коефіцієнтів регресійна реалістична модель запишеться у вигляді:

$$Y^{real} = b_1 \cdot Y^{оптим} + b_2 \cdot Y^{песим} = 0,5572 \cdot Y^{оптим} + 0,4428 \cdot Y^{песим} \quad (3.26)$$

де $Y^{оптим}$ та $Y^{песим}$ - оптимістичні та песимістичні прогнози,
 b_1 та b_2 – вагові коефіцієнти, визначені за формулою (3.22).

Із врахуванням формул (3.16), (3.17) та (3.26) було отримано загальне рівняння для побудови реалістичного прогнозу:

$$Y^{теор} = 0,0049 x^2 - 0,0925x + 2,918 + \sum_{k=1}^m (a_k \cdot \cos(x \cdot \frac{2 \cdot \pi}{8} \cdot x) + b_k \cdot \sin(k \cdot \frac{2 \cdot \pi}{8} \cdot x))$$

За отриманими рівняннями були отримані прогнозовані дані (рис. 3.8, табл. 3.10).

Таблиця 3.10 – Прогноз політичної стабільності Афганістану після закінчення військово-політичної операції США на 2021-2023 роки

Рік	млн. дол.			% зростання до попереднього року		
	Песиміст.	Оптиміст.	Реаліст.	Песиміст.	Оптиміст.	Реаліст.
2021	-2,92	-2,66	-2,80	6,83	2,59	2,66
2022	-2,95	-2,71	-2,85	1,19	2,07	1,55
2023	-3,0	-2,81	-2,92	1,76	3,66	2,56

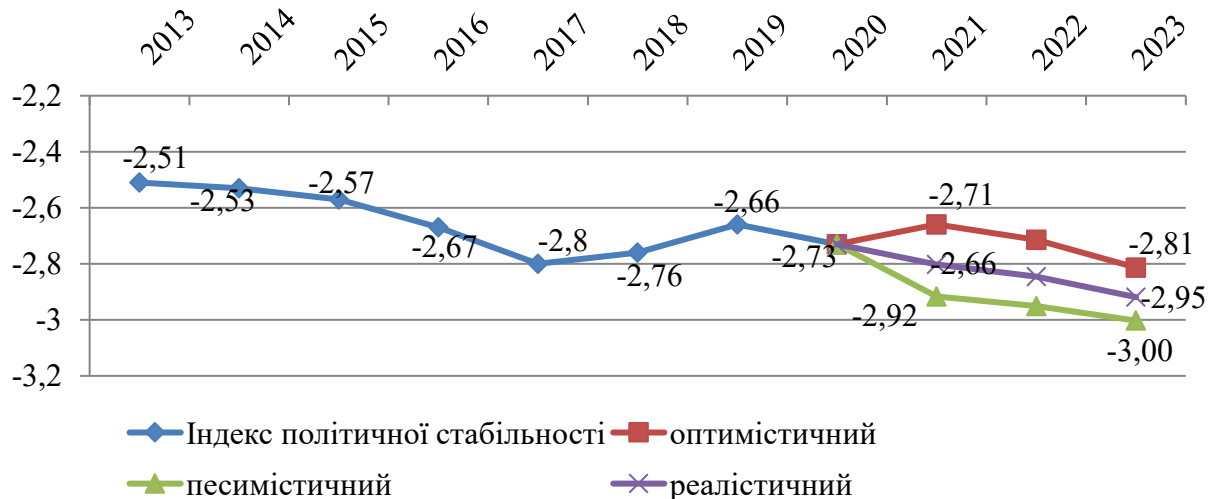

Рисунок 3.8 – Прогноз політичної стабільності Афганістану після закінчення військово-політичної операції США на 2021-2023 роки

При реалістичному прогнозі рівень політичної стабільності в Афганістані у 2021 році падає на 2,7%, в наступні 2 роки індекс політичної стабільності скоротиться на 1,6% у 2022 році та 2,56% у 2023 році. При оптимістичному про-

гнозі рівень політичної стабільності в 2021 році зменшиться на 2,59%, а на наступні 2022 та 2023 роки скоротяться на 2,07% та 3,66% відповідно. При песимістичному прогнозі рівень політичної стабільності в 2021 році впаде на 6,83%, у 2022 році індекс впаде на 1,19%, а у 2023 на 1,76%. Таким чином рівень політичної стабільності в найближчі роки сильно впаде, що також вказує на те, що мета операції США по встановленню демократії в Афганістані залишилася не здійсненою.

Висновки до розділу:

Когнітивне моделювання результатів військово-політичної операції США в Афганістані показали, що дестабілізуючими факторами системи є «Політичний стан в Афганістані», «Соціально-економічний стан в Афганістані», «Вивід військ США з Афганістану». Це означає що система військово-політичної операції США в Афганістані змінюється при посиленні імпульсу через ці фактори. Дійсно, зміна розглянутої системи відбулася саме через вивід у серпні 2020 р. військ США з території Афганістану. Стабілізуючими факторами є «Операція США і Афганістані», «Тероризм в Афганістані», «Геополітичний фактор США», «Безпековий стан в Афганістані», «Біженці з Афганістану». Це означає, що при проведенні імпульсу через ці фактори система буде опиратися впливу. Найбільший опір система чинила через подальше посилення Геополітичного фактору США, як фактору, який вносить розкол у суспільство Афганістану, і цілі якого США не змогли вирішити за 20 років присутності в Афганістані. Метою військово-політичної операції США були боротьба з тероризмом і встановлення демократії в Афганістані. Як показало дослідження ті цілі не були досягнуті, тому операція було згорнута і подальша присутність миротворчих сил США не мала би сенсу, оскільки зросли сили талібану.

Якісний аналіз впливу факторів системи військово-політичної операції США в Афганістані показав, що позитивно на цільовий, впливають фактори

«Тероризм в Афганістані», «Вивід військ США з Афганістану», «Біженці з Афганістану». Значення цих факторів обґрунтовує неможливість на сучасному етапі подальшої присутності США в Афганістані, оскільки посилює зростання факторів протистояння і сильні негативні тенденції розвитку Афганістану, а саме фактору тероризму і біженців серед мирного населення. Вивід військ це намагання США зберегти миротворчий сенс операції і завершити цей етап взаємодії США з Афганістаном. Всі інші фактори системи негативно впливають на цільовий: «Політичний стан в Афганістані», «Геополітичний фактор США», «Соціально-економічний стан Афганістану», «Безпековий стан в Афганістані». Негативне значення цих факторів пояснює те, що мета місії США в Афганістані не була досягнута. Негативно цільовий фактор вплинув на фактори системи: «Політичний стан в Афганістані», «Геополітичний фактор США», «Безпековий стан в Афганістані», «Вивід військ США з Афганістану». Операція сприяла зростанню сил протистояння, таких як талібан, і які розглядалися за присутності США як терористи. Під керуванням США була досягнута певна стабільність у соціально-економічній сфері, що підтверджує вплив цільового фактору на фактор «Соціально-економічний стан Афганістану» із позитивним невеликим значенням. Політична нестабільність і негативний безпековий стан сприяв зростанню біженців серед мирного населення.

При прогнозуванні рівня тероризму в Афганістані було встановлено, що при реалістичному прогнозі індекс тероризму в Афганістані зросте у 2021 р. на 2,32%, що означає погіршення ситуації в Афганістані з збільшенням рівня тероризму, в наступні 2 роки індекс тероризму буде скорочуватися на 0,59% у 2022 р. та 1,2% у 2023 р. При прогнозуванні рівня політичної стабільності показав, що при реалістичному прогнозі рівень політичної стабільності в Афганістані у 2021 р. падає на 2,7%, в наступні 2 роки індекс політичної стабільності скоротиться на 1,6% у 2022 р. та 2,56% у 2023 р.

ВИСНОВКИ

Загальні відомості відносин США і Афганістану дали широке уявлення в якому стані перебував та перебуває Афганістан та визначає роль іноземної інтервенції США для ісламської країни. Історію Афганістану не випадково називають історією воєн. Протягом усіх двохсот п'ятдесяти з невеликим років свого існування ця країна була ареною численних та тривалих воєн, насамперед внутрішніх, але також і з іноземними загарбниками.

Сьогодні Афганістан перебуває у фокусі уваги світової спільноти. Багато в чому ця увага прикута до військових дій, що ведуться в даній республіці протягом уже понад 20 років двома «протиборчими таборами». Перший представлений міжнародною коаліцією на чолі зі США та афганським урядом. Інший – непримиренною збройною опозицією в особі руху «Талібан». Для США військова кампанія в Афганістані вже є найтривалішою війною в історії. Офіційно продекларованими цілями вторгнення США були: повалення режиму талібів; звільнення території Афганістану від впливу талібів; захоплення та суд над учасниками «Аль-Каїди».

Афганістан та Центрально – Азійський регіон на сьогоднішній день є найбільш напруженим не тільки у військовому, а й у геополітичному плані. В результаті економічної вигоди свої амбітні геополітичні інтереси розвиває США, Російська Федерація, Китай. Зіткнення інтересів найбільших країн переслідують головну мету - використання та подальше поширення власних цінностей. Велика кількість корисних ресурсів та вдале географічне розташування в якому головну роль відіграє «шовковий шлях» залишають Афганістан і досі актуальним питанням у політиці потужних країн світу.

Афганістан - одна з найбільш бідніших країн світу, хоча після вторгнення США в 2001 році спостерігалось досить швидке економічне зростання, до якого надходила міжнародна допомога. Однак зростання сповільнилося в міру зменшення потоків допомоги та погіршення ситуації з безпекою. Соціально-економічний розвиток Афганістану просувався повільно, оскільки за останні 36

років йому значно перешкождали війни, конфлікти, вторгнення та окупація.

Майже два десятиліття після початку військової операції США в Афганістані, доводячи до повалення режиму талібів, у Вашингтоні прийняли рішення вивести війська з цієї країни.

США та їх союзникам за 20 років перебування у Афганістані не вдалося досягти стабілізації обстановки і забезпечити створення ефективних національних органів державного управління та силових структур. З території країни продовжують виходити серйозні терористичні та наркотичні загрози, які торкаються інтересів національної безпеки сусідніх та регіональних держав. Афганістан використовувався Вашингтоном виключно для власних інтересів. Пріоритет віддавався комплексу різноманітних технологій політичного впливу та методам прямого військового втручання, які мали конкретну мету, пов'язану із забезпеченням моделювання параметрів соціально-економічного та політичного розвитку кабульського режиму у потрібному США руслі.

Когнітивне моделювання результатів військово-політичної операції США в Афганістані показали, що дестабілізуючими факторами системи є «Політичний стан в Афганістані», «Соціально-економічний стан в Афганістані», «Вивід військ США з Афганістану». Це означає що система військово-політичної операції США в Афганістані змінюється при посиленні імпульсу через ці фактори. Дійсно, зміна розглянутої системи відбулася саме через вивід у серпні 2020 року військ США з території Афганістану. Стабілізуючими факторами є «Операція США і Афганістані», «Тероризм в Афганістані», «Геополітичний фактор США», «Безпековий стан в Афганістані», «Біженці з Афганістану». Це означає, що при проведенні імпульсу через ці фактори система буде опиратися впливу. Найбільший опір система чинила через подальше посилення Геополітичного фактору США, як фактору, який вносить розкол у суспільство Афганістану, і цілі якого США не змогли вирішити за 20 років присутності в Афганістані. Метою військово-політичної операції США були боротьба з тероризмом і встановлення демократії в Афганістані. Як показало дослідження ті цілі не були досягнуті, тому операція було згорнута і подальша присутність миротворчих сил

США не мала би сенсу, оскільки зросли сили талібану.

Якісний аналіз впливу факторів системи військово-політичної операції США в Афганістані показав, що позитивно на цільовий, впливають фактори «Тероризм в Афганістані», «Вивід військ США з Афганістану», «Біженці з Афганістану». Значення цих факторів обґрунтовує неможливість на сучасному етапі подальшої присутності США в Афганістані, оскільки посилює зростання факторів протистояння і сильні негативні тенденції розвитку Афганістану, а саме фактору тероризму і біженців серед мирного населення. Вивід військ це намагання США зберегти миротворчий сенс операції і завершити цей етап взаємодії США з Афганістаном. Всі інші фактори системи негативно впливають на цільовий: «Політичний стан в Афганістані», «Геополітичний фактор США», «Соціально-економічний стан Афганістану», «Безпековий стан в Афганістані». Негативне значення цих факторів пояснює те, що мета місії США в Афганістані не була досягнута. Негативно цільовий фактор вплинув на фактори системи: «Політичний стан в Афганістані», «Геополітичний фактор США», «Безпековий стан в Афганістані», «Вивід військ США з Афганістану». Операція сприяла зростанню сил протистояння, таких як талібан, і які розглядалися за присутності США як терористи. Під керуванням США була досягнута певна стабільність у соціально-економічній сфері, що підтверджує вплив цільового фактору на фактор «Соціально-економічний стан Афганістану» із позитивним невеликим значенням. Політична нестабільність і негативний безпековий стан сприяв зростанню біженців серед мирного населення.

При прогнозуванні рівня тероризму в Афганістані було встановлено, що при реалістичному прогнозі індекс тероризму в Афганістані зросте у 2021 році на 2,32%, що означає погіршення ситуації в Афганістані з збільшенням рівня тероризму, в наступні 2 роки індекс тероризму буде скорочуватися на 0,59% у 2022 році та 1,2% у 2023 році. При прогнозуванні рівня політичної стабільності показав, що при реалістичному прогнозі рівень політичної стабільності в Афганістані у 2021 році падає на 2,7%, в наступні 2 роки індекс політичної стабільності скоротиться на 1,6% у 2022 році та 2,56% у 2023 році.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про Ісламську Республіку Афганістан Посольство [Електронний ресурс] // Посольство України в Республіці Таджикистан – Режим доступу: <https://tajikistan.mfa.gov.ua/posolstvo/3688-pro-islamsyku-respubliku-afganistan> (дата звернення 03.09.2021)
2. Афганістан: общие сведения и достопримечательности [Електронний ресурс] // Материки. Путешествия онлайн – Режим доступу: <https://materiki.ru/afganistan-obshhie-svedeniya-i-dostoprimechatelnosti/> (дата звернення 03.09.2021)
3. Афганістан [Електронний ресурс] // Большая российская энциклопедия – Режим доступу: <https://bigenc.ru/geography/text/405322> (дата звернення 03.09.2021)
4. Human Development Report 2016 [Електронний ресурс] // Human Development for Everyone – Режим доступу: <http://hdr.undp.org/> дата звернення 03.09.2021)
5. Провінції Афганістана [Електронний ресурс] // Statoids – Режим доступу: <http://www.statoids.com/uaf.html> (дата звернення: 04.09.2021)
6. На пороге гуманитарной катастрофы: у афганских детей «нет детства» [Електронний ресурс] // Организация Объединенных Наций – Режим доступу: <https://news.un.org/ru/interview/2021/11/1414282> (дата звернення: 08.09.2021)
7. Nunan T. A. Developing Powers: Modernization, Economic Development, and Governance in Cold War Afghanistan. [Електронний ресурс] // PhD Thesis, University of Oxford. 2013 – Режим доступу: <https://timothynunan.files.wordpress.com/2016/02/timothy-nunan-developing-powers-e28093-modernization-economic-development-and-governance-in-cold-war-afghanistan-2013.pdf> (дата звернення: 04.09.2021)
8. Українське видання Щорічника СІПРІ підготовлене спільно Стокгольмським міжнародним інститутом дослідження мир та Українським центром економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова [Електрон-

ний ресурс] // Разумков центр – Режим доступа:

<https://razumkov.org.ua/vydannia/sipri> (дата звернення: 07.09.2021)

9. Экономика Афганистана и перспективы ее развития после 2014 года [Электронный ресурс] // Afghanistan.ru. – Режим доступа:

<https://www.tadviser.ru/index.php/> (дата звернення 24.09.2021)

10. The World Bank [Электронный ресурс] – Режим доступа: https://www.worldbank.org/en/news/all?qterm_test=Afganistan (дата звернення: 04.09.2021)

11. Экономика Афганистана [Электронный ресурс] // Tadviser – Режим доступа: <https://www.tadviser.ru/index.php> (дата звернення 19.09.2021)

12. Эксперты ООН: афганская экономика попала в «зависимость» от опиоидного мака [Электронный ресурс] // Организация Объединенных Наций – Режим доступа: <https://www.unodc.org/unodc/ru/frontpage/2018/.html> (дата звернення: 18.09.2021)

13. Taliban capture key Afghanistan border crossings [Электронный ресурс] // BBC News – Режим доступа: <https://www.bbc.com/news/world-asia-57773120> (дата звернення: 09.09.2021)

14. Дархор М., Кафи С, Садати С., Стратегия Соединенных Штатов Америки и Национальная безопасность Афганистана [Электронный ресурс] // Cyberleninka – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/strategiya-soedinennyh-shtatov-ameriki-i-natsionalnaya-bezopasnost-afganistana/viewer> (дата звернення: 04.09.2021)

15. Чернышков А. В. , Политика Соединенных Штатов Америки в Афганистане от Саурской революции до окончания первого президентского срока Б. Обамы Афганистана [Электронный ресурс] // Человек и наука – Режим доступа: <https://cheloveknauka.com> (дата звернення 12.09.2021)

16. Рабуш Т.В. Политика США в отношении Афганистана на начальном этапе афганского кризиса (1978-1979 гг.) [Электронный ресурс] // Cyberleninka – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article> (дата звернення: 13.09.2021)

17. Червонописький С. В., Костиця А. А. Історіографія війни в Афганістані [Електронний ресурс] // Читиво – Режим доступу: https://chtyvo.org.ua/authors/Chervonopyskyi_Serhii/Istoriografia_viiny_v_Afhanistani/ (дата звернення 12.09.2021)
18. Афганська війна 1979-1989 рр. [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України – Режим доступу: <http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu> (дата звернення: 04.09.2021)
19. Афганістан : 30 лет спустя. [Електронний ресурс] // Управление интернет-политики МГИМО (У) МИД России – Режим доступу: <https://mgimo.ru/afghan/132585.html> (дата звернення 12.09.2021)
20. Афганістан: сутички, що переросли у війну [Електронний ресурс] // Вперед – Режим доступу: <https://vpered.wordpress.com/2019/02/11/kuzio-afghanistan/> (дата звернення: 11.09.2021)
21. Конституции государств Азии – Режим доступу: https://izak.ru/img_content/ (дата звернення 14.09.2020)
22. История конституций Афганистана года [Електронний ресурс] // Afghanistan.ru. – Режим доступу: <https://afghanistan.ru/doc/138270.html> (дата звернення 14.09.2020)
23. После 11 сентября 2001 года США объявили войну международному терроризму года [Електронний ресурс] // DW Made for mind – Режим доступу: <https://www.dw.com/ru/> (дата звернення: 10.09.2021)
24. США в Афганістані 2001-2021 [Електронний ресурс] // Voa.news – Режим доступу: <https://ukrainian.voanews.com/a/afghanistan-2001-2021/6004182.html> (дата звернення 16.09.2021)
25. Тетерюк А.С., Чижевский Я.А. Оценка эффективности военного аспекта стратегии НАТО в Афганистане, принятой при Б.Обаме года [Електронний ресурс] // Сравнительная політика – Режим доступу: <https://www.comparativepolitics.org/jour/article/view/195/216> (дата звернення: 13.09.2021)
26. Две большие разницы [Електронний ресурс] // Фергана – Режим

доступу: <https://fergana.media/articles/122850/> (дата звернення: 16.09.2021)

27. Afghanistan War 2001– 2014 [Електронний ресурс] // Britannica – Режим доступу: <https://www.britannica.com/event/Afghanistan-War> (дата звернення: 20.09.2021)

28. Що потрібно знати про талібів і конфлікт в Афганістані, який триває понад 40 років [Електронний ресурс] // Суспільне культура – Режим доступу: <https://suspilne.media/156398-so-potribno-znati-talibiv-i-konflikt-v-afganistani-akij-trivae-vze-ponad-40-rokiv/> (дата звернення: 18.09.2021)

29. The U.S. War in Afghanistan 1999 – 2021 [Електронний ресурс] // Council on Foreign Relations – Режим доступу: <https://www.cfr.org/timeline/us-war-afghanistan> (дата звернення: 13.09.2021)

30. 67 тонн наркотиків і хімічних прекурсорів знищено [Електронний ресурс] // Організація Об'єднаних Націй – Режим доступу : <https://www.unodc.org/afghanistan/en/frontpage/2015/67-mt-of-drugs-and-precursor-chemicals-destroyed-by-counter-narcotics-police-of-afghanistan.html> (дата звернення: 02.09.2021)

31. Коргун В.Г. США в Афганістані: місія невыполнима? [Електронний ресурс] // – Режим доступу : Cyberleninka <https://cyberleninka.ru/article/n/ssha-v-afganistane-missiya-nevypolnima-1>

32. Експерт: причина затяжної кампанії США в Афганістані – наркобізнес 2021 [Електронний ресурс] // Regnum news – Режим доступу: <https://regnum.ru/news/polit/3357479.html> (дата звернення 20.09. 2021)

33. From Taliban to Taliban. History of the 9/11 attacks and the US war on world terrorism [Електронний ресурс] // BBC News – Режим доступу: <https://www.bbc.com/russian/features-58517941> (дата звернення 20.09. 2021)

34. Костиця А. Спецоперація СРСР в Афганістані 1979 – 1989 років: історіософська інтерпретація» [Електронний ресурс] // Політичний менеджмент – Режим доступу: https://ipiend.gov.ua/wpcontent/uploads/2018/08/kostyria_cpetsoperatsiia.pdf (дата звернення 20.09. 2021)

35. Афганистан: война без правил [Электронный ресурс] // Военно-промышленный курьер – Режим доступа: <https://vpk-news.ru/articles/3002> (дата звернення: 20.09.2021)
36. Тетерюк А.С., Чижевский Я.А., Оценка эффективности военного аспекта стратегии НАТО в Афганистане, принятой при Б.Обаме [Электронный ресурс] // Сравнительная политика – Режим доступа: <https://www.comparativepolitics.org/jour/article/view/195>
37. Чирков С. Деякі військово-політичні аспекти операції США та НАТО в Афганістані [Электронный ресурс] // Політичний менеджмент – Режим доступа: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/08/chyrkov_viiskova.pdf
38. Зуев А. М., Роль и место Афганистана в реализации геополитических целей США [Электронный ресурс] // Власть – Режим доступа: <https://www.jour.fnisc.ru/index.php/vlast/article/view/1442>
39. Афганістан – СРСР [Электронный ресурс] // Вперед – Режим доступа: <https://vpered.wordpress.com/2019/02/04/lekhi-afghanistan-ussr/> (дата звернення: 04.09.2021)
40. Що нам Афганістан? (Геополітичний контекст подій в Середній Азії) [Электронный ресурс] // Український погляд – Режим доступа: <http://ukrpohliad.org/blogs/shho-nam-afganistan-geopolitychnyj-kontekst-podij-v-serednij-aziyi.html> (дата звернення 14.09.2021)
41. Иващенко А.С., Производство и распространение наркотиков в странах Азии во второй половине XX-начале XXI вв.: причины интенсификации и противодействие [Электронный ресурс] // Cyberleninka – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/>
42. Афганистан: геополитическая западня [Электронный ресурс] // Ноев Ковчег – Режим доступа: <https://noev-kovcheg.ru/mag/2013-04/3700.html> (дата звернення 15.09.2021)
43. Євразійська геостратегія атлантизму З. Бжезінського [Электронный ресурс] // Інфопедія – Режим доступа: <https://infopedia.su/17x667c.html> (дата звернення: 02.09.2021)

44. Afghanistan [Электронный ресурс] // Swedish Committee for Afghanistan – Режим доступа: https://swedishcommittee.org/afghanistan/social_conditions/ (дата звернения: 04.09.2021)
45. Social Protection System: An Afghan Case Study - Analysing the Potential of a Child-Focused Social Protection Cash Transfer Programme in Balkh [Электронный ресурс] // reliefweb – Режим доступа: <https://reliefweb.int/report/afghanistan> (дата звернения: 05.09.2021)
46. The Islamic Republic of Afghanistan: Updating and Improving the Social Protection Index (Cofinanced by the Republic of Korea e-Asia and Knowledge Partnership Fund) // – Режим доступа: <https://www.adb.org/sites/default/files/project-document/76049/44152-012-reg-tacr-01.pdf> (дата звернения: 05.09.2021)
47. In numbers: How has life changed in Afghanistan in 20 years? [Электронный ресурс] // BBC News – Режим доступа: <https://www.bbc.com/news/world-asia-57767067> (дата звернения: 16.09.2021)
48. Collapsed economy and widespread famine: Afghanistan on the brink of disaster [Электронный ресурс] // BBC News – Режим доступа: <https://www.bbc.com/russian/features-59382276> (дата звернения: 19.09.2021)
49. Как устроена экономика Афганистана и что туда поставляет Узбекистан [Электронный ресурс] // Газета.uz – Режим доступа: <https://www.gazeta.uz/ru/2021/08/23/uzb-afg/> (дата звернения 19.09.2021)
50. Годовая статистика международной торговли товарами (HS02) [Электронный ресурс] // TrendEconomy – Режим доступа: <https://trendeconomy.ru/data/h2/Afghanistan/TOTAL> (дата звернения: 14.09.2021)
51. Стратегия по выходу на рынок Афганистана [Электронный ресурс] // Министерство инвестиций и внешней торговли Республики Узбекистан – Режим доступа: <https://mift.uz/ru/menu/o-ministerstve> (дата звернения: 10.09.2021)
52. Афганистан – крупнейший в мире поставщик опиума-сырца [Электронный ресурс] // News.ru.com – Режим доступа:

<https://www.newsru.com/world/16Sep2000/afgan.html> (дата звернення: 16.09.2021)

53. Эксперты ООН: афганская экономика попала в «зависимость» от опиоидного мака [Электронный ресурс] // Организация Объединенных Наций – Режим доступа: <https://www.unodc.org/unodc/ru/frontpage/2018/May/last-years-record-opium-production-in-afghanistan-threatens-sustainable-development--latest-survey-reveals.html> (дата звернення: 17.09.2021)

54. Афганистан [Электронный ресурс] // Энциклопедия Кирилла и Голосова – Режим доступа: <https://www.krugosvet.ru/enc/strany-mira/afganistan> (дата звернення: 18.09.2021)

55. How INTERPOL supports Afghanistan to tackle international crime [Электронный ресурс] // Interpol – Режим доступа: <https://www.interpol.int/Who-we-are/Member-countries/Asia-South-Pacific/AFGHANISTAN> (дата звернення: 20.09.2021)

56. НАТО розпочинає нову місію в Афганістані [Электронный ресурс] // Еспресо – Режим доступа: https://espreso.tv/news/2015/01/01/nato_rozpochynaye_novu_misiyu_v_afhanistani (дата звернення: 02.09.2021)

57. SIPRI Yearbook summaries in English and other languages [Электронный ресурс] // Sipri – Режим доступа: <https://www.sipri.org/commentary/topical-background/2021/multilateral-peace-operations-afghanistan-between-2001-and-2021> (дата звернення: 16.09.2021)

58. Приймачук Д.В., Американская стратегия решения «Афганского конфликта»: теория, реализация, предварительные итоги – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n> (дата звернення: 16.09.2021)

59. База данных по мировому экспорту вооружений и военной техники 2000-2020 // Центр анализа мировой торговли оружием // Ежегодник ЦАМТО – Режим доступа: <https://armstrade.org/pages/main/databases/index.shtml> (дата звернення: 07.09.2021)

60. Хочунська В. А. Наркаторгівля як загроза національній безпеці Афганістану // – Режим доступа:

http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/4013 (дата звернення: 07.09.2021)

61. Піддержка Афганістана – стратегічний вибор мака [Електронний ресурс] // NATO Review – Режим доступу:

<https://www.nato.int/docu/review/ru/articles/2016/05/04/podderiyoka-afganistana-strategicheskij-vybor/index.html> (дата звернення: 04.09.2021)

62. Міжнародний журнал червоного хреста // Обрані статті з № 880–881 – Режим доступу: <https://www.icrc.org/ru/mezhdunarodnyy-zhurnal-krasnogo-kresta-proshlye-vypuski> (дата звернення: 07.09.2021)

63. Сардар Мохд Рахман Оглі Історичний фактор державного управління в ісламській республіці Афганістан // – Режим доступу:

http://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2019/4_2019/7.pdf (дата звернення: 12.09.2021)

64. Afghanistan: Regulatory quality (measure: points; Source: The World) [Електронний ресурс] // The Global Economy – Режим доступу:

https://www.theglobaleconomy.com/Afghanistan/wb_regulatory_quality/ (дата звернення: 12.09.2021)

65. Афганістан: успіхи і невдачі [Електронний ресурс] // NATO Review – Режим доступу:

<https://www.nato.int/docu/review/ru/articles/2011/10/28/afganistan-uspehi-i-neudachi/index.html> (дата звернення: 07.09.2021)

66. Корупція залишається найбільшою проблемою Афганістану [Електронний ресурс] // DW Made for mind – Режим доступу: <https://www.dw.com/uk/> (дата звернення: 06.09.2021)

67. Тероризм в Афганістані: спільна оцінка загрози [Електронний ресурс] // East West Institute – Режим доступу:

<https://www.eastwest.ngo/sites/default/files/ideas-files/ewi-terrorism-in-afghanistan-joint-threat-assessment-russian-version.pdf> (дата звернення: 06.09.2021)

68. Mesmerizing maps show the global flow of refugees over the last 15 years [Електронний ресурс] // Insider – Режим доступу:

https://www.businessinsider.com/maps-flow-refugees-last-15-years-2017-5?utm_content=buffer90b4e&utm_medium=social&utm_source=facebook.com&utm_campaign=buffer-design%2F/ (дата звернення: 15.09.2021)

69. Беженцы из Афганистана: статистический обзор [Электронный ресурс] // Refugee.ru – Режим доступа: <https://refugee.ru/wp-content/uploads/2021/09/bezhency-iz-afganistana-statistika.pdf> (дата звернення: 23.09.2021)

70. Afghanistan: What has the conflict cost the US and its allies [Электронный ресурс] // BBC News – Режим доступа: <https://www.bbc.com/news/world-47391821> (дата звернення: 20.09.2021)

71. Афганистан: число жертв среди мирного населения достигло рекордных показателей [Электронный ресурс] // Организация Объединенных Наций – Режим доступа: <https://news.un.org/ru/story/2021/07/1407062> (дата звернення: 03.09.2021)

72. Рейтинг стран по уровню терроризма показателей [Электронный ресурс] // Nonews – Режим доступа: <https://nonews.co/directory/lists/countries/terrorism> (дата звернення: 03.09.2021)

73. Кулагин А. И. Афганский наркотрафик угрозы для России и Европы [Электронный ресурс] //– Режим доступа:

74. How much opium is produced and what's the Taliban's record [Электронный ресурс] // BBC News – Режим доступа: <https://www.bbc.com/news/world-asia-58308494> (дата звернення: 04.09.2021)

75. Всемирный доклад о наркотиках 2010 год – Режим доступа: https://www.unodc.org/documents/wdr/WDR_2010/WDR2010-PR-Russian.pdf (дата звернення: 04.09.2021)

76. Доклад Международного комитета по контролю над наркотиками за 2010 год – Режим доступа: https://unis.unvienna.org/pdf/2021/INCB/INCB_Report_R.pdf (дата звернення: 02.09.2021)

77. Новая стратегия США в Афганистане Афганістані [Электронный

ресурс] // Voa.news – Режим доступа: <https://www.golosameriki.com/a/obama-afghan-strategy-speech-2009-12-01-78280482/663478.html> (дата звернення: 02.09.2021)

78. New US strategy in Afghanistan [Електронний ресурс] // Eurasian Research institute – Режим доступа: <https://www.eurasian-research.org/publication/novaya-strategya-ssha/?lang=ru> (дата звернення: 15.09.2021)

79. Taliban political and religious faction, Afghanistan [Електронний ресурс] // Britannica – Режим доступа: <https://www.britannica.com/topic/Taliban> (дата звернення: 03.09.2021)

80. Biden plans to withdraw U.S. forces from Afghanistan by Sept. 11, missing May deadline [Електронний ресурс] // CNBC – Режим доступа: <https://www.cnn.com> дата звернення: 03.09.2021)

81. США виводять війська з Афганістана. Страна окажется во власти «Талибана»? [Електронний ресурс] // Voa.news – Режим доступа: <https://www.dw.com/ru/ssha-vyvodjat-vojska-iz-afganistana-strana-okazhetsja-vo-vlasti-talibana/a-57217729> (дата звернення: 17.09.2021)

82. Biden will announce the withdrawal of US troops from Afghanistan by September 11 [Електронний ресурс] // Washington (CNN) – Режим доступа: <https://edition.cnn.com/2021/04/13/politics/biden-afghanistan-withdrawal/index.html> (дата звернення: 13.09.2021)

83. Війська США мають вийти з Афганістану до 11 вересня"? [Електронний ресурс] // Радіо Свобода – Режим доступа: <https://www.radiosvoboda.org> (дата звернення: 14.09.2021)

84. No final decision: NATO deadlocked on Afghanistan mission as May 1 deadline looms [Електронний ресурс] // The Washington times – Режим доступа: <https://www.washingtontimes.com> (дата звернення: 18.09.2021)

85. No decision on any NATO withdrawal from Afghanistan, Stoltenberg says 11 [Електронний ресурс] // Reuters – Режим доступа: <https://web.archive.org/web/20210415032552> (дата звернення: 18.09.2021)

86. «Талибан» обвинил США в нарушении Дохинского соглашения [Электронный ресурс] // AA.com.tr.ru – Режим доступа: <https://www.aa.com.tr/ru/> (дата звернения:09.09.2021)
87. The U.S. War in Afghanistan: How It Started, and How It Ended Afghanistan [Электронный ресурс] // The New York Times – Режим доступа: <https://www.nytimes.com/article/afghanistan-war-us.html?auth=link-dismiss-google1tap> (дата звернения:18.09.2021)
88. ООН предлагает наладить диалог с де-факто властями Афганистана [Электронный ресурс] // Организация Объединенных Наций – Режим доступа: <https://news.un.org/ru/story/2021/11/1414062> (дата звернения: 17.09.2021)
89. The last US military planes have left Afghanistan, marking the end of the United States' longest war [Электронный ресурс] // CNN Politik – Режим доступа: <https://edition.cnn.com/2021/08/30/politics/us-military-withdraws-afghanistan/index.html> (дата звернения: 17.09.2021)
90. «Просрочено»: Байден назначил 31 августа выходом США из Афганистана [Электронный ресурс] // Новости AP – Режим доступа: <https://apnews.com> (дата звернения: 09.09.2021)
91. Талибан пронесся по югу Афганистана, захватил еще 4 города [Электронный ресурс] // Новости AP – Режим доступа: <https://apnews.com/article/middle-east-taliban-c6c8d4a41c554f36031a8131538d1402> (дата звернения: 13.09.2021)
92. Afghanistan latest: Taliban leaders walk across airport runway to mark triumph; US finishes withdrawal [Электронный ресурс] // USA today Politik – Режим доступа: <https://www.usatoday.com/story/news> (дата звернения:15.09.2021)
93. Biden Announces Plan for US Exit from Afghan War, Urges Attention to Future Challenges looms [Электронный ресурс] // The Diplomat – Режим доступа: <https://thediplomat.com> (дата звернения: 15.09.2021)
94. Afghanistan: British ambassador home as last UK troops leave [Электронный ресурс] // BBC News – Режим доступа: <https://www.bbc.com/news/uk-58372437> (дата звернения: 04.09.2021)

95. Easier to Get into War Than to Get Out: The Case of Afghanistan [Электронный ресурс] // Belfer center – Режим доступа:

<https://www.belfercenter.org/publication/easier-get-war-get-out-case-afghanistan>

(дата звернення: 04.09.2021)

96. Международная конференция по Афганистану [Электронный ресурс] // UNODC – Режим доступа:

<https://www.unodc.org/afghanistan/en/Events/international-conference-afghanistan.html> (дата звернення: 20.09.2021)

97. [Электронный ресурс] // Eurasianet – Режим доступа:

<https://russian.eurasianet.org/node/60171> (дата звернення: 15.09.2021)

98. Afghan Pullout Leaves U.S. Looking for Other Places to Station Its Troops looms [Электронный ресурс] // The Wall street Journal – Режим доступа:

<https://www.wsj.com> (дата звернення: 08.09.2021)

99. Провинции Афганистана [Электронный ресурс] // Statoids – Режим доступа: <http://www.statoids.com/uaf.html> (дата звернення: 07.09.2021)

100. На пороге гуманитарной катастрофы: у афганских детей «нет детства» [Электронный ресурс] // Организация Объединенных Наций – Режим доступа: <https://news.un.org/ru/interview/2021/11/1414282> (дата звернення: 20.09.2021)

101. 20 years of US military aid to Afghanistan [Электронный ресурс] // Sipri – Режим доступа:

<https://www.sipri.org/commentary/topicalbackgrounder/2021/20-years-us-military-aid-afghanistan> (дата звернення: 22.09.2021)

102. Afghanistan: What has the conflict cost the US and its allies? [Электронный ресурс] // BBC News – Режим доступа: <https://www.bbc.com/russian/features-58204373> (дата звернення 17.09.2021)

103. Що сталося із американською зброєю в Афганістані? [Электронный ресурс] // Радіо Свобода – Режим доступа: <https://www.radiosvoboda.org/a/shcho-iz-amerykanskoju-zbrojeyu-v-afhanistani/31437342.html> (дата звернення: 12.09.2021)